

**MINISTERIUM FÜR BILDUNG UND WISSENSCHAFT
DER UKRAINE
NATIONALE BOHDAN-CHMELNYTZKYJ-UNIVERSITÄT
TSCHERKASY**

Lehrwissenschaftliches Institut für Fremdsprachen
Lehrstuhl für Deutsche Philologie
014 Sprache und Literatur (Deutsch)

Lehrstuhlleiterin

Teslia W. A.

(дата, підпис)

QUALIFIKATIONSARBEIT

Master-Abschluss

**KOGNITIV-ONOMASSIOLOGISCHE ANALYSE
DER TIERNAMEN IN DER DEUTSCHEN SPRACHE**

Studentin der Gruppe 45, Kolomijez, Anna Viktorivna _____

(підпис)

Wissenschaftliche Betreuerin, Oberlehrer, Dr. sc. Philol., Strojko S. A. _____

(підпис)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Навчально-науковий інститут іноземних мов

Кафедра німецької філології

Спеціальність 014 Середня освіта (Мова і література (німецька))

До захисту допускаю

Завідувач кафедри

Тесля В. А.

(дата, підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

освітнього ступеня «магістр»

КОГНІТИВНО-ОНОМАСІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

ЗООНІМІВ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Студентка групи 45 Коломієць А. В. _____

(підпис)

Науковий керівник канд. філол. наук, ст. викладач Стройкова С. А. _____

(підпис)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НІМЕЦЬКИХ НОМЕНКЛАТУРНИХ НАЙМЕНУВАНЬ ССАВЦІВ	8
1.1 Німецька номенклатура ссавців у ракурсі дискусійних питань сучасного термінознавства.....	8
1.1.1 Межа термінології та загальнозживаної лексики.....	14
1.1.2 Співвідношення термінів і номенів.....	16
1.2 Особливості побудови німецької номенклатури ссавців.....	19
1.3 Методика когнітивно-ономасіологічного аналізу німецьких номенклатурних назв ссавців.....	23
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2 ХАРАКТЕРИСТИКА ТИПІВ І РІЗНОВИДІВ МОТИВАЦІЇ НІМЕЦЬКИХ НОМЕНКЛАТУРНИХ НАЙМЕНУВАНЬ ССАВЦІВ.....	30
2.1 Пропозиційно-диктумна мотивація німецьких назв ссавців.....	30
2.1.1 Гіперонімічний різновид мотивації.....	33
2.1.2 Предикатно-аргументний різновид.....	35
2.2 Асоціативно-метафорична мотивація німецьких назв ссавців.....	41
2.2.1 Різновиди асоціативно-метафоричної мотивації.....	43
2.3 Змішана мотивація.....	47
2.3.1 Пропозиційно-модусна мотивація.....	47
2.3.2 Пропозиційно-асоціативна мотивація.....	50
2.3.3 Пропозиційно-асоціативно-модусна мотивація.....	52
Висновки до розділу 2.....	53
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	64
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	70

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

МПК – ментально-психонетичний комплекс

ННС – номенклатурні найменування ссавців

ОС – ономасіологічна структура

ВСТУП

Магістерську роботу присвячено дослідженню когнітивно-ономасіологічного аналізу зоонімів у німецькій мові.

На сучасному етапі розвитку мовознавства найбільш перспективними підходами до аналізу механізмів і способів відображення явищ навколишньої дійсності є когнітивно-семантичний (М. Джонсон, Дж. Лакоф) та когнітивно-ономасіологічний (О. Кубрякова, О. Селіванова та представники їхніх наукових шкіл). Останній підхід розглядає мову як ментально-репрезентаційну систему та досліджує особливості залучення колективного позасвідомого у процес номінації.

Вивчення номенклатури тварин у науковій лінгвістичній літературі здійснено в різних аспектах. Процеси номінації було розглянуто з погляду теріології (в англійській мові (Л. Рибалка); у російській мові (І. Павлінов); в українській мові (О. Селіванова)). Також дослідженням особливостей номенклатури тварин займалися такі німецькі мовознавці як В. Пфайфер, В. Пфлум.

Актуальність обраної теми визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на з'ясування мотивації німецьких найменувань ссавців. Застосування когнітивно-ономасіологічного аналізу для дослідження німецької номенклатури ссавців є актуальним, тому що дозволяє дослідити мотивацію найменування ссавців з огляду на культуру та етносвідомість народу.

Метою магістерської роботи є аналіз мотивації найменування ссавців у німецькій мові на основі когнітивно-ономасіологічного аналізу.

Досягнення поставленої мети передбачає необхідність вирішення таких **завдань**:

- обґрунтувати теоретичні засади когнітивно-ономасіологічного аналізу німецьких номенклатурних найменувань ссавців;
- описати типи ономасіологічних структур німецьких назв тварин;
- з'ясувати специфіку німецькомовної номенклатури ссавців у

термінологічній системі теріології;

– виокремити та охарактеризувати типи і різновиди мотивації німецьких номенклатурних найменувань ссавців.

Об'єктом дослідження є номенклатура німецьких назв ссавців.

Предмет дослідження становлять мотиваційні відношення, які опосередкують творення ономасіологічних структур німецьких найменувань ссавців на підставі фрагментів знань про позначене.

Матеріал дослідження складають 300 номенклатурних назв ссавців, виокремлених шляхом суцільної вибірки з німецьких атласів, енциклопедій. Допоміжними засобами тлумачення та встановлення ознак тварин є спеціалізовані Інтернет-джерела та німецькомовні тлумачні словники.

Головним **методом** дослідження німецької номенклатури ссавців є когнітивно-ономасіологічний аналіз, який уможливив встановлення типів та різновидів мотивації німецької номенклатури ссавців на підставі інтерпретації їхньої ономасіологічної структури та когнітивного моделювання структури знань про позначене. Для інтерпретації ономасіологічної структури застосовано методики морфемного, словотворчого, а також етимологічного аналізу. Для диференціації видових назв тварин у німецькій мові та встановлення їхніх видових ознак використано компонентний аналіз.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в роботі вперше визначено типи мотивації німецьких номенклатурних назв ссавців; розкрито особливості мотивування німецьких найменувань ссавців.

Теоретичне значення роботи полягає в подальшій розробці мотиваційних механізмів німецьких найменувань ссавців у когнітивно-ономасіологічному аспекті, що є суттєвим внеском до когнітивної лінгвістики, а саме когнітивної ономасіології. З'ясування специфіки німецьких найменувань ссавців може послужити для дослідження інших номенклатурних назв ссавців у різних мовах.

Практичне значення магістерської роботи зумовлене можливістю використання її основних положень у теоретичному курсі лексикології. Також

результати дослідження можуть бути використані при підготовці спецкурсів із когнітивної ономасіології, теорії номінації тощо.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення й результати дослідження обговорювалися на двох наукових конференціях: XXI Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених» (Черкаси, 2019 р.); V Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Романо-германські мови в сучасному міжкультурному просторі» (Полтава, 2019 р.).

Публікації. Результати та основні положення дослідження висвітлено в двох тезах доповідей на конференціях. Загальний обсяг публікацій – 0,2 др. арк.

Обсяг та структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (62 позиції, з яких 10 – іноземними мовами) та список джерел фактичного матеріалу (11 позицій, з яких 10 – іноземними мовами). Повний обсяг роботи – 70 сторінок.

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми магістерської роботи, визначаються мета та завдання дослідження, встановлюються його об'єкт і предмет, фактичний матеріал та застосовані методи аналізу, визначаються новизна, теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

У **першому розділі** «Теоретичні засади дослідження німецьких номенклатурних найменувань ссавців» викладено основні положення щодо дискусійних проблем сучасного термінознавства, а також охарактеризовано шляхи когнітивно-ономасіологічного аналізу німецьких номенклатурних назв ссавців. Розглядається поняття терміна, його трактування в межах сучасної лінгвістики. Значну увагу приділено проблемам сучасного термінознавства. У процесі дослідження було виділено та описано основні методи та принципи, на основі яких ґрунтуються увесь перебіг вивчення механізмів найменування ссавців.

Другий розділ «Характеристика типів і різновидів мотивації німецьких

номенклатурних найменувань ссавців» присвячено визначенню типів і різновидів мотивації німецьких номенклатурних найменувань ссавців, а також когнітивно-ономасіологічному аналізу обраних номенклатурних назв ссавців.

У **загальних висновках** узагальнюються основні теоретичні положення і практичні результати магістерської роботи, окреслюються перспективи подальших досліджень за цією проблематикою.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НІМЕЦЬКИХ НОМЕНКЛАТУРНИХ НАЙМЕНУВАНЬ ССАВЦІВ

1.1 Німецька номенклатура ссавців у ракурсі дискусійних питань сучасного термінознавства

Становлення термінознавства має піввікову історію, але попри це багато питань цієї галузі лишаються дотепер дискусійними. Одним із таких питань є питання дефініції терміна. У своїй праці дослідниця В. П. Даниленко наводить 19 дефініцій терміна й наголошує, що цей перелік є неповним і його можна продовжити [13, с. 83–86]. З одного боку, існування такої значної кількості різноманітних тлумачень пояснюється тим, що існуючі дефініції не завжди й не повною мірою характеризують сутність явища, яке тлумачиться. З іншого боку, термін є об'єктом не лише термінознавства, а й цілої низки наук, кожна з яких намагається виділити істотні, на її погляд, його ознаки. Отже, кожна наука розглядає терміни у власному аспекті: логічному, філософському, епістемологічному, історичному, лінгвістичному тощо, – й об'єднання в одній дефініції ознак такого багатоаспектного феномена є практично неможливим і неправомірним.

У переважній більшості праць мовознавців термін трактують як слово чи словосполуку, які позначають спеціальні наукові чи технічні поняття. Окрім цього, у тлумаченнях терміна дослідники підкреслюють ті його властивості (ознаки), які вони вважають найважливішими. До того ж спостерігається постійне змішування ознак терміна з вимогами до нього, що в принципі розмежовує його дефініцію на визначення терміна в ідеалі та реально існуючого в мові терміна. Так мовознавці Г. Фелбер і Г. Будін розглядали терміни як мисленнєві представники предметів, яким присвоюються знаки для їх розуміння. Термін може представляти об'єкт поодинці або, абстрагуючись,

містити набір об'єктів, які мають загальні якості. Основними елементами певного поняття є характеристики, які присвоюються об'єктам в акті пізнання. Терміни пов'язані через їх властивості. Контекст цих відносин показаний системами понять, які представлені поняттєвими зв'язками [57, с. 69].

Мовознавець Д. С. Лотте вважав терміни особливими словами в лексичному складі природної мови і вперше сформулював нормативні вимоги до терміна [34, с. 14]. Він зазначав, що термін завжди виражає фіксоване поняття, мусить бути коротким, позбавленим багатозначності, синонімії, омонімії [там само, с. 18–36, 72–76]. Цей підхід є провідним у працях багатьох вітчизняних, російських та німецьких мовознавців (В. П. Даниленко, Т. Р. Кияк, О. О. Реформатський, В. А. Татаринів, Т. Шипанн та інших), які вважають дефінітивність найвиразнішою ознакою термінів на відміну від загальноживаних слів. Приміром, В. П. Даниленко пропонує таке тлумачення терміна: «під терміном ми розуміємо слово (або словосполучення) спеціальної сфери вживання, яке є найменуванням спеціального поняття й вимагає дефініції» [13, с. 15]. Український термінолог Т. Р. Кияк зауважує, що терміну «притаманна ознака дефінітивності, тобто кожен термін зіставляється з чітким окремим визначенням, що орієнтує на відповідне поняття» [16, с. 12]. Німецький лінгвіст Т. Левандовський визначає термін як поняття або компонентний вираз, значення чи вживання якого чітко визначене (68, с. 267). За визначенням мовознавців Б. Бартшафта та Р. Гайнемана термін – це позначення для поняття чи факту, що діє лише у певній дисципліні чи галузі науки (64, с. 156).

Однак не всі дослідники поділяють таку позицію. Так, на думку Д. С. Шелова, навряд чи існує сфера знань із розвиненим термінологічним апаратом, у якій би тлумачився кожен без виключення термін [51, с. 3–4]. Серйозні зауваження щодо дефінітивності терміна висуває російський термінознавець В. М. Лейчик. За його словами, «термін може мати не одну дефініцію, тому що поняття, яке позначає термін є багатоаспектним, і у різних теоріях тлумачення цього поняття різні» [32, с. 24]. Крім того, як зазначає

дослідник, «мовне вираження визначення терміна теж є не єдиним, і залишається незрозумілим, яку ж мовну дефініцію обирає термін. Не лише термін, а й узагалі будь-яке слово чи словосполука можуть мати дефініцію, точніше входять до дефініції, тому ця ознака є неспецифічною для терміна» [32, с. 25]. На думку вченого, «у спеціальних сферах наявні також терміни, які не мають дефініцій, виражених мовними засобами; відповідно є багато термінів, значення яких не визначене у словесній дефініції» [там само, с. 24].

У німецькому термінознавстві дослідники проектують теорію терміна на теорію мови для спеціальних потреб (Г. Будін, О. Вюстер, Х. Галінські та інші). Вчені розглядають мову для спеціальних потреб як певний фрагмент національної мови, включаючи в нього окрім термінологій і номенклатур, також і найбільш типові звороти мови [56, с. 63].

Різні підходи до терміна зумовлюють дискусію в термінознавстві щодо ознак або вимог, які висувають до нього. Однією з найголовніших вимог, на думку багатьох термінознавців, є системність. Ще російський мовознавець Г. Й. Винокур виокремлював системність, як одну з конструктивних ознак терміна [8, с. 8]. Д. С. Лотте зауважував, що «термін слід розглядати не як ізольований об'єкт, а як член певної терміносистеми» [34, с. 73]. Термінознавці Б. М. Головін та Р. Ю. Кобрін розрізняли системність щодо понятійного змісту, словесного вираження й відповідності між змістом і формою [10, с. 16–17]. Така позиція впливає на дефініцію терміна. Так, українська дослідниця І. С. Квітко дефінує термін як «слово чи словесний комплекс, співвіднесений із поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), які вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом з ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему» [14, с. 21].

Але системність терміна дослідники розуміють по-різному. Так, Т. Р. Кияк розглядає терміносистему як «сукупність елементів цілого, між якими існує обов'язковий та невід'ємний зв'язок» [17, с. 7]. Російський лінвіст С. В. Гриньов

також зауважує, що «терміносистема є впорядкованою сукупністю термінів із фіксованими відношеннями між ними» [11, с. 78], тобто кожен термін займає у цій системі своє суворо визначене місце, а всі терміни так чи інакше, прямо чи опосередковано взаємопов'язані й взаємообумовлені. Однак у цих дефініціях відсутній важливий складник системи – функція, який наявний у визначенні «Лінгвістичної енциклопедії», де системність кваліфікована як «наявність елементів, пов'язаних між собою усталеними відношеннями і зв'язками, що утворюють єдине ціле, яке існує з метою виконання певної функції» (63, с. 452).

Однак системність терміна для багатьох мовознавців пов'язана не лише з системністю відповідної сфери, а й із системністю мови взагалі, тому що терміносистема є складником мовної системи. Так, за словами О. О. Селіванової, «терміносистема хоч і включена до відповідної мовної системи, але не подібна до неї за загальними принципами побудови (у терміносистемі відсутні фонетична, морфологічна, синтаксична специфіка й особливі семантичні процеси)» (там само, с. 666).

Для деяких дослідників системність терміна є подвійною: термін як елемент термінологічної системи, з одного боку, і як елемент мовної системи – з іншого. О. О. Реформатський наголошує на тому, що «термін має бути системним двічі: він має як «словесне позначення поняття» відповідати системі понять певної галузі науки чи техніки, а як слово – термін має відповідати системі мови» [43, с. 123]. Із ним погоджується О. В. Суперанська, яка зазначає, що «системність у термінах проявляється двічі: системність понять повинна по можливості знайти свою системність у мовній структурі терміна» [50, с. 80].

Будучи членом терміносистеми, термін володіє ознакою смислової системності, тобто, за своїм значенням термін тісно пов'язаний з усіма іншими членами терміносистеми – як позначення видового поняття відносно родового, як позначення результату дії відносно самої дії і т.д. Залежність терміна від системи понять проявляється також в особливій парадигматиці, у специфічному характері сполучуваності з іншими термінами у межах кожної терміносистеми. Тут йдеться вже не тільки про змістову системність, а й про лінгвістичну.

Сучасні праці із системного аналізу термінології під системними ознаками самої термінології розуміють морфологічні, словотвірні, лексико-семантичні системні зв'язки, що існують між термінами як елементами мовної системи. Смыслова системність термінологічної лексики обумовлюється, безсумнівно, системністю наукових понять, оскільки будь-яке поняття, на основі котрого утворюється термін, є складовою частиною досліджуваної системи понять і займає в ній строго фіксоване місце. При цьому предмети і явища дійсності, основні властивості яких фіксуються у наукових поняттях, знаходяться між собою у тісних взаємозв'язках, що відображаються в родо-видових взаємовідношеннях, утворюючи систему [49, с. 203].

Зважаючи на різноманітні тлумачення системності, у термінознавстві дискусійним питанням є також питання розмежування термінології та терміносистеми.

Більшість дослідників висловлюють думку про розбіжність цих понять і потребу їх розведення (С. В. Гриньов, Т. Р. Кияк, В. М. Лейчик, А. В. Суперанська та інші). Термінознавці розглядають термінологію як сукупність термінів певної галузі знання, а терміносистему як упорядковану сукупність термінів із фіксованими відношеннями між ними. Окрім цього В. М. Лейчик зазначає, що «термінології стихійно формуються з одиниць термінологічної номінації, а терміносистеми свідомо конструюються, як сукупності термінів, які задовольняють мовним, логічним і власне термінологічним вимогам» [32, с. 107].

Дослідники Б. М. Головін та Р. Ю. Кобрін не поділяють такої точки зору й ототожнюють ці поняття. Учені вважають, що «системно не зв'язаних та не організованих логічними або семантичними зв'язками термінів не існує. Усі терміни так чи інакше організовані в межах своїх предметних сфер» [10, с. 78]. Німецький лінгвіст Г. Будін дотримується такої ж позиції та ствержує, що «терміни структурно організовані та пов'язані з уявленнями про предмети, які вони представляють» [54, с. 16]. О. О. Селіванова виділяє окремо ознаки відкритості і динамізму терміносистеми, що виявляється у процесах

термінологізації (переходу загальноживаного слова чи сполуки до терміносистеми), детермінологізації (переходу терміна до загальноживаної лексики) (63, с. 738–739).

Отже, системність є однією з необхідних ознак терміна, як і будь-якого мовного знака й має репрезентувати місце терміна у складі терміносистеми й мовної систем.

Наступною ознакою терміна, яку представляють мовознавці, є однозначність терміна або його тенденція до однозначності. Відомі дослідники вважають, що термін є завжди однозначним (В. П. Даниленко, Д. С. Лотте). Д. С. Лотте зауважує, що «термін слід використовувати в межах терміносистеми, яка вміщує його лише з одним значенням, оскільки семантика кожного терміна пов'язана з семантикою інших термінів» [34, с. 15]. О. О. Реформатський також наголошував на однозначності терміна, однак підкреслював, що «терміни – це слова, які прагнуть моносемічності й існують у складі певних термінологій» [43, с. 110].

Однак на практиці однозначність терміна не завжди реалізується. Вона є швидше за все вимогою, а не ознакою термінів і терміносистем, оскільки на підставі полісемії відбувається найбільш точний вибір термінозначення, що зберігає терміносистему й сприяє її розвитку (63, с. 628).

Підводячи підсумки, слід зазначити, що висунуті мовознавцями ознаки терміна такі як системність, точність є його необхідними інтегральними властивостями на відміну від ознак дефінітивності, однозначності, короткості, милозвучності, які виявляються в терміносистемі непослідовно.

Стосовно досліджуваного матеріалу й наведених вище дефініцій терміна, ми обираємо робочу дефініцію терміна як «слова чи сполуки, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людській діяльності; складник лексичної підсистеми мови, яка обслуговує сферу спілкування в цій галузі разом із загальноживаним лексиконом» (там само, с. 617).

1.1.1 Межа термінології та загальноновживаної лексики. Однією з дискусійних проблем сучасного термінознавства є межа термінології та загальноновживаної лексики.

Між загальноновживаною і спеціальною лексикою відбувається постійне взаємопроникнення на рівні обміну мовними знаками (термін – загальноновживане слово і навпаки), використанні спільних словотвірних моделей тощо. Саме тому межа між загальноновживаною та спеціальною лексикою є досить умовною [48, с. 220].

Однак не всі науковці дотримуються цієї думки. Одні вбачають розрив між терміном і загальноновживаним словом, інші відзначають їхню єдність. Зокрема, О. Веремчук вважає, що внаслідок «використання терміна у незвичних для нього мовних ситуаціях відбувається нівелювання термінологічної семантики, що призводить до поступового переходу слова зі спеціальним значенням до загальноновживаного лексичного фонду» [7, с. 51]. В. М. Перерва дотримується думки, що термін, де б він не вживався, завжди залишається терміном – мовним знаком, який інформує про певний об'єкт дійсності доти, поки є цей об'єкт, він завжди готовий виконувати свою основну функцію – збереження й передавання інформації [40, с. 91–92].

На відміну від загальноновживаної, термінологічній лексиці властивий більший ступінь системності: слова групуються не просто у вільному порядку, а виходячи із семантики певної галузі знань, що створює особливу парадигматику. Система термінів будь-якої науки знаходиться у прямій залежності від системи наукових понять, зв'язки і відношення, що формуються між ними, залежить від зв'язків і відношень між поняттями, які виражаються досліджуваними термінами [53, с. 203].

Дослідники вважають, що термінологічна лексика є неоднорідною. З одного боку, вона представляє вузько спеціальну лексику, з іншого – складається з достатньо широко відомої лексики, близької за своїм лінгвістичним характером до загальноновживаної лексики літературної мови.

Зважаючи на це, ми пропонуємо розгляд термінологічної системи за

принципом поля.

Оскільки в лінгвістиці поле розглядалося як угруповання мовних одиниць, поєднаних на основі спільності значення або спільності виконуваних ними функцій, а також на основі комбінації цих двох ознак, теорію семантичного поля, можна транспонувати на термінологічну лексику [41, с. 213]. Головною ознакою поля взагалі є наявність в ньому ядра й периферії. Ядро й периферія розглядаються лінгвістами по-різному. Однак найбільш усталеною думкою є те, що ядро як конститuent поля має ознаки: а) найбільшої спеціалізованості щодо вираження значення; б) найбільшої однозначності передавання змісту; в) систематичного використання [12, с. 10]. Навколо доміанти, як зазначають мовознавці, групуються найбільш тісно пов'язані з нею конституенти, утворюючи ядро поля [там само, с. 10]. На периферії розташовані конституенти, віддалені від ядра, які є багатозначними [там само, с. 11]. У концепціях деяких лінгвістів периферія має неоднорідну структуру й розшаровується на сфери ближньої, дальшої і найдальшої периферії (63, с. 733).

Варто відзначити, що в термінознавстві поняття термінополя вперше використав О. О. Реформатський, але його зміст зовсім далекий від усталеного в сучасній лінгвістиці значення цього терміна. На думку вченого, «поле для терміна – це певна термінологія, поза якою слово втрачає свою характеристику терміна» [43, с. 51]. Таким чином, вчений прирівнював термінополе до термінології чи терміносистеми. Таке термінополе репрезентувало логічні зв'язки між дефініціями термінів, які виражають систему відношень у певній сфері знань. Отже, на думку О. О. Селіванової, «термінологічне поле є нічим іншим як лінгвістичним середовищем існування терміна, у якому він може реалізовувати власну номінативну функцію» (63, с. 738).

Зважаючи на усталену стратифікацію поля ми розглядаємо термінологічне поле, як таке, що має ядерно-периферійну структуру. Ядром такого поля, на нашу думку, є терміносистема, до якої входять терміни, а також номени, які забезпечують класифікаційно-ієрархічну організацію терміносистеми. Номени є

найбільш близькими до термінів і входять до ядерної частини термінологічного поля. Усі інші складники термінологічної лексики складають периферію. Периферія містить слова, які виступають у якості загальнозживаної лексики або перебувають на межі.

1.1.2 С п і в в і д н о ш е н н я т е р м і н і в і н о м е н і в. Дискусійним є також структура ядра термінологічного поля, оскільки чітко не окресленими в сучасному термінознавстві залишається питання про співвідношення термінів і номенів.

Вперше на це звернув увагу Г. Й. Винокур, який розумів номенклатуру як «систему абсолютно абстрактних й умовних символів, єдине призначення якої полягає в тому, щоб дати максимально зручні з практичної точки зору засоби для позначення предметів, речей, без прямого відношення до потреб теоретичної думки, яка оперує цими речами» [8, с. 9].

Російський філософ Г. Г. Шпет вважав, що ізольоване слово позбавлене змісту. Воно не є словом повідомлення, хоча вже є засобом спілкування. Це лексис – інструмент, за допомогою якого передача змісту може відбуватися в найрізноманітніших напрямках. Як номінативна можливість слово входить до лексикону. Слово повідомлення називається *логос*. Номен, за визначенням Г. Шпета, є емпірична, почуттєво сприймана річ, знак, зв'язаний з річчю, що називається не в акті думки, а в акті сприйняття і представлення. Отже, номен – це лексична одиниця, за допомогою якої ми іменуємо видимий предмет і сприймаємо предмет без реалізації його точного місця в системі класифікацій і без співвідношення з іншими предметами [52, с. 62].

Погоджуючись із концепцією Г. Шпета, А. Лемов робить такий висновок: «...немає необхідності поділяти спеціальну лексику на так нечітко виділені сфери термінології та номенклатури. Значно краще знаходити у кожному слові риси, які наділяють його властивостями логосу-терміну (наявність сигніфікату) і лексису-терміну (наявність денотату)» [33, с. 28].

Подібної точки зору дотримується також лінгвіст Н. П. Кузьмін:

«Термінологія є засобом закріплення результатів пізнавальної діяльності людини у фазі логічного осмислення, а номенклатура має меншу ступінь абстракції. Номенклатура дає нам просте перерахування специфічних об'єктів, не виявляючи їх суттєвих взаємозв'язків, у той час як термінологія пов'язана з дефініціями, у яких ці взаємозв'язки і виявляються. При цьому до складу термінології і номенклатури можуть входити однакові позначення... Номенклатура – це та ж сама термінологія, але використовується вона не гносеологічному, як термін, а в онтологічному плані», відзначає він [28, с. 79].

Номени відносяться до категорії лексику, внаслідок чого в них ослаблений зв'язок з поняттями. На відміну від них терміни, які відбивають пізнавальний процес і займають певне місце в системі, відносяться до категорії логосу. Термінологія кожної науки кінцева, тому що словесно відбиває систему її понять. Номенклатура слабо пов'язана з поняттями, більш номінативна й може зовсім не відбивати сутності іменованих речей, спираючись на суто зовнішню подібність. Для терміна важливим є термінологічне поле або термінологічний контекст. Номени вільно вживаються поза контекстом, оскільки властивості іменованих речей не змінюються від уживання їхніх назв у науковій чи побутовій сфері спілкування. Номени поза номенклатурними системами легко переходять у побутові слова, зберігаючи свою речовинність чи предметність [23, с. 64].

Під номенклатурою розуміють системи, які класифікують і називають різноманітні, подібні речі єдиним способом. Терміни пов'язані з концептуальною системою певної науки, номенклатура ж позначає її об'єкти [53, с. 41–42].

Російський мовознавець О. І. Моїсеєв вважає, що розмежування понять термін – номенклатурне слово насправді зумовлене розмежуванням «поняттєвої» і «предметної» термінології, тобто позначеннями, у яких чіткіше відображається власне поняттєва орієнтація (терміни), або предметна орієнтація (номенклатурні одиниці) [36, с. 133].

Цю думку поділяють і розвивають Б. М. Головін і Р. Ю. Кобрін, які розмежують уже три типи номінативних одиниць: номенклатурні слова, виробничо-технічні терміни й наукові терміни, хоча й визнають деяку умовність їх розмежування. Номенклатурні слова, на їхню думку, виражають одиничні поняття, які містять відомості лише про один предмет дійсності й реалізують предметні зв'язки. Виробничо-технічні терміни виражають, на відміну від номенклатурних одиниць, загальні поняття, які відображають цілий клас однорідних предметів і актуалізують, подібно до номенклатурних слів, предметну віднесеність. Наукові терміни виражають загальні поняття й реалізують поняттєві зв'язки. Отже, на думку Б. М. Головіна та Р. Ю. Кобріна, номенклатурні одиниці можна розглядати у складі термінології як особливі типи термінів, які співвідносяться з одиничними поняттями й актуалізують предметні зв'язки [10, с. 17–19].

Влучно зазначає український термінознавець Т. Р. Кияк, що норми в царині номенклатури насамперед мають установлювати фахівці науки й техніки, а потім уже лінгвісти. Автор стверджує: номен – це відносно довільний «ярлик» предмета, «прикріплений» представниками відповідної галузі знання, що не потребує «розкриття», або хоча б часткового тлумачення його у формі лексичного значення [18, с. 78]. Крім того, він припускає, що номенклатура належить до напівтермінів або професіоналізмів, зауважуючи при цьому, що професіоналізми, на противагу номенклатурним одиницям, здебільшого можна тлумачити [15, с. 3–4].

За твердженням В. М. Лейчика, терміни у плані змісту полярно протилежні власним назвам. На одному полюсі великого класу номінативних одиниць мови – класи предметів, загальні поняття про них і терміни; на іншому – унікальні предмети, одиничні поняття про них і відповідно власні назви. У плані вираження терміни й власні назви також мають значні розбіжності. Терміни здебільшого – це позначення класу предметів на основі виявлених загальних, причому суттєвих, їх ознак. Власні назви – це позначення унікальних предметів на основі виявлених несуттєвих, другорядних

зовнішніх ознак [31, с. 17].

Відмінність термінів і власних назв полягає також в тому, що терміни об'єднують в складну й розгалужену систему з ієрархічними відношеннями, а власні назви об'єднують в ряди, можуть виростати в систему, але дуже просту [там само, с. 18].

Зважаючи на розглянуті дискусійні проблеми, ми обираємо визначення номена як складника термінології й номенклатури, яка залучена до термінології, що позначає одиничні поняття фахової сфери, має описову дефініцію й виконує денотативну функцію.

1.2 Особливості побудови німецької номенклатури ссавців

Номенклатура належить до систематики і також може бути охарактеризована як термінологія таксономії, тобто як свого роду інструмент таксономії. Зоологічна номенклатура, що включає позначення тварин, складається з наукових назв, що використовуються для таксономічних одиниць або таксонів тварин [37, с. 198].

Перші наукові дослідження тварин проводилися в Греції, де Арістотель (384–322 рр. до н.е.) заснував зоологію. Він вперше почав методично вивчати тварин та описав і згрупував більше 500 видів тварин, відомих на той час [59, с. 323].

Основоположником сучасної систематики для всієї біології є шведський ботанік Карл фон Лінней. Він взяв за основу всеосяжну класифікацію флори і фауни, що міститься в його книзі «Systema naturae», яка була опублікована в 1735 році. У цій роботі Лінней описав і назвав всі види, відомі на той час. Окрім чіткої системи класифікації Лінней створив єдине найменування виду. До нього терміни часто були суперечливими і неясними, було багато синонімів [там само, с. 324].

Справжньою датою народження класу ссавці став 1758 рік, коли вийшло у світ 10-е видання «Systema Naturae». У ньому Лінней ввів для класу нову назву:

Mammalia, що підкреслювало, що наявність молочних залоз є відмітна ознака всіх видів класу. Таким чином, у даній назві було закріплено нове розуміння «анатомічної суті» таксона – наявність особливих залоз, за допомогою яких самки ссавців вигодовують своїх дитинчат молоком [37, с. 10].

У 12-му (останньому прижиттєвому) виданні «Systema Naturae» Лінней представив систему класу в більш розгорнутому вигляді, ввівши проміжну між рядом і класом категорію (яку пізніше багато дослідників іменували «когортою»). Таких когорт було три: Unguiculata («пазуристі»), Ungulata («копитні») і Mutica («німі»). Всього у складі ссавців Лінней у цьому виданні виділив 41 рід і 223 види [4, с. 54].

Перші класифікації були суто типологічними, тобто, групи різного рівня виокремлювались на основі деякої морфологічної подібності. Пізніше до класифікаційних параметрів додався біологічний критерій, який ґрунтувався на схрещуваності, а отже родовій спорідненості. До новітніх концепцій зоологічної класифікації відносимо так званий кладізм, або філогенетичну систематику, ідеї якого вперше були розроблені німецьким ентомологом та систематиком В. Хеннінгом. Послідовники кладізму пропонують класифікувати організми виключно в залежності від давності походження від спільного предка і тому роблять спроби розробити свою номенклатуру ссавців, відмінну від загальноприйнятої біноміальної. У межах останньої назва виду спирається на латинську мову й утворюється комбінацією двох частин: назви роду і дескриптора виду. Організований за біноміальним принципом латинський видовий номен має в зоологічному дискурсі статус міжнародного наукового найменування на противагу науковій назві, система останніх утворює національну номенклатуру тварин. Історично національні номенклатури формувалися паралельно з міжнародною латинською, яка виступала для них у якості статичного стандартизованого структурного еталона – на відміну від національних номенклатур, латинська система номенів не схильна до зовнішнього впливу через принцип біноміальності та принцип пріоритетності. Згідно з принципом пріоритетності навіть помилкова назва, дана

першовідкривачем, не може бути змінена без суттєвих класифікаційних причин [44, с. 3].

Карл Лінней застосував дуже вдалу систему подвійних латинських назв живих організмів – бінарну номенклатуру, яка дозволила впорядкувати опис нових видів. Подібні за будовою види Карл Лінней відніс до одного роду. Видова наукова назва, за Ліннеєм, складається із двох слів, перше з яких – назва роду (пишеться з великої літери), а друге (пишеться з малої літери) – вказує на видову належність. У цьому полягає принцип бінарної номенклатури (подвійної назви). Наприклад, *Castor canadensis* (бобер канадський) (71).

Подібні роди Лінней згрупував у ряди (порядки), ряди – в класи, а останні – в царства тварин і рослин. Назви родів, рядів, класів, царств становлять собою одне латинське слово, яке починається із великої літери. Так була створена ієрархічна система категорій. Це означає, що будь-який вид повинен мати наукову назву та належати до кожної із вказаних категорій, причому всяка наступна включає в себе всі попередні. Пізніше послідовники Ліннея ввели категорії родини та типу (відділу) [6].

Зоологічна номенклатура є ієрархічною системою, тому найвищим рівнем категорії є царина «Тварини». Клас «Ссавці», зокрема, поділяють на ряди, родини й роди. Найнижчим рівнем є вид, найменування якого співвідноситься з конкретним зоровим образом. Прикладом може бути місце видового зооніма *Eurasisches Eichhörnchen* у зоологічній класифікації. Царина (Reich) *Tiere*, Тип (Ableitung) *Chordatiere*, Клас (Klasse) *Säugetiere*, Ряд (Ordnung) *Nagetiere*, Родина (Familie) *Hörnchen*, Рід (Gattung) *Eichhörnchen*, Вид (Art) *Eurasisches Eichhörnchen*. Категорійна ієрархія номенклатури спирається на схильність людського розуму до категоризації і тому є суб'єктивною й конвенційною [44, с. 46].

На сьогодні офіційно зареєстровано від 6000 до 6400 видів тварин. Щороку теріологи досліджують і відкривають близько 250 нових видів тварин. Отже, теріологічна класифікація постійно доповнюється за рахунок нових видів або знань про існуючі види [60, с. 210].

За номінативним статусом німецькі номенклатурні назви тварин представлені непохідними одиницями, дериватами, композитами та складеними найменуваннями. Композити та складені найменування складають основний масив досліджуваного матеріалу.

Непохідні назви не є мотивованими на рівні синхронії та похідними від будь-якого іншого слова. Гіперонімічні назви, наприклад, можуть бути непохідними і їхня мотивація встановлюється за етимологічним словником. Наприклад, назва родини *Igel* походить від слова «змія» (гр. *échis* «змія»), маючи на увазі «поглинач змій», оскільки їжак, крім жаб і мишей, їсть також і змій (69, с. 723).

Деривати є похідними, мотивованими і мають різні типи афіксів, переважно це суфікс *-er*. Суфікс *-er* на думку М. Д. Степанової є давнім німецьким запозиченням, яке отримало широке розповсюдження вже в давньоверхньонімецькій мові [62, с. 125]. Спочатку цей суфікс приєднався до основ іменників, потім все більше розповсюджувався і так були отримані віддієслівні утворення даного типу: *Schliefer* (71).

Німецькі композитні назви ссавців складаються з двох чи кількох твірних основ чи коренів і переважно є двокомпонентними й трикомпонентними (*Hausspitzmaus* (71), *Fischotter* (65), *Baumrarder* (73), *Braunbrustige* (65)). Однак у зоологічній номенклатурі німецької мови наявні також композити, які складаються з чотирьох компонентів: *BreitflügelFledermaus* (71), *ZweifarbFledermaus* (71). Композитні назви ссавців здебільшого не мають з'єднувальних морфем (*Rothirsch* (73), *Andenhirsch* (65)) і можуть з'єднуватись за допомогою дефіса (*Eismeer-Ringelrobbe* (65), *Bechstein-Fledermaus* (71)). Лише деякі композити мають з'єднувальні морфemi *-n-* та *-s-* (*Mähnenwolf* (71), *Schweinswal* (65)).

Складені зооніми являють собою синтаксичні конструкції, у яких на підставі підрядного зв'язку поєднуються два чи більше повнозначних слова (63, с. 667): *Gemeiner Delphin* (73), *Kaspische Robbe* (65). У складі сполук можуть бути наявними композити: *Östliche Hausmaus* (65),

Kleine Hufeisennase (71).

Особливістю німецької номенклатури ссавців є також наявність синонімічних рядів. Наприклад, *Mustelanimalis* (71) має щонайменше 4 зафіксовані німецькомовні синонімічні назви: *Mauswiesel* (65), *Kleinwiesel* (65), *Hermännchen* (71), *Zwergwiesel* (65). *Lepuseuropaeus* (71) позначається щонайменше трьома лексемами: *Feldhase* (73), *Mümmeler* (71), *Langohr* (65).

Дослідження формальної та дериваційної структури номенклатурних назв ссавців повинне бути доповнене когнітивно-ономасіологічним аналізом мотивації, який дає змогу пізнати когнітивне підґрунтя механізмів творення цих номенклатурних назв.

Отже, дослідження показують, що німецька номенклатура ссавців відображає процеси концептуалізації та категоризації в світобаченні німецькомовної теріологічної спільноти.

1.3 Методика когнітивно-ономасіологічного аналізу німецьких номенклатурних назв ссавців

Із метою з'ясування когнітивної бази мотивацій німецьких назв ссавців було використано методику когнітивно-ономасіологічного дослідження, розроблену О. О. Селівановою, що ґрунтується на принципі двовекторності дослідження від ономасіологічної структури назв до структури знань про позначення і навпаки [46, с. 120].

Дослідження мотивації саме у проекції на когнітивні структури колективної (етнічної) свідомості дають змогу простежити особливості інтеріоризації світу певним народом, з'ясувати механізми категоризації та концептуалізації емпіричного та внутрішнього рефлексивного досвіду, визначити базові стереотипи етносу, поглибити знання про семіотичні закономірності природної мови, знакові ресурси її збагачення та розвитку [45, с. 388].

Когнітивно-ономасіологічний аналіз містить два етапи: інтерпретацію

ономасіологічної структури (далі – ОС) номінативної одиниці та моделювання відповідної концептуальної структури знань про позначене, із якої на підставі активації у свідомості мотиваційної бази здійснюється вибір мотиватора(-ів) [45, с. 382].

Перший етап когнітивно-ономасіологічного аналізу – інтерпретація ономасіологічної структури найменування – передбачає встановлення ономасіологічної ознаки або ознак (мотиваторів) одиниці, ономасіологічного базису, який представляє словотворчу модель або граматичний статус слова (для складених найменувань і фразеологізмів базис інтерпретується як синтаксична модель з урахуванням граматичної та смислової домінант), а також визначення характеру зв'язку ознак – синтактикоподібного чи асоціативного (щодо композитів, складених найменувань і фразеологізмів), їхньої проекції на значення, специфіки акцентологічного оформлення знака [46, с. 154].

При інтерпретації ономасіологічної структури (далі – ОС) композитів важливим також є визначення когнітивного зв'язку між мотиваторами, ономасіологічними ознаками й базисом. Інтерпретація ОС складених найменувань потребує з'ясування когнітивного та граматичного зв'язків складників позначення й формально-семантичної моделі його творення [45, с. 381].

Ономасіологічна структура є знаковим результатом мотиваційного процесу. Термін уведений чеським лінгвістом М. Докулілом у 1962 р. і розглядався як поєднання ономасіологічної ознаки (мотиватора, твірної основи) й ономасіологічного базису (словотворчого форманта) [55, с. 138].

Відома дослідниця О. С. Кубрякова, виходячи з концепції синтаксичної природи деривації, доповнила ономасіологічну структуру композитів предикатом або зв'язкою, які встановлюють між ознаками певний тип відношень [26, с. 14–15].

На думку дослідниці О. О. Селіванової формування ОС потребує залучення мотиваторів, а також знань про позначене. Оскільки номінативні одиниці мають як природу слова, так і сполуки, проблемним є трактування

ономасіологічного базису. Для дериватів ономасіологічною основою є афікс. За умови відсутності у слові словотворчого форманта, базис реконструюється на підставі частиномовного статусу та словотворчого типу найменування. Ономасіологічним базисом сполук є їхня граматична структура [47, с. 154].

У масиві досліджуваних нами німецьких номенклатурних назв ссавців (далі – ННС) деривати представлені незначною кількістю. У їхніх ОС відтворенні типові ситуації поведінки й життєдіяльності тварин: приміром ОС деривата *Schläfer* (Nagetier, das Nächte in Nahrungssuche verbringt (71)) – іменник з ономасіологічним базисом *-er*, що поєднується з мотиватором дієслова *schlafen* – предикатом у структурі знань про позначене.

Для композитів додається характер концептуального зв'язку між ономасіологічними ознаками. Приміром, ономасіологічна структура композита *Alpenmurmeltier* (Nagetier, das bei Gefahr schrille Pfiffe ausstößt und in den Alpen verbreitet ist (71)) є іменником з головним і допоміжним наголосом. Мотиватори композита відповідають предикату *murmeln* і локативу *Alpen* в структурі знань про позначене. Для найменування тваринних сполук крім когнітивної специфіки ономасіологічних ознак базису та їхнього зв'язку передбачено визначення синтаксичної структури сполуки, її граматичної та смислової домінантів [47, с. 154].

У масиві німецьких складених назв тварин спостерігаються різноманітні ОС. Кількість ономасіологічних ознак у таких сполуках коливається від двох до чотирьох, із перевагою дво- та трьохкомпонентних. Базис німецьких ННС, що мають статус сполук, організований за такими моделями:

Sub1+ Sub2: *David Hirsch* (eine Säugetierart aus der Familie der Hirsche, die nach dem französischen Pater Armand David benannt ist (71)). Іменники в цих моделях можуть бути композитами, що збільшує кількість біологічних ознак.

Sub1+ Sub2 (Komp): *Martino Schneemaus* (Wühlmaus, die von dem Wissenschaftler Martino entdeckt war (71)).

Adj+Sub: *Graues Langohr* (eine Art der Langohrfledermäuse mit langen Ohren und grauer Fellfarbe (70, с. 322)). Ономасіологічні структури складених

найменувань поєднують від двох: *Indischer Mungo* (eine Raubtierart aus der Familie der Mangusten (71)), до трьох *Europäisches Kleines Mausohr* (eine Fledermaus-Art aus der Gattung der Mausohren, die in Europa verbreitet ist (69, с. 328)) ономаціологічних ознак.

Другий етап когнітивно-ономаціологічного аналізу передбачає моделювання структур знань про позначене та реконструкцію мотиваційної бази обраної для німецьких найменувань тварин. Як модель структури знань про позначене ми обираємо *модель ментально-психонетичного комплексу* (далі – МПК) розроблену О. О. Селівановою, яка відображає інформаційну структуру свідомості як холістичного психофункціонального континууму поєднання пізнавальних функцій, відчуттів, почуттів, мислення, інтуїції та трансценденція її колективного несвідомого (63, с. 482).

МПК демонструє синергетичну системну природу свідомості, організованої шляхом взаємодії різних функціональних модулів зі знаковими, граматичними, прагматичними ресурсами природної мови, що сприяє переведенню інформації різних типів у мовний формат [47, с. 155].

Ядро цієї моделі є пропозиційним компонентом, який щодо тварини складається з предикатно-аргументних структур різних типів кваліфікаційного рівня, рівня якості, кількості, партонімії, інтегрована з асоціативно-метафоричної, яка базується на знаковій переінтерпретації знань у термінах інших концептуальних сфер [там само, с. 156].

Пропозиційний компонент предметної схеми ТВАРИНА обмежений певними предикатами (способу руху, звучання, харчування та валентними іменними термами):

- суб'єкта, як носія предикативної ознаки;
- об'єкта, як компонента з предметним значенням, що підлягає впливу тварини;
- локатива, що варіюється від конкретного місця, регіону локалізації тварини, місця її розповсюдження;
- інструментива, як компонента зі значенням знаряддя захисту;

– темпериатура, пов'язаного з часом активності тварини [46, с. 161].

Під час моделювання структури знань про позначення стосовно кожного номена тварини ми застосовуємо тлумачні словники, визначники та енциклопедії з описом тварин, що дає змогу реконструювати мотиваційну базу.

Асоціативно-метафорична частина МПК теріофауни містить ознаки різних концептуальних сфер, фіксація яких здійснюється на підставі методу метафоричного моделювання запропонованого основоположниками когнітивної семантики Дж. Лакоффом та М. Джонсом та їхніми послідовниками [30, с. 219].

Модусний компонент пов'язаний із психічними функціями відчуттів і почуттів і формує сенсорні та емотивні типи оціночності [46, с. 166].

Оцінка тварин ґрунтується на антиномії «прекрасний – потворний», «хижак – жертва».

Когнітивно-ономасіологічний аналіз дає змогу з'ясувати те, що при творенні номінативних одиниць використовуються різні психічні механізми, пізнавальні можливості свідомості, що зумовлює принципово новий погляд на диференціацію мотиваційних відношень з огляду на нове трактування варіації О. О. Селівановою. Дослідниця трактує мотивацію як «наскрізну лінгвопсихоментальну операцію формування ономасіологічної структури на підставі вибору мотиватора (-ів) із мотиваційної бази структури знань про позначене у складній системі зв'язків різних пізнавальних функцій етносвідомості» [там само, с. 182].

Такої трактовки і ми дотримуємося у нашому дослідженні.

Залежно від статусу мотивації у структурі знань про позначене ми виокремлюємо такі типи мотивації німецьких номенклатурних назв ссавців:

– пропозиційну, що характеризується вибором ономасіологічних ознак найменування із пропозиційних структур;

– асоціативно-метафоричну, яка характеризується вибором мотиваторів метафоричного статусу на підставі аналогічних зв'язків з іншими концептуальними сферами свідомості;

– змішану, яка поєднує мотиватори, що позначають різні за статусом

фрагменти структури знань про позначене.

Висновки до розділу 1

1. Дискусійним питанням термінознавства є тлумачення терміна. У нашому дослідженні термін розглянуто як слово чи сполуку, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування у конкретній галузі знань чи людської діяльності; складник лексичної підсистеми мови, яка обслуговує сферу спілкування в цій галузі разом із загальнонавжаним лексиконом.

2. На відміну від термінів, номени є складниками термінології й номенклатури, яка залучена до термінології, що позначає одиничні поняття фахової сфери, має описову дефініцію й виконує денотативну функцію.

3. Опис термінології здійснюється за принципом термінологічного поля, яке має ядро-периферійну структуру. Ядром термінополя є номенклатура й терміносистема.

4. Номенклатурні назви ссавців є складником термінологічної терміносистеми і разом з нею утворюють ядро термінологічного поля. Особливістю німецької термінологічної номенклатури є наявність впорядкованої латинської номенклатури, яка є найбільш уживаною в науковій літературі. Латинські номени співіснують із національною термінологією і вважаються міжнародною номенклатурою.

5. Дослідження мотивації німецьких назв ссавців здійснюється шляхом когнітивно-онемасіологічного аналізу, який ґрунтується на принципі двовекторного підходу (від думки до слова та від слова до думки) і передбачає два етапи: інтерпретацію онемасіологічної структури та реконструкцію мотиваційної бази у структурі знань про позначене. На першому етапі інтерпретація онемасіологічної структури залежить від номінативного статусу німецьких назв ссавців. За номінативним статусом німецькі номенклатурні назви ссавців поділяються на прості деривати, композити і складені найменування, які становлять основний масив досліджуваного матеріалу.

6. Моделювання структури знань про позначене здійснюється на підставі

розробленої О. О. Селівановою моделі ментально-психонетичного комплексу, що містить кореляцію ядерного пропозиційного компоненту з асоціативно-термінальною частиною метафоричних знаків, модусом та психічними функціями відчуттів, почуттів, образів і колективного позасвідомого.

7. Інтерпретація ономасіологічної структури передбачає встановлення ономасіологічної ознаки або ознак (мотиваторів) одиниці, ономасіологічного базису, який представляє словотворчу модель або граматичний статус слова, а також визначення характеру зв'язку ознак – синтактикоподібного чи асоціативного (щодо композитів, складених найменувань), їхньої проекції на значення, специфіки акцентологічного оформлення знака.

8. Моделювання структури знань про позначене передбачає проектування ономасіологічної структури на модель ментально-психонетичного комплексу, яка відображає інформаційну структуру свідомості як холістичного психофункціонального континууму поєднання пізнавальних функцій відчуттів, почуттів, мислення, інтуїції та трансценденції й колективного позасвідомого.

9. Мотивацію німецьких номенклатурних назв ссавців розглядаємо як наскрізну лінгвопсихоментальну операцію формування ономасіологічної структури на підставі вибору мотиватора (-ів) із мотиваційної бази структури знань про позначене у складній системі зв'язків різних пізнавальних функцій етносвідомості.

10. Залежно від статусу обраного мотиватором компонента МПК у масиві німецьких назв ссавців виокремлюємо пропозиційний, асоціативно-метафоричний, модусний та змішаний типи мотивації.

Матеріали розділу представлені в публікації автора роботи [19].

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ТИПІВ І РІЗНОВИДІВ МОТИВАЦІЇ НІМЕЦЬКИХ НОМЕНКЛАТУРНИХ НАЙМЕНУВАНЬ ССАВЦІВ

2.1 Пропозиційно-диктумна мотивація німецьких назв ссавців

Когнітивно-ономасіологічний аналіз дає можливість встановити те, що найбільш представленим у німецькій номенклатурі теріофауни є пропозиційно-диктумний тип мотивації.

Таблиця 2.1

Тип мотивації	Кількість найменувань	Відсоткове співвідношення
Пропозиційно-диктумний	162	54%
Асоціативно-метафоричний	52	17%
Змішаний	86	29%
Усього	300	100%

Наведена таблиця демонструє відсоткове співвідношення німецьких номенклатурних найменувань ссавців кожного типу мотивації у складі виконаної вибірки.

Когнітивно-ономасіологічний аналіз уможлиблює встановлення пріоритетності пропозиційно-диктумного типу мотивації щодо утворення німецьких назв ссавців. Пропозиційно-диктумна мотивація характеризується вибором ономасіологічних ознак найменувань із пропозиційних структур як різновиду ідеалізованих когнітивних моделей, у яких «не використовуються механізми уяви» [29, с. 177]. Пропозиційний компонент у складі МПК має відповідати критеріям об'єктивності й несуперечливості інформації,

відтворюючи «об'єктивну семантичну константу», здатну отримувати істинне значення [21, с. 259].

Проблема мотивації, зокрема пропозиційних знань, – один із найважливіших аспектів словотвірних процесів, при цьому метафоричні мотиватори можуть бути корелятами нульових компонентів пропозиційної структури [27, с. 9]. Пропозиція в когнітивній лінгвістиці більш семантизована і відображає певні онтологічно наявні відношення між предметами, або предметом і його властивістю та осмислені як такі у свідомості людини [24, с. 35].

Термін «пропозиція» використовується в лінгвістиці, точніше в лінгвістичній семантиці, для позначення змісту, який проектується на речення (у контексті). Найважливішою властивістю пропозиції є те, що вони припускають значення істини, тобто вона може бути правдивою чи хибною [61, с. 11].

Термін «пропозиція» був запозичений у лінгвістику з понятійного апарату логіки, де його тлумачили як судження, що виражає істинне знання про ситуацію, подію, факт. Пропозиційну репрезентацію розглядали як опис, який може бути істинним чи фіктивним стосовно реального світу [5, с. 76].

Розвиток когнітології спричинив застосування пропозиції на позначення особливої оперативної структури свідомості чи специфічної одиниці збереження, репрезентації знань у мозку людини, ментальної структури, відображення деякої ситуації, а також типів відношення в ній, узагальнених та організованих у нашій свідомості [38, с. 84].

Пропозиційно-диктумна мотивація відіграє провідну роль, для неї характерна найбільша регулярність в номінативних процесах мови, оскільки значна частина інформації про світ має адекватний, об'єктивний характер; її передають прямі значення мовних одиниць [22, с. 69].

Основоположник когнітивної семантики американський лінгвіст Дж. Лакофф наголошував на тому, що «більша частина структури нашого знання має форму пропозиційних моделей, а їхньою особливістю є те, що вони

виділяють елементи, надають їм характеристики та вказують на зв'язки між ними» [30, с. 165].

Дослідник розглядає пропозиційні структури як різновид ідеалізованих когнітивних моделей, як ментальні сутності, в яких не використовуються механізми уяви [там само, с. 177]. Дослідник застерігав проти «об'єктивістського присмаку» пропозиційних структур: хоч вони й містять реально існуючі відношення, вони є результатом інтеріоризації людиною дійсності, тобто «коли людина усвідомлює свій досвід, проектуючи на нього пропозиційні моделі, вона накладає на світ об'єктивістську структуру» [там само, с. 178].

Найменування, в основі яких лежить пропозиційна структура, кваліфікуються як мотивовані пропозиційно. Пропозиційна мотивація не є однорідною й за загальним механізмом розглядається як метонімічна, адже у процесі номінації здійснюється перенесення позначень одного компонента події на інший, назви класу об'єктів на об'єкт цього класу, позначення частини на ціле й цілого на частину за суміжністю в межах однієї ситуації. Як зазначають дослідники, метонімія загалом «більш реалістична, ніж метафора: вона оперує не образно-асоціативною подібністю, а реальною суміжністю, зіставленням позначень чи їхньою парціальністю» [25, с. 161].

Складники пропозиції отримують переносні позначення шляхом інтеграції з іншими концептуальними структурами, що відображається в наявності нелінійних пропозиційних структур позначення однієї події. Такі чужорідні знаки фіксуються в термінальній частині МПК, яка корелює із пропозиційним ядром. Наявність термінальної частини структури знань про позначене зумовлена використанням різних механізмів свідомості людини, як-от: відчуттів, почуттів, оцінок й емоцій, образного сприйняття предмета чи явища, архетипів позасвідомого [42, с. 385].

Пропозиції різні за природою. Вони можуть мати класифікаційний статус, тобто передавати інформацію стосовно родових відношень, можуть позначати певну ситуацію, тому в пропозиційному компоненті МПК теріофауни ми слідом

за О. О. Селівановою виокремлюємо такі рівні:

- родо-видових відношень;
- відношення між видами у цій родо-видовій таксономії;
- предикатно-аргументний, який вказує на ситуативне підгрунття пропозиції;
- партитивний, що відображає співвідношення цілого і його частин;
- якості, що характеризує ознаки, властивості, риси об'єктів, явищ, процесів;
- кількості як показників розміру та обчислювальної величини [46, с. 131–140].

Отже, у складі пропозиційно-диктумної мотивації ми виокремлюємо такі різновиди:

- гіперонімічний;
- предикатно-аргументний.

2.1.1 Г і п е р о н і м і ч н и й р і з н о в и д м о т и в а ц і ї. Гіперонімічний різновид зазвичай спостерігається у змішано мотивованих лексемах і характеризується вибором мотиваторів зі складу гіперонімів у мережі концептуальних ієрархічних зв'язків пропозиційних структур [42, с. 383].

Мотиватор-гіперонім служить ядерним компонентом термінів, має узагальнене значення і визначає належність поняття до певної категоріальної ієрархії [9, с. 348]. Усі науково-технічні поняття, що є елементами наукової картини світу, підпорядковуються певній ієрархії, перебувають у своєрідних взаємовідношеннях, а місце кожного визначають абстракції, порівняння чи узагальнення понять. Терміни, як спеціально створені номінативні одиниці, покликані не лише виражати сутність поняття, а й передавати відношення між ними – родо-видові, частини й цілого, суміжності в просторі або часі [39, с. 191]. Родо-видові зв'язки вважаються універсальною моделлю репрезентації наукових знань, оскільки в ній «якнайкраще простежується багатоступеневість, ієрархічність і певним чином асоціативність наукового

знання» [35, с. 43].

У термінознавстві під гіперонімією розуміють вираження підрядності й супідрядності, а також побудову на їхній основі ієрархічної системи термінів, коли термін ширшого змісту (гіперонім) містить у собі термін вузкого змісту (гіпонім). За гіперонімічної організації істотним є те, що кожний вищий клас складається з меншої кількості одиниць з більшим обсягом значень [39, с. 146].

У лінгвістичній літературі для визначення родо-видових відношень існує декілька назв: гіпонімічні, гіпер-гіпонімічні, категоріально-специфікаційні й інклюзивно-ексклюзивні. Гіперо-гіпонімічні відношення вважаються фундаментальними семантичними відношеннями, які структурують словниковий склад мови. Загальновідомо, що на основі гіпонімії лексичні одиниці послідовно об'єднуються в тематичні й лексико-семантичні групи і поля [9, с. 349].

Номенклатурні найменування тварин підпорядковані системі гіперо-гіпонімічних відношень, які містять кластери ряду, родини, роду, виду, класу тварин. Ці відношення є базовим принципом упорядкування будь-якої номенклатури взагалі, зокрема номенклатури теріофауни [37, с. 101].

Ієрархічна побудова німецькомовної номенклатури «Ссавці» має великий вплив на процеси найменування одиниць цієї номенклатури. Німецьким ННС властивий гіперонімічний різновид мотивації із залученням до позначення виду ссавця елементів назви більш високого класифікаційного рівня. У більшості випадків ізоморфні назви мають не всі родини, що входять до певного ряду. Наприклад, ряд *Wale* (71) класу *Säugetiere* (71) включає не лише родини *Bartenwale* (71), *Zahnwale* (73), а і родину *Delfine* (65).

Назви видів у межах одного роду найчастіше мотивуються найближчим гіперонімом – назвою роду або родини. Наприклад, усі види, що входять до родини *Hörnchen* (65) мають у своїй назві відповідний елемент: *Ferkelhörnchen* (71), *Borneo-Hörnchen* (71), *Langnasenhörnchen* (73). Нерідко в родині відбувається повне дублювання гіпероніма як назви виду та назви родини. У такому разі в межах роду існує лише один вид (наприклад, вид

Zwergpottwal (71) – єдиний у роду *Zwergpottwale* (71); вид *Puma* (65) – єдиний у роду *Pumas* (65)).

Назви рядів *Alpenmurmeltier* (71) спираються на назву класу тварин найвищого рівня категоризації *Tiere* (71). Найчастіше на назвах родин і родів ґрунтується німецька номенклатура найменування видів ссавців. Так, наприклад назва виду *Asiatische Goldkatze* (71) спирається на родину *Goldkatzen* (65); назва виду *Eurasisches Eichhörnchen* (71) базується на назві роду *Eichhörnchen* (72).

Гіперонімічна мотивація може не обмежуватись рівнями роду і виду, а бути наскрізною по вертикалі – найменування елементів усіх нижчих рівнів відбувається шляхом дублювання або залучення назви найвищого рівня. Наприклад, родина *Kammratten* (65) класу *Säugetiere* (71) включає рід *Kammratten* (65) та види *Zweifarbige Kammratte* (71) і *Bolivien-Kammratte* (71).

Таким чином, завдяки гіперонімічному різновиду мотивації німецьких ННС простежується багатоступеневість, ієрархічність німецької номенклатури ссавців.

2.1.2 П р е д и к а т н о - а р г у м е н т н и й р і з н о в и д. Предикатно-аргументний різновид характеризується вибором мотиваторів, що корелюють із різноманітними компонентами предикатно-актантних рамок, або предикатно-аргументних структур [47, с. 162].

Центром предикатно-аргументної структури є предикат, який виражає зміст події як процес, стан, відношення, ознаку, притаманні первинному суб'єктові (63, с. 585).

У німецьких номенклатурних назвах ссавців різноманітні предикати вербалізовані такими засобами:

– дієсловом: *Wühlmaus* (unterirdische Gänge, grabendes, durch Wurzelfraß schädliches Nagetier (65)),

– віддієслівним іменником, що формує саму назву ссавця: *Schläfer* (kleineres, zu den Hörnchenverwandten gehörendes, nachtaktives Nagetier, das Winterschlaf hält (65));

– віддієслівним іменником-комполитом, в назві якого спостерігається предикатна проекція: *Springmaus* (Springmaus, die nach ihrer Größe und Sprungkraft benannt ist (71)).

Чимало класифікацій предикатів проектується на класифікацію дієслів певної мови. Найбільш прийнятою для завдань когнітивно-ономасіологічного аналізу є класифікація предикатів розроблена Ф. С. Бацевичем, оскільки дослідник розглядає предикатив у первісному значенні співвідносно з аргументними місцями.

Серед предикатів дослідник виокремлює:

1) дієслова, що позначають появу на світ, способи народження дитинчат і розмноження тварин;

2) дієслова, що позначають життя тварин в цілому, райони їх поширення, проживання;

3) дієслова позначають специфічні рухи, характерні для того чи іншого виду тварин;

4) дієслова, що позначають специфічні дії та спосіб життя тварин;

5) дієслова, що позначають способи прийому їжі тваринами і деякі інші фізіологічні дії;

6) дієслова, що позначають звуки, які видають тварини;

7) дієслова, що позначають специфічні стани тварин;

8) дієслова, що позначають смерть, перехід до небуття [3, с. 135–136].

Серед цих груп бестіальних предикатів актуальним для досліджуваної нами номенклатури теріофауни є:

– дієслова, що позначають облаштування житла: *Sandgräber* (Nagetier, das in selbst gegrabenen Tunnelsystemen lebt (71));

– дієслова, що позначають специфічні рухи: *Springbeutelmaus* (eine Beuteltierart aus der Familie der Raubbeutler. Sie springen mit den Hinterbeinen ab und landen auf den Vorderbeinen (71));

– дієслова, що позначають спосіб харчування та добування їжі: *Waschbär* (kleiner, nordamerikanischer Bär mit spitzer Schnauze und langem,

buschigem Schwanz, der seine Nahrung vor dem Fressen ins Wasser taucht (65)), *Vielfraß* (das Tier seinen Namen der Eigenschaft verdankt, alles halbwegs Genießbare in die Nähe seines Schlupfwinkels zu schleppen und dort große Vorräte anzulegen (71)).

Незважаючи на те, що **суб'єкт** разом із предикатами становлять ядро пропозиції, як мотиватор його рідко використовують щодо творення номенклатурних назв ссавців: *Sowerby-Zweizahnwal* (Walart aus der Gattung der Zweizahnwale, erhielt ihren Namen nach ihrem Erstbeschreiber James Sowerby (71)).

У німецькій номенклатурі теріофауни суб'єкт здебільшого представляє ту людину, яка вперше відкрила певний вид тварини. Так суб'єктний мотиватор назви тварини *Meheley-Hufeisennase* (die Art ist nach dem berühmten ungarischen Zoologen Lajos Meheley benannt (66, с. 248)) демонструє ім'я вченого, який вивчав хіроптерологію.

Специфіка життєдіяльності тварин пояснює широке представлення **об'єкта** в логічній структурі німецьких назв тварин. Слідом за О. О. Селівановою, під об'єктом розуміємо мисленнєвий аналог істоти чи неістоти, на яку спрямовано дію, у структурі пропозиції або предикатно аргументній структурі (63, с. 422).

У мотиваційній базі німецьких назв ссавців об'єкт пов'язаний із способом харчування: *Mückenfledermaus* (sie bekam ihren Namen, weil sie sich vorwiegend von Mücken ernährt (71)) та з рослиною: *Haselmaus* (ein mausähnliches, nachtaktives Nagetier aus der Familie der Bilche, das sich von Haselnüssen ernährt (71)).

Для німецької номенклатури та теріофауни надзвичайно актуальним є мотиватор **локатив**. Диференціація видів тварин твориться на підставі їхнього поширення, диференціації сторін світу, географічних регіонів, континентів, країн та островів, місць розповсюдження. Тут ми виокремили декілька груп.

До першої групи належать німецькі номенклатурні назви ссавців, які мотивовані назвами сторін світу, як місця їхнього поширення: *Ostschermaus*

(das Verbreitungsgebiet reicht im Osten (72)), *Nordische Wühlmaus* (ein Säugetier aus der Unterfamilie der Wühlmäuse, das Verbreitungsgebiet der Nordischen Wühlmaus umfasst große Teile der nördlichen Holarktis (71)).

Другу групу представлено локативом на позначення певного географічного регіону розповсюдження тварин: *Kaukasus-Wühlmaus* (Nagetier aus der Unterfamilie der Wühlmäuse, lebt in der Kaukasus-Region (71)), *Sibirische Katze* (eine halblanghaarige Rassekatze, die in Sibirien verbreitet ist (71)).

Третю групу складають назви, що мають локативний статус на позначення континенту, як одного з місць, де розповсюджений певний вид тварин: *Afrikanische Goldkatze* (eine wilde Katze der Regenwälder Afrikas (71)), *Europäische Ziesel* (ein bodenbewohnendes Nagetier aus der Familie der Hörnchen, das in den Steppen Südosteuropas von Österreich in Teilen des Balkans sowie in der Türkei vorkommt (71)).

До четвертої групи віднесено назви країн, що обрані мотиваторами ННС і відповідають локативу: *Kanadischer Biber* (die ursprüngliche Heimat ist ganz Kanada und fast ganz Nordamerika (73)), *Rumänische Hamster* (ein Säugetier aus der Unterfamilie der Hamster, das kleine europäische Verbreitungsgebiet der Art ist auf die rechtsseitige Niederung der Donau in Bulgarien und Rumänien beschränkt (71)).

Іноді мотиватор локатив позначає назву острова в територіальних водах котрого розповсюджений певний вид тварин: *Sardischer Pfeifhase* (eine Art der Hasen, die auf den Mittelmeerinseln Sardinien und Korsika beheimatet ist (71)).

Локативні мотиватори міста і штату також можуть бути обрані для диференціації місця поширення тварин: *Florida-Waldkaninchen* (das Verbreitungsgebiet reicht von Kanada (Florida) bis nach Kolumbien und Venezuela vor (71)).

П'яту групу утворюють німецькі номенклатурні назви тварин, у яких локативний мотиватор вказує на назву типу водойми існування тварини: *Mittelmeer-Mönchsrobbe* (eine Robbenart aus der Familie der Hundsrobben, leben nur noch im östlichen Mittelmeer, vor Marokko, Mauretanien und um die

Insel Madeira (73)).

До шостої групи належать німецькі ННС, у мотиваційній базі яких імплікація локатива супроводжується вибором мотиватора з термів комітатива позначеного назвами місця, де розповсюджений певний вид тварин: *Baumschläfer* (Nagetier, das seinen Winterschlaf vorzugsweise in Baumhöhlen hält (65)).

Наступним термом вербалізованим в ОС німецьких назв тварин є **темпоратив**, що детермінує імплікацію предикатів на позначення різних аспектів життєдіяльності ссавців – насамперед добування їжі та харчування. Найчастіше темпоратив позначає частину доби як період найбільшої активності тварини. Наприклад, мотиватор німецького композита *Abendsegler* (eine Fledermaus, die am Abend auf Nahrungssuche fliegt (71)) фіксує, що тварина активна у вечірню пору. Невелика кількість мотиваторів темпоратива свідчить про неважливість для німецької спільноти теріологів якихось проміжків часу життєдіяльності тварин.

Досить рідкісним явищем у процесі номінації тварин є вибір мотиватора **інструментива**, який у тварин вилучається з партитивного рівня. Саме партитив дає можливість частину тіла тварини застосувати як знаряддя захисту: *Kleine Lanzennase* (eine Fledermausart aus der Familie der Blattnasen hat eine Nase in Form eines Speers, den sie benutzt, um sich zu schützen (69 с. 854)).

У назвах німецької номенклатури теріофауни мотиватори **партонімічного рівня** надзвичайно широко представлені. Партонім є позначенням частини тіла тварин. У німецькій номенклатурі ссавців партитиви представлені іменниками:

- *Brust: Braunbrustigel* (ein Säugetier, dessen Bauchseite graubraun ist (71));
- *Zahn: Rauzahndelfin* (der einzige Vertreter der Gattung Steno innerhalb der Delfine, der Name bezieht sich dagegen auf die schmalen Linien, die sich vertikal an den Zähnen des Delfins befinden (71));
- *Schwanz: Fettschwanz-Beutelmaus* (eine Art aus der Familie der Raubbeutler, namensgebendes Merkmal ist der an der Schwanzwurzel stark

verbreitete Schwanz, der als Fettdepot verwendet wird (71));

- *Kopf: Rundkopfdelfin* (eine Art der Delfine, die nach der für die Familie ungewöhnlichen Kopfform benannt ist (71));
- *Schnauze: Weißschnauzendelfin* (ein Meeressäuger aus der Gattung der Kurzschnauzendelfine, das durch seine kurze kräftige cremefarbene Schnauze gekennzeichnet ist (71)).

Належність цих мотиваторів до пропозиційного мотиватора ми визначаємо за словником Duden (67) із метою усунення можливості метафоричного перетворення, тобто запозичення назви частин тіла тварин з інших концептуальних сфер.

Вибір партонімічних мотиваторів є досить поширеним явищем у межах досліджуваної номенклатури – найчастіше при диференціації видів і родів ссавців у якості визначних ознак виступають окремі частини тіла або їхні різноманітні характеристики.

Партонімічні мотиватори в німецькій номенклатурі теріофауни виконують функції кореляції на позначення якості частин тіла тварини, зокрема вказують на:

– колір частини тіла: (*Weißbrustigel* (ein Säugetier aus der Familie der Igel mit heller Färbung der Brust (64)),

– конфігурації частини тіла: (*Breitfußbeutelmaus* (namensgebendes Merkmal sind die breiten Füße mit großen Ballen auf den Fußsohlen (71)).

Мотиватор партитив на позначення тіла тварин використовується в ОС структурі у поєднанні з мотиваторами рівня кількості: *Gervais-Zweizahnwal* (eine Walart aus der Familie der Schnabelwale, die zwei Zähne des Unterkiefers aus dem geschlossenen Maul hervorrägt (71)).

Партитивний мотиватор корелюючи з мотиватором рівня кількості може вказувати на розмір: *Langohrfuchs* (die kleinste aller Hundarten und verfügt über sehr große Ohren (71)).

Партитивний мотиватор є доволі поширеним у німецькій номенклатурі теріофауни. Він може бути універсальним за значенням і властивим тільки

тваринам. Цей мотиватор виконує багато функцій, здебільшого виступає у співвідношенні з мотиваторами кількості і якості, позначаючи зовнішній вид тварини, і дає змогу класифікувати тварину в залежності від певного роду чи родини або передати особливості будови тіла ссавця тієї чи іншої родини чи роду.

Мотиватор рівня кількості може бути представлений в ономаціологічних структурах ННС простими похідними прикметниками *klein, groß: Großes Mausohr* (eine Fledermausart aus der Gattung der Mausohren mit langen und breiten Ohren (71)), *Kleine Bartfledermaus* (eine Fledermausart aus der Gattung der Mausohren mit einer Kopf-Rumpf-Länge von etwa vier Zentimetern (71)).

Рівень якості представлений в ономаціологічних структурах ННС прикметниками у складі композитних назв ссавців, які вказують на забарвлення всього або більшої частини тіла тварини: *Blauwal* (bis 30 Meter langer, bläulicher Wal (65)), *Brauner Mausmaki* (eine Primatenart, ihr Fell ist an der Oberseite rotbraun und an der Unterseite weiß oder hellgrau gefärbt (71)).

Загалом, пропозиційно мотивовані німецькі номенклатурні найменування ссавців характеризують усталену в науковій спільноті систему знань про ссавців, що відображено у виборі мотиваторів німецьких ННС із предикатно-аргументних структур, рівнів якості, кількості, партитивів та ієрархічної системи гіпо-гіперонімічних відношень.

2.2 Асоціативно-метафорична мотивація німецьких назв ссавців

На відміну від пропозиційно-диктумного типу мотивації, асоціативно-метафоричний тип за загальним механізмом позначення структур знань про тварину у свідомості німецькомовної теріологічної спільноти є метафоричним, тобто знаки з різних предметних схем використані як мотиватори теріологічної номенклатури (63, с. 210).

Метафоричний спосіб позначення є одним із найбільш продуктивних у теріологічній номенклатурі німецьких найменувань тварин, зважаючи на те, що

метафора є «найпродуктивнішим креативним способом збагачення мови, виявом мовної економії, семіотичної закономірності, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, нерідко уподібненої їй у якомусь відношенні або асоційованої з нею. Метафора заперечує належність об'єкта до того класу, у який він насправді включений, і стверджує його входження до категорії, до якої він не може бути віднесений раціонально» [47, с. 97].

З'ясування механізму метафоричної номінації є одним із дискусійних питань мовознавства. Протягом століть метафора поступово перетворювалася із фігури мовлення, стилістичний засіб на підставі порівняння й перенесення на спосіб мислення людини, знаряддя поповнення знакових ресурсів мови, засіб буття людини в працях представників когнітивної семантики (63, с. 603).

Сучасне пояснення механізму метафори здійснено в межах когнітивного аспекту, де найбільш прийнятною є діяльнісна теорія концептуальної метафори, запропонована американськими мовознавцями М. Джонсоном і Дж. Лакоффом. Науковці визначають метафору як повсякденну операцію людського мислення, що використовується з метою структурування навколишнього світу, керує інтелектуальною діяльністю людини, її поведінкою [29, с. 3–14].

Згідно з теорією американських дослідників, метафора є використанням знака однієї предметної сфери на позначення складника іншої [58, с. 224]. Предметна сфера, що постачає знаки, які переносяться до іншої сфери, названа джерелом (source domain). Сфера, яка із джерела, є мішенню (target domain) [там само, с. 226].

Асоціативно-метафорична мотивація відзначається вибором мотиватора похідного найменування з асоціативної частини фреймової когнітивної моделі, що містить метафоричні позначення, сформовані внаслідок аналогічних зв'язків різних концептів чи концептосфер. Такі зв'язки можуть ґрунтуватися на симіляції – мисленнєвій операції уподібнення певних складників двох концептів або синестезії – використанні знаків одних відчуттів для позначення

інших. За загальним механізмом асоціативно-метафорична мотивація є метафоричною, оскільки дієслівний мотиватор обирається зі сфери знань, що не відповідає сфері знань про позначену ситуацію. Згідно з положеннями когнітивної семантики, сфера знань, із якої обирається мотиватор-предикат, є донорською, або сферою-джерелом, а царина знань про позначене іменником – реципієнтною, або сферою-мішенню [42, с. 375].

2.2.1 Різновиди асоціативно-метафоричної мотивації. Дискусійною проблемою є виділення типів метафори. Метафоричний процес тлумачать різні дослідники по-різному. І чим більше думок, тим більше класифікацій метафор.

Наприклад, відповідно до класифікації, запропонованої Н. Д. Арутюновою, метафори поділяють на:

1. номінативні, що полягають у заміні одного дескриптивного значення іншим і омонімії, що служать джерелом;
2. образні метафори, що служать розвиткові фігуральних значень і синонімічних засобів мови;
3. когнітивні метафори, що виникають у результаті зрушення в сполучуваності предикатних слів (перенесення значення) і які створюють полісемію;
4. генералізуючі метафори (як кінцевий результат когнітивної метафори), що стирають у лексичному значенні слова межі між логічними порядками і стимулюючим виникненням логічної полісемії [1, с. 34].

Однак існують й інші погляди на класифікацію метафор. Наприклад, М. Джонсон і Дж. Лакофф виділяють два типи метафор, розглянутих щодо часу і простору: онтологічні, тобто метафори, що дозволяють бачити події, дії, емоції, ідеї тощо як якусь субстанцію, і орієнтовані, або орієнтаційні, тобто метафори, які не визначають один концепт у термінах іншого, але організовують всю систему концептів у відношенні один до одного [30, с. 19].

Однак ці типи метафор не пояснюють когнітивний механізм її творення,

тому для такого пояснення ми обираємо класифікацію метафор розробленою О. О. Селівановою. Дослідниця виокремлює такі механізми метафори: структурно-метафоричний, дифузно-метафоричний та гештальтний (63, с. 484).

Таким чином, асоціативно-метафорична мотивація німецьких номенклатурних найменувань ссавців передбачає використання неналежних до предметної сфери ССАВЦІ знаків, запозичених із інших предметних сфер, як от, ЛЮДИНА, АРТЕФАКТ тощо. Залежно від способу взаємодії сфери-джерела та сфери-мішені у процесі позначення, слідом за О. О. Селівановою, виділяємо такі різновиди асоціативно-метафоричної мотивації німецьких ННС: структурно-метафоричний, дифузно-метафоричний, гештальтний.

Структурно-метафоричний різновид, відповідно до кваліфікації тричленної природи деяких метафор, характеризується інтеграцією сфер джерела й мішені на підставі одного суміжного компонента. Зважаючи на це термінал структури знань про позначене отримує знак іншого концепту і формує реляцію з відповідним пропозиційним компонентом цієї структури (63, с.164). Наприклад, німецька номенклатурна назва *Riesenmuntjaks* (der größte Vertreter der Muntjaks, der sich vor allem durch sein großes und charakteristisch gebogenes Geweih auszeichnet (71)) мотивована іменником *Riese*, тобто знаком донорської сфери ЛЮДИНА на основі суміжного компонента *великий*.

Дифузно-метафоричний різновид асоціативно-метафоричної мотивації німецьких назв ссавців ґрунтується на дифузному поєднанні концептів [47, с. 484]: метафора, що лежить в основі перенесення назви деякого об'єкта на позначувану тварину, має нечітке, розпливчасте підґрунття: *Mönchsrobbe* (eine Robbenart aus der Familie der Hundsrobben. Sie leben in Gruppen auf den Inseln, wie Eremiten (69, с. 1026)).

Гештальтний (образний) різновид застосовує знаки інших концептів при позначенні тварин на підставі подібності зорових, слухових, одоративних, тактильних, смакових образів (гештальтів) [47, с. 484]. Так, підставою для назви *Schneeleoparde* (eine Großkatze; die Fellfarbe ist leicht rauchweiß mit dunklen

Flecken (71)) є уподібненням білого забарвлення тварини та снігу на підставі зорових образів. Також мотивація найменувань *Stinktief* (In Amerika beheimateter, auffällig gefärbter Marder mit langem, buschigem Schwanz, der aus Drüsen am After ein widerlich riechendes Sekret auf seine Angreifer verspritzt (65)) та *Stinkdachs* (ist nach ihrer Fähigkeit benannt, aus den Analdrüsen einem Angreifer stinkende Sekrete entgegenzuspritzen (71)) – зумовлена різко неприємним запахом, який випускає ссавець при небезпеці.

Використання знаків із предметної сфери ІНША ТВАРИНА щодо позначення ссавців ґрунтується на принципі зооморфізму, який передбачає те, що найменування тварин, їхніх частин тіла, ознак та дій за аналогією використовується на позначення інших предметних сфер, зокрема людини, явищ природи, штучного світу, рослин, духовного коду культури тощо [44, с. 67].

Використання цих знаків відбувається різним шляхом. Задіяними є структурно-метафоричний, дифузно-метафоричний або гештальтний механізми перенесення.

Мотиватором німецьких назв ссавців можуть виступати партоніми залучені з донорської сфери ПТАХИ, що знаходимо у визначниках:

- Schnabel – «aus Ober- und Unterkiefer gebildeter vorspringender, spitzer, von einer Hornschicht überzogener Fortsatz am Kopf des Vogels, mit dem er die Nahrung aufnimmt» (67);
- Flügel – «paariges, am Rumpf sitzendes Organ, mit dessen Hilfe Vögel und Insekten fliegen» (71);
- Feder – «auf dem Körper von Vögeln (ingroßer Zahl) wachsendes, dem Fliegen und dem Schutz vor Kälte dienendes Gebilde» (67).

Найменування окреслених частин тіла птахів є мотиватором німецьких номенклатурних назв ссавців: *Cuvier-Schnabelwal* (der Schnabel dieses Wals ist kürzer als bei anderen Schnabelwalen und ähnelt tatsächlich dem Schnabel einer Gans (71)), *Langflügel-Fledermaus* (eine Fledermausart aus der gleichnamigen Gattung. Ihren Namen bekam die Art durch die langen, sich nach hinten

verschmälernden, dunkelbraunen Flügel (71)), *Federschwanz-Spitzhörnchen* (eine Säugetierart aus der Ordnung der Spitzhörnchen. Federähnlichen Gebilde des Schwanzes verdankt die Art ihren Namen (71)). Через подібність їхніх частин тіла до частин тіла птахів.

АРТЕФАКТИ як рукотворні предмети використовуються як донорські зони у процесі номінації теріофауни. Подібність зорових гештальтів пов'язаних із зовнішньою схожістю тіла тварини або його частини до певного артефакту за формою є основою метафоризації їхніх назв у психологічній структурі теріонімів.

Метафорично мотивовані німецькі ННС представлені найменуваннями тварин, що отримали свої назви на підставі схожості тіла тварини або його частини до столових приборів: *Löffelhund* (ein Wildhund der afrikanischen Savanne, benannt ist er nach seinen auffälligen, großen Ohren, die dem Aufspüren leisester Geräusche von Termiten in deren Bauten dienen (71)). Специфічна форма тіла тварини зумовила метафоричну мотивацію цієї назви ссавця.

Метафоричний мотиватор ННС може бути обраний із назв предметів домашнього вжитку, приміром: *Kammratte* (unterirdisch lebende, grabende Tiere, an den Hinterpfoten befinden sich kammartige Borsten, die dazu dienen, das Fell von Erde zu säubern (71)) з огляду на подібність щетинок на задніх лапах ссавця до гребеня.

Із мотиватором, що позначає графічні артефакти підґрунтям метафоризації теріонімів є подібність зорових гештальт-образів фрагмента забарвлення тварини або графічної позначки: *Kleinfleckkatze* (eine südamerikanische Art innerhalb der Familie der Katzen, gezeichnet ist das Fell mit kleinen, schwarzen Flecken (71)).

Для найменування тварин обрано також метафоричні мотиватори на позначення інструментів, знарядь праці людини: *Großer Pinselschwanzbeutel* (ein mittelgroßer Vertreter aus der Familie der Raubbeutel, der lange Schwanz endet in einer Quaste mit deutlich längeren Haaren und ist dem Pinsel ähnlich (72)).

У деяких номенклатурних найменуваннях тварин мотиватор обрано із

військової сфери. Так, у номені *Spießhirsch* (Art der Hirsche, deren Geweih nur als Spieß ausgebildet ist; im Westteil von Südamerika in Dickichten (73)) зафіксовано схожість форми частин тіла ссавця до списа.

Отже, застосування мотиваторів донорської сфери АРТИФАКТ на позначення ННС, з огляду на один з принципів метафоризації – предметоцентризм, ґрунтується здебільшого на зовнішній подібності до рукотворних предметів навколишнього світу, забарвлення, форми й будови тіла тварин.

2.3 Змішана мотивація

Змішана мотивація німецьких номенклатурних найменувань ссавців характеризується поєднанням мотиваторів із різних фрагментів МПК. Цей тип мотивації встановлюється щодо композитних та складених найменувань. Одну з ономасіологічних ознак у складі ННС цього мотиваційного типу номінатори обирають із диктуму пропозиції, що відображає отриману у процесі пізнавальної діяльності номінаторів відносно істинну інформацію про ссавців; а другу ономасіологічну ознаку – з модусу чи асоціативно-метафоричної частини структури знань про позначене [46, с. 175]. Таким чином, у складі змішаної мотивації можна виокремити три різновиди: пропозиційно-модусний, пропозиційно-асоціативний та пропозиційно-асоціативно-модусний.

2.3.1 Пропозиційно-модусна мотивація. Цей різновид змішаної мотивації характеризується поєднанням в ОС німецьких ННС пропозиційного та модусного компонентів. Модусний компонент, корелюючи з мисленнєвою сферою МПК, представляє раціональну оцінку, а його зв'язок із психічними функціями відчуттів та почуттів формує сенсорний та емоційний (афективний, емотивний) типи оцінності [47, с. 166].

Модусний компонент актуалізує оцінку позначеного в мотиваційній базі номенів, що «ґрунтується на різних пізнавальних функціях: сенсорних

механізмах інтеріоризації світу, емоційному сприйнятті, мисленнєвій раціональній обробці, образно-метафоричному уподібненні з посиланням на стереотипи, культурну символіку та архетипи колективного позасвідомого» (63, с. 484). О. О. Селіванова вважає, що модусний (оцінно-емотивний) компонент не міститься у складі пропозиції, а носить наскрізний характер, оскільки корелює як із пропозиційною складовою МПК, так і з його термінальною частиною [46, с. 169-172]. У результаті кореляції модусного компоненту з мисленневою сферою МПК формується раціональна оцінка, а зв'язок модусу з психічними функціями відчуттів та почуттів є підставою для виокремлення сенсорного типу оцінності.

Перша група метафорично мотивованих німецьких ННС представлена раціональною оцінкою та охоплює утилітарний, нормативний і телеологічний різновиди, пов'язані з практичною діяльністю людини, її інтересами та повсякденним досвідом. Сенсорна оцінка є найбільш індивідуалізованим видом, оскільки спирається на процеси, що забезпечують найтісніший пізнавальний контакт людини з об'єктивним світом і служить підґрунтям для подальшої мисленнєвої обробки й мовного позначення [2, с. 76]. Сенсорна оцінка, визначена Н. Д. Арутюною, подібна до емоційної оцінки у термінах інших концепцій оцінки, у яких раціональний та емоційний механізми оцінювання, з одного боку, протиставлено, з іншого боку, обидва типи оцінки інтегровані між собою через те, що «оцінка мовби «всотує» у себе відповідну емоцію, а параметри оцінки й емоції збігаються: «приємне» – «добре», «неприємне» – «погане» [там само, с. 45]. У розробленій дослідницею класифікації оцінних значень сенсорна оцінка є найбільш індивідуалізованим її видом. Проте в масиві номінативних одиниць мови мотиватори сенсорного типу базуються на стереотипних аксіологічних антиноміях етносвідомості, що передають позитивні й негативні наслідки відчуттів людини. Сенсорні процеси безпосередньо забезпечують найтісніший пізнавальний контакт людини з об'єктивним світом і служать підґрунтям для подальшої ментальної обробки й мовного позначення. Оцінка безпосередньо впливає з того відчуття, яке

незалежно від волі й самоконтролю переживає людина [46, с. 166].

Оцінка тварин здебільшого ґрунтується на наївному світобаченні, зокрема на сприйнятті тварини як дружньої чи ворожої (небезпечної) або за зовнішнім естетичним виглядом. Естетична оцінка зовнішності тварини зумовлює їхній розгляд як красивих чи потворних.

У німецькій номенклатурі теріофауни знаки оцінки є здебільшого метафоричними, оскільки вони запозичені із концептуальної сфери якостей людини і перенесені на тварину. Так, в ономасіологічній структурі назви *Schönhörnchen* (die Bezeichnung Schönhörnchen leitet sich dabei von den teilweise sehr variantenreichen Fellfarben ab (71)) ядерний компонент представлений гіперонімом *Hörnchen*, а залежний компонент *schön* (*schön* – von einem Aussehen, das so anziehend auf jemanden wirkt, dass es als wohlgefällig, bewundernswert empfunden wird (67)) ґрунтується на позитивній сублімованій естетичній оцінці, сформованій унаслідок зорового враження від зовнішнього вигляду тварини.

Із цієї ж концептосфери до номенклатури ссавців для вираження позитивної оцінки ссавців номінатори залучають і позначення монархічних осіб. Приміром, у ННС *Königtiger* (sehr großer Tiger mit kurzhaarigem, glänzendem, prachtvollem, gelblich braunem Fell mit tiefschwarzen Streifen (65)) метафоричний мотиватор *König* репрезентує позитивну утилітарну оцінку тварини за її надзвичайно цінним, м'яким і розкішним хутром.

Для вираження негативної аксіологічності в номенклатурі ссавців використовуються також образи ірреального світу з релігійної концептосфери, що в прямому значенні є назвами злих духів. Наприклад, мотивація німецького найменування *Beutelteufel* (eine Tierart aus der Familie der Raubbeutler. Seinen Namen erhielt der Beutelteufel wegen seines schwarzen Felles, seiner Ohren, die sich bei Aufregung rot färben, seines besonders bei Erregung sehr unangenehmen Körpergeruches, seines lauten Kreischens, das über sehr weite Entfernungen noch zu hören ist, und seines aggressiven und neugierigen Verhaltens gegenüber einer geschlagenen Beute und überhaupt allem, was ihm begegnet (71)) ґрунтується на

негативній естетичній оцінці зовнішності та негативній сенсорній оцінці вокалізації тварини у зіставленні з оцінкою диявола у свідомості носіїв німецької мови як такого, що викликає страх.

2.3.2 Пропозиційно-асоціативна мотивація. Цей різновид змішаної мотивації властивий німецьким назвам тварин, одну ономасіологічну ознаку яких обрано із диктуму пропозиції, а другу з асоціативно-термінальної частини МПК. ОС таких назв характеризується поєднанням синтаксично несумісних компонентів, один із яких застосовується у прямому значенні, а інший у переносному, метафоричному, що потребує уточнень при декодуванні. Залежно від місця фіксації метафоричного складника в ОС німецьких теріонімів ми виокремлюємо дві групи.

Першу групу утворюють німецькі назви ссавців, ядерний компонент яких, представлений пропозиційним гіперонімом, а залежні компоненти є метафоричними знаками і співвідносяться із терміналами асоціативної частини МПК і мають переважно гештальтну природу уподібнення. Залежні компоненти цього типу мотивації виражені різними, за номінативною природою, метафоричними знаками, перенесеними до номенклатури ссавців із інших предметних сфер. Так, репрезентовані простими іменниками залежні компоненти номенів ссавців бувають мотивовані знаками із донорської зони ЛЮДИНИ. Застосовується позначення частини тіла людини, наприклад, у німецькій назві *Wimperfledermaus* (ihren Namen bekam die Fledermaus aufgrund von spärlichen feinen Haaren an der Dorsalseite der Schwanzflughaut, die den freien Rand der Schwanzflughaut überragen (71)) метафоричний мотиватор ґрунтується на уподібненні виростів на тілі тварини до вій людини.

Рукотворні предмети запозичені із донорської зони АРТЕФАКТІВ використовують на позначення тіла тварини або його частин на підставі зовнішньої схожості за формою. Так, у назві *Kegelrobbe* (der Name leitet sich von den kegelförmigen Zähnen und der Kopfform der Robbe (71)) метафоричний мотиватор пояснюється подібністю міцних зубів тварин до кеглів.

Донорська зона НАТУРФАКТ постачає метафоричний мотиватор до гештальтного різновиду мотивації. Наприклад, залежний компонент назви *Goldschakal* (eine eng mit dem Wolf verwandte Art der Hunde, das Fell ist normalerweise goldgelb gefärbt (71)) мотивований метафоричним знаком на підставі візуальної подібності кольору хутра на тілі тварини до золота.

На відміну від першої групи пропозиційно-асоціативного різновиду змішаної мотивації до *другої групи* належать німецькі назви ссавців, у яких метафоричний компонент поєднаний із пропозиційним у складі композита. У межах цієї групи переважають теріоніми, в яких метафоричний мотиватор суміщений в ОС з мотиватором партитивного та кількісного рівня. Так, в ОС назви *Große Hufeisennase* (eine Fledermausart, der vordere Teil der Nase erinnert an ein Hufeisen, worauf der Name dieser und verwandter Fledermausarten zurückzuführen ist (71)) складник-гіперонім та знак запозичений із донорської зони АРТЕФАКТІВ за аналогією пропозиційно мотивований компонент представлений партонімом на позначення частини тіла тварини, а метафоричний компонент із донорської зони АРТЕФАКТІВ спирається на візуальне уподібнення шкіряних носових складок до підкови.

Залежний складник ННС може бути локативом на позначення місця перебування тварини. Приміром, в назві *Afrikanischer Goldwolf* (ein Vertreter der Wolfs- und Schakalartigen im nördlichen Afrika (71)) локативний мотиватор із безпосереднього місця перебування тварини поєднаний із метафоричним знаком трансформованим із сфери НАТУРФАКТ з огляду на деяку зовнішню подібність із іменованою твариною.

Найменування, мотиваційна база яких містить локативні мотиватори пропозиційного типу в комбінації з асоціативно-метафоричними мотиваторами, можна розділити на три загальні класи. До першого належать ННС, мотивовані локативами на позначення географічного регіону поширення ссавця: приміром, у номені *Kap-Stachelmaus* (ein Nagetier aus der Familie der Mäuseartigen, das im südwestlichen Südafrika in der Provinz Westkap und anliegenden Landstrichen verbreitet ist und das auf dem Rücken sie grobe Borstenhaare, die Stacheln hat (71))

метафоричний знак *Stachel* мотивований візуальною подібністю елементів тіла тварини до шипа.

Для другого класу цієї групи характерне значення пропозиційно мотивованого локатива як позначення території існування тварини. Наприклад, у найменуванні *Russischer Pferdespringer* (eine Nagetierart aus der Gattung der Pferdespringer, die nach ihrer Größe und Sprungkraft benannt ist, ist in Russland verbreitet (69, с. 1357)), використання метафоричного мотиватора ґрунтується на деякій візуальній та поведінковій подібності цієї тварини до коня.

Третій клас характеризується значенням мотиватора локатива як безпосереднього середовища перебування ссавця. Так, у найменуванні *Südafrikanisches Stachelschwein* (es ist das größte Stachelschwein und damit auch das größte Nagetier Afrikas, es ist durch die langen zu Stacheln umgebildeten Haare geprägt (71)) локатив із таким значенням поєднано з метафоричним знаком за зовнішньою подібністю.

2.3.3 Пр о п о з и ц і й н о - а с о ц і а т и в н о - м о д у с н а м о т и в а ц і я .
Цей різновид змішаної мотивації характеризується вибором мотиваторів із різних фрагментів МПК, одну з ономаціологічних ознак у складі таких найменувань цього мотиваційного типу номінатори обирають із диктуму пропозиції, другу ознаку з модусу, а третю з асоціативно термінальної частини МПК.

До цього різновиду мотивації належать німецькі назви тварин, в ОС яких ядерний компонентом є гіперонім пропозиційного типу, метафоричний компонент відповідає терміналу МПК, пов'язаний із зоровими образами тварин, а модусний компонент обрано із донорської зони ЛЮДИНА або АРТЕФАКТ: *Zwergspitzmaus* (eines der kleinsten Säugetiere der Welt, das sehr scharfe Zähne hat (69, с. 1595)), *Knirpsstachelmaus* (ein kleines Säugetier in der Familie der Stachelmäuse mit groben Borstenhaaren auf dem Rücken (70, с. 526)).

Зважаючи на те, що модусний складник у німецьких ННС є метафоричним за своєю знаковою природою, то можна констатувати значну

перевагу пропозиційно-асоціативного різновиду змішаної мотивації німецьких номенклатурних назв ссавців. Це зумовлює те, що, з одного боку, номінатори мають надати назві певного класифікаційного статусу, з іншого – диференціювати видові назви шляхом вибору мотиваторів із різних донорських зон. Таким чином, у цьому різновиді змішаної мотивації поєднується наукова й наївна картини світу.

Отже, дослідження мотиваційних механізмів є однією з актуальних проблем сучасного словотвору та теорії номінації, що на вербальному рівні виявляються у структурно-семантичних зв'язках між похідними та твірними одиницями мовної системи, а на когнітивному рівні є способом мовної репрезентації концептуальних реляцій синергетичної системи етносвідомості. Аналіз мотивації номінативних одиниць уможлиблює експлікацію цієї системи, вияв психічних процесів, які опосередковують зв'язок мовного й концептуального, процедури отримання, обробки та переробки інформації, набутої чуттєво-емпіричним шляхом, внутрішньою мисленневою рефлексією при взаємодії з позасвідомими процесами [42, с. 379].

Застосування когнітивно-ономасіологічного аспекту дослідження мотиваційних механізмів номінації німецьких ННС розкриває роль використання різних психічних механізмів та пізнавальних можливостей свідомості німецькомовної етноспільноти при творенні номінативних одиниць.

Висновки до розділу 2

1. Когнітивно-ономасіологічний аналіз німецьких номенклатурних назв ссавців уможлиблює встановлення типології мотивації номенів тварин, що ґрунтується на виборі мотиватора з різних за статусом фрагментів структури знань про позначене. Залежно від статусу в німецькій номенклатурі теріофауни виокремлюємо пропозиційно-диктумний, асоціативно-метафоричний та змішаний типи мотивації номенклатурних найменувань ссавців у сучасній німецькій мові. Кожен із типів мотивації німецьких найменувань ссавців має свої різновиди.

2. Матеріал дослідження дає змогу визнати пріоритет пропозиційно-диктумного типу мотивації у формуванні німецької системи номенів тварин. Пропозиційно-диктумна мотивація характеризується вибором мотиваторів із пропозиційного ядра МПК, який містить пропозиційні структури як різновид ідеалізованих когнітивних моделей. Залежно від статусу мотиватора у складі пропозиції пропозиційно-диктумна мотивація представлена гіперонімічним і предикатно-аргументним різновидами.

3. Гіперонімічний різновид розглядає номенклатуру ссавців у ракурсі гіперо-гіпонімічних відношень, які містять кластери ряду, родини, роду, виду, класу тварин.

4. Предикатно-аргументний різновид пропозиційно-диктумної мотивації ґрунтується на виборі мотиватора із фрагмента відносно істинних, об'єктивних знань про ссавців, верболізованих у знаках із прямим значенням. В ономасіологічних структурах німецьких назв тварин ці фрагменти представлені дієсловами на позначення руху, способу харчування, способу життя ссавців.

5. В ономасіологічній структурі пропозиційно мотивованих німецьких назв ссавців застосовано мотиватори, що відповідають у структурі знань предикатам, суб'єктам, об'єктам, локативам, інструментивам. Окрім того, в ономасіологічній структурі німецьких назв тварин представлено мотиватори рівнів партитивів, якості, кількості.

6. Асоціативно-метафоричний тип мотивації, на відміну від пропозиційно-диктумного типу мотивації, за загальним механізмом позначення структур знань про тварину у свідомості німецькомовної теріологічної наукової спільноти є метафоричним, тобто знаки різних предметних сфер використано як мотиватори теріологічної номенклатури. Метафоричний спосіб позначення є одним із найбільш продуктивних у німецькій номенклатурі теріофауни. Метафорично мотивовані німецькі найменування ссавців запозичують знакові ресурси з головних донорських зон – ЛЮДИНА, ІНША ТВАРИНА, АРТИФАКТИ.

7. Змішана мотивація німецьких номенклатурних назв ссавців базується на використанні мотиваторів із різних фрагментів МПК. Зважаючи на це, виокремлюємо пропозиційно-модусний, пропозиційно-асоціативний та пропозиційно-асоціативно-модусний різновиди змішаної мотивації німецьких найменувань тварин. Пропозиційно-модусний різновид характеризується поєднанням в ономасіологічній структурі мотиваторів пропозиційного й модусного статусу. Пропозиційно-асоціативний різновид властивий німецьким номенклатурним назвам ссавців, одну ономасіологічну ознаку яких обрано із диктуму пропозиції, а другу – з асоціативно-термінальної частини МПК. Пропозиційно-асоціативно-модусний різновид змішаної мотивації характеризується використанням мотиваторів відповідних фрагментів структур знань про позначене.

8. Матеріали розділу представлені в публікації автора роботи [20].

14% текстових збігів

9% цитат

0% використаних д

Текстові збіги

Веб джерела

166

1	xreferat.com https://xreferat.com/31/197-1-v-dd-sl-vn-menniki-ukra-ns-ko-movi-v-kogn-tivno-onomas-olog-chnomu-aspekt.html	0.83%
2	www.wortwurzel.de https://www.wortwurzel.de/ZAHN	0.09%
3	www.wortwurzel.de https://www.wortwurzel.de/SCHWANZ	0.15%
4	www.welt-der-bibel.de https://www.welt-der-bibel.de/Lexikon.D.H.Haupt.html	0.19%
5	www.uzhnu.edu.ua https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/18468	0.06%
6	www.unteres-odertal.de https://www.unteres-odertal.de/nationalpark/wissenswertes/fauna-und-flora/saeugetiere.html	0.08%
7	www.rri.ro https://www.rri.ro/de_de/horerpostsendung_1252019-2598577	0.05%
8	www.onaft.edu.ua https://www.onaft.edu.ua/download/dissertation/abstract/abstract-Nikon-7.pdf	0.06%
9	www.npu.edu.ua https://www.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.01/dis_Lukianchuk.pdf	0.06%
10	www.kazedu.kz https://www.kazedu.kz/referat/128411	0.07%

Коломієць А. магістерська (1)

Завантажено: 12/17/2019 | Перевірено: 12/17/2019

● Плагіат ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

11	www.facebook.com https://www.facebook.com/notes/dauerhumus-fl%C3%A4chenkompost-permakultur/so-ein-mist-die-bedeutung-des-mistes-...	0.1%
12	www.dwds.de https://www.dwds.de/wb/wdg/Stinktier	0.18%
13	www.dwds.de https://www.dwds.de/wb/Stachelschwein	0.09%
14	www.duden.de https://www.duden.de/rechtschreibung/schoen	0.12%
15	www.duden.de https://www.duden.de/rechtschreibung/Schwanz	0.19%
16	www.duden.de https://www.duden.de/rechtschreibung/Ohr	0.2%
17	www.duden.de https://www.duden.de/rechtschreibung/Kopf	0.19%
18	www.duden.de https://www.duden.de/rechtschreibung/Fluegel	0.09%
19	www.biologie-seite.de https://www.biologie-seite.de/Biologie/L%C3%B6ffelhund	0.15%
20	www.bedeutung-von-woertern.com https://www.bedeutung-von-woertern.com/Baumschl%C3%A4fer	0.06%
21	vspu.edu.ua https://vspu.edu.ua/science/dis/des_3_3.pdf	0.09%
22	vspu.edu.ua https://vspu.edu.ua/science/dis/des_12_3.pdf	0.06%
23	vspu.edu.ua https://vspu.edu.ua/science/dis/des_11_1.pdf	0.06%
24	uni-sport.edu.ua https://uni-sport.edu.ua/sites/default/files/avtoreferaty/2016/25.2016.pdf	0.06%
25	svr.pnu.edu.ua https://svr.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/5/2018/08/aref_Bogdan.doc	0.07%
26	snu.edu.ua https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/11/Bovt-A.YU.-Dysertatsiya.docx	0.09%
27	snu.edu.ua https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/09/Bobro-L.V.-Dysertatsiya.pdf	0.08%
28	snu.edu.ua https://snu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/Kuzmych-V.K.-dysertats_ya.docx	0.09%
29	revolution.allbest.ru https://revolution.allbest.ru/sport/00431576_0.html	0.06%

Коломієць А. магістерська (1)

Завантажено: 12/17/2019 | Перевірено: 12/17/2019

● Плагіат ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

30	revolution.allbest.ru https://revolution.allbest.ru/psychology/00571863_0.html	0.07%
31	revolution.allbest.ru https://revolution.allbest.ru/psychology/00428616_0.html	0.06%
32	revolution.allbest.ru https://revolution.allbest.ru/physics/00573501_0.html	0.06%
33	revolution.allbest.ru https://revolution.allbest.ru/physics/00444982_0.html	0.06%
34	revolution.allbest.ru https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00581183_0.html	0.08%
35	revolution.allbest.ru https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00578451_0.html	0.06%
36	revolution.allbest.ru https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00308312_0.html	0.1%
37	revolution.allbest.ru https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00302665_0.html	0.12%
38	rada.kpi.ua https://rada.kpi.ua/files/aref_Sukhovii%20N.O.pdf	0.06%
39	otherreferats.allbest.ru https://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00196651_0.html	0.09%
40	otherreferats.allbest.ru https://otherreferats.allbest.ru/finance/00291607_0.html	0.07%
41	otherreferats.allbest.ru https://otherreferats.allbest.ru/audit/00143074_0.html	0.07%
42	npu.edu.ua https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.01/dis_Kostetska.pdf	0.06%
43	nenc.gov.ua https://nenc.gov.ua/doc/autoref/volohun.pdf	0.07%
44	nenc.gov.ua https://nenc.gov.ua/doc/autoref/babuk.pdf	0.06%
45	mydisser.com https://mydisser.com/ua/catalog/view/6/348/3618.html	0.06%
46	mydisser.com https://mydisser.com/ua/catalog/view/238/246/9860.html	0.06%
47	mydisser.com https://mydisser.com/en/catalog/view/6/343/7077.html	0.06%
48	mydisser.com https://mydisser.com/dfiles/62981716.doc	0.06%

Коломієць А. магістерська (1)

Завантажено: 12/17/2019 | Перевірено: 12/17/2019

● Плагіат ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

49	library.krok.edu.ua https://library.krok.edu.ua/media/library/category/disertatsiji-avtoreferati-vidguki/golub_2016-aref.pdf	0.06%
50	lektsii.org https://lektsii.org/10-8507.html	0.88%
51	kursovotmarinu.ucoz.ru https://kursovotmarinu.ucoz.ru/Sport/formuvannja_osobistosti_u_procesi_fizichnogo_vikho.doc	0.07%
52	kursoviks.com.ua https://kursoviks.com.ua/bd_gumanitarnyye/article_post/3184-naukovi-statti-z-kursu-filologiya-21-stattya	0.28%
53	knowledge.allbest.ru https://knowledge.allbest.ru/psychology/3c0b65635b3ac78b5c53b88421316d37_0.html	0.06%
54	knowledge.allbest.ru https://knowledge.allbest.ru/psychology/2c0b65625a2bd78a5c53a89521206c27_0.html	0.09%
55	knowledge.allbest.ru https://knowledge.allbest.ru/management/2c0a65625b3bd78b5c53b88421316d27_0.html	0.08%
56	knowledge.allbest.ru https://knowledge.allbest.ru/law/3c0a65625a2ad78a4d43a98421206c37_0.html	0.06%
57	knowledge.allbest.ru https://knowledge.allbest.ru/languages/3c0a65625b3ad78b4c43b89421306d37_0.html	0.87%
58	knowledge.allbest.ru https://knowledge.allbest.ru/languages/2c0b65635b3ac69b4d43a88421316c36_0.html	0.07%
59	de.wikipedia.org https://de.wikipedia.org/wiki/Wimperflodermaus	0.17%
60	de.wikipedia.org https://de.wikipedia.org/wiki/Sch%C3%B6nh%C3%B6rchen	0.1%
61	de.wikipedia.org https://de.wikipedia.org/wiki/Kap-Stachelmaus	0.15%
62	de.wikipedia.org https://de.wikipedia.org/wiki/Kammratten	0.12%
63	de.wikipedia.org https://de.wikipedia.org/wiki/Gro%C3%9Fe_Hufeisennase	0.1%
64	de.wikipedia.org https://de.wikipedia.org/wiki/Fennek	0.08%
65	de.wikipedia.org https://de.wikipedia.org/wiki/Cuvier-Schnabelwal	0.13%
66	de.wikipedia.org https://de.wikipedia.org/wiki/Breitfu%C3%9F-Beutelm%C3%A4use	0.09%
67	de.m.wikipedia.org https://de.m.wikipedia.org/wiki/Riesenmuntjak	0.12%

Коломієць А. магістерська (1)

Завантажено: 12/17/2019 | Перевірено: 12/17/2019

● Плагіат ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

68	db0nus869y26v.cloudfront.net https://db0nus869y26v.cloudfront.net/de/Wimperfledermaus	0.17%
69	xreferat.com http://xreferat.com/22/9941-1-nformac-iyiniiy-rinok-ta-ntelektual-ne-p-ratstvo.html	0.07%
70	www.stu.cn.ua http://www.stu.cn.ua/media/files/pdf/dis/aref_kodola.pdf	0.07%
71	www.rshu.edu.ua http://www.rshu.edu.ua/images/afto/100_1.pdf	0.09%
72	www.lib.ua-ru.net http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/35613.html	0.06%
73	www.kspu.edu http://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%95%D1%84%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%...	0.06%
74	www.biochemistry-dnu.dp.ua http://www.biochemistry-dnu.dp.ua/wp-content/downloads/metodichki/fiziol-mysl-ta-movy.pdf	0.08%
75	www.biblioteka.cdu.edu.ua http://www.biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qttype=simple&query=%D0%BE%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC...	0.08%
76	vuz-24.ru http://vuz-24.ru/nex/vuz-119796.php	0.07%
77	vlp.com.ua http://vlp.com.ua/files/09_38.pdf	2.54%
78	tourlib.net http://tourlib.net/aref_tourism/cherchyk2.htm	0.06%
79	textarchive.ru http://textarchive.ru/c-2505157-pall.html	0.08%
80	specrada.chnu.edu.ua http://specrada.chnu.edu.ua/res/specrada/lytvunenko.pdf	0.06%
81	selivanova.net http://selivanova.net/downloads/Cognitivna%20concepacia%20slovotvor_motyvacyi.doc	4.82%
82	science.donnu.ru http://science.donnu.ru/wp-content/uploads/2017/01/DS_PED_Daniilchenko_Dissert.pdf	0.09%
83	repo.uipa.edu.ua http://repo.uipa.edu.ua/jsui/bitstream/123456789/2946/1/%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B...	0.06%
84	referatwork.ru http://referatwork.ru/refs/source/ref-28515.html	0.06%
85	referatu.net.ua http://referatu.net.ua/referats/7569/175022	0.09%
86	referatu.net.ua http://referatu.net.ua/referats/7569/169570	0.11%

Коломієць А. магістерська (1)

Завантажено: 12/17/2019 | Перевірено: 12/17/2019

● Плагіат ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

87	referatu.net.ua http://referatu.net.ua/referats/7569/164970	0.06%
88	referatu.net.ua http://referatu.net.ua/referats/7569/163260	0.12%
89	referatu.net.ua http://referatu.net.ua/referats/7569/161765	0.06%
90	referatu.net.ua http://referatu.net.ua/referats/7569/150560	0.14%
91	referatu.com.ua http://referatu.com.ua/referats/7569/178072	0.74%
92	referatu.com.ua http://referatu.com.ua/referats/7569/171175	0.07%
93	referatu.com.ua http://referatu.com.ua/referats/7569/147931	0.06%
94	referatu.com.ua http://referatu.com.ua/oldreferats/7380/119494	0.08%
95	philosophy.karazin.ua http://philosophy.karazin.ua/ua/nauka/rada/san_zhengiang_disser.pdf	0.14%
96	onu.edu.ua http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/rada%20philology/%D0%94%D0%BC%D0%B8%D1%82%D1%80%D1%9...	2.61%
97	oneu.edu.ua http://oneu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/02/aref_rogov.pdf	0.06%
98	oduv.edu.ua http://oduv.edu.ua/wp-content/uploads/2016/06/Disertatsiya_Goroshko_V.V..pdf	0.06%
99	nauka.nlu.edu.ua http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Shynkarov/d_Shynkarov.pdf	0.07%
100	movoznavstvo.com.ua http://movoznavstvo.com.ua/download/pdf/2013_3/6.pdf	0.09%
101	magazin.naturspot.de http://magazin.naturspot.de/text/mueckenfledermaus.html	0.09%
102	law.lnu.edu.ua http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B...	0.06%
103	kidszoo.de http://kidszoo.de/index.php/tierlexikon/saeugetiere/raubtiere/hundartige/hundsrobbe/986-mittelmeer-moenchsrobbe.html	0.08%
104	ird.gov.ua http://ird.gov.ua/irdd/v20170606_a805_ProkopiukA_1_Burkynskyy.pdf	0.06%
105	ird.gov.ua http://ird.gov.ua/irdd/v20170303_a805_MaksymchukMV_2_Blahun.pdf	0.06%

Коломієць А. магістерська (1)

Завантажено: 12/17/2019 | Перевірено: 12/17/2019

● Плагіат ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

106	ipood.com.ua http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2018/Bronnikova_avtoref_pas.pdf	0.08%
107	ipood.com.ua http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dysertatsii/2017/Shulga_AVTOREFERAT_.pdf	0.06%
108	institute.com.ua http://institute.com.ua/searchdirect.php?ID=1200617	0.11%
109	idpnan.org.ua http://idpnan.org.ua/files/kotvyakovskiy-yu.o.-oskarjennya-rishen-tretychih-sudiv-u-poryadku-tsivilnogo-sudochinstva-_d_.doc	0.06%
110	idpnan.org.ua http://idpnan.org.ua/files/2019/povoroznyuk-m.i.-administrativniy-pozov-yak-zasib-realizatsiyi-prav-gromadyan-na-sudoviy...	0.06%
111	idpnan.org.ua http://idpnan.org.ua/files/2018/pivtorak-g.f.-geneza-institutu-realnogo-zv_yazku-sudna-z-derjavoyu-prapora-v-mijnarodnom...	0.06%
112	idpnan.org.ua http://idpnan.org.ua/files/2018/gorobets-n.g.-zahist-prava-vlasnosti-v-praktitsi-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini-_d_.doc	0.06%
113	filos.lnu.edu.ua http://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2013/10/Tezy.-Zvitnoji-naukovoji-konferentsiji-filosofskoho-fakultetu-2017.doc	0.09%
114	er.nau.edu.ua http://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/18183/7/dysertaciya_Mikhnenko.pdf	0.06%
115	eprints.zu.edu.ua http://eprints.zu.edu.ua/26683/1/avt_Burmakina.pdf	0.06%
116	eprints.zu.edu.ua http://eprints.zu.edu.ua/21423/1/ukrainska-i-slovjanska-leksykohrafija%5B1%5D.220-226.pdf	0.44%
117	eprints.zu.edu.ua http://eprints.zu.edu.ua/11625/1/08_dis_%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D1%81.doc	0.06%
118	enpuir.npu.edu.ua http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7877/1/Savenkova.pdf	0.08%
119	ena.lp.edu.ua:8080 http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/41261/4/vidguk_kuzmenko_yu_v_.pdf	0.08%
120	ena.lp.edu.ua:8080 http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/15382/1/45-208-211.pdf	0.16%
121	ena.lp.edu.ua:8080 http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11272/1/avt-%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%B0%D0%BB.doc	0.06%
122	economy.kpi.ua http://economy.kpi.ua/files/files/41_kpi_2010_7.pdf	0.06%
123	dspace.tneu.edu.ua http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/1023/1/Kichak%20Y.W%20-%20Pzim-51_.pdf	0.09%
124	dspace.onua.edu.ua http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9905/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87...	0.06%

Коломієць А. магістерська (1)

Завантажено: 12/17/2019 | Перевірено: 12/17/2019

● Плагіат ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

125	dl1.lib.ua-ru.net http://dl1.lib.ua-ru.net/files/dfd/30/34041.doc	0.06%
126	diplomukr.com.ua http://diplomukr.com.ua/upload/19864.doc	0.08%
127	dbpedia.org http://dbpedia.org/resource/Cape_porcupine	0.18%
128	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%...	0.08%
129	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%...	0.08%
130	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D1%84%D1%96%D0%B7%D0%B8%D1%87%D0%...	0.08%
131	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D1%83%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%B8+%D1...	0.08%
132	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%...	0.08%
133	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D1%81%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%BC%D0%...	0.08%
134	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D1%80%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%B3%D1%...	0.08%
135	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D1%80%D0%B0%D0%B4%D1%8F%D0%BD%D1%...	0.08%
136	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%...	0.08%
137	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%...	0.08%
138	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%...	0.08%
139	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%...	0.08%
140	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%BD%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8%20...	0.08%
141	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B8%20%...	0.08%
142	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%94%D0%B7%D0%...	0.08%
143	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1...	0.08%

Коломієць А. магістерська (1)

Завантажено: 12/17/2019 | Перевірено: 12/17/2019

● Плагіат ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

144	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B8%20%D1%82%...	0.08%
145	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%B1%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%83%D1%81	0.08%
146	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D1%96%D0...	0.08%
147	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%A4%D1%96%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%...	0.08%
148	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%...	0.08%
149	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1...	0.08%
150	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%...	0.08%
151	knowledge.allbest.ru https://knowledge.allbest.ru/languages/2c0a65635a3bd69a5d43a88421316c37_0.html	0.78%
152	gugn.ru https://gugn.ru/work/1315627/sistema-integrovanih-urokiv-ak-zasib	0.06%
153	essuir.sumdu.edu.ua https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/46031/1/Autoref_Gaidabus.pdf	0.06%
154	essuir.sumdu.edu.ua https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/44683/1/avtoref_Ovcharenko.pdf	0.06%
155	essuir.sumdu.edu.ua https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/43293/1/avtor%D0%B5f_Riabchenko.pdf	0.06%
156	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1...	0.08%
157	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0...	0.08%
158	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0...	0.08%
159	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?qtype=simple&query=%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%...	0.08%
160	biblioteka.cdu.edu.ua http://biblioteka.cdu.edu.ua/cgi-bin/catsearch.pl?incj=1&qtype=simple&query=%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%8...	0.08%
161	academy.gov.ua http://academy.gov.ua/pages/dop/137/files/f875e4cf-33d1-4c41-8674-3d956eb7e7e6.pdf	0.08%
162	academy.gov.ua http://academy.gov.ua/pages/dop/137/files/28af7450-11e1-466a-846c-6a078965b48d.pdf	0.07%

Коломієць А. магістерська (1)

Завантажено: 12/17/2019 | Перевірено: 12/17/2019

● Плагіат ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

163	7000.kiev.ua http://7000.kiev.ua/?s=card/26824	0.06%
164	7000.kiev.ua http://7000.kiev.ua/?s=card/25410	0.06%
165	7000.kiev.ua http://7000.kiev.ua/?s=card/16007	0.12%
166	080003.weebly.com http://080003.weebly.com/uploads/5/4/0/2/54024005/golub_2016-aref.pdf	0.06%

Omitted внутрішня бібліотека

1

1	Коломієць А. магістерська library	89.96%
---	---	--------

Цитати

Включені цитати

42

- 1 Sub1+ Sub2 (Komp): Martino Schneemaus (Wühlmaus, die von dem Wissenschaftler Martino entdeckt war (68)).
- 2 Adj+Sub: Graues Langohr (eine Art der Langohrfledermäuse mit langen Ohren und grauer Fellfarbe (67, с. 322)).
- 3 Sie springen mit den Hinterbeinen ab und landen auf den Vorderbeinen (68)); – **дієслова, що позначають спосіб харчування та добування їжі: Waschbär (kleiner, nordamerikanischer Bär mit spitzer Schnauze und langem, buschigem Schwanz, der seine Nahrung vor dem Fressen ins Wasser taucht (64)), Vielfraß (das Tier seinen Namen der Eigenschaft verdankt, alles halbwegs Genießbare in die Nähe seines Schlupfwinkels zu schleppen und dort große Vorräte anzulegen (68))** **Отже, в ономасіологічних структурах німецьких номенклатурних найменувань ссавців, мотиваційною базою яких є предикатно-аргументні структури, де ссавець виступає суб'єктом дії, актуалізовано предикати руху, способу добування їжі, харчування та облаштування житла.**
- 4 Das Verbreitungsgebiet reicht im Osten (69)), Nordische Wühlmaus (ein Säugetier aus der Unterfamilie der Wühlmäuse.
- 5 Das Verbreitungsgebiet der Nordischen Wühlmaus umfasst große Teile der nördlichen Holarktis (68)).
- 6 Das kleine europäische Verbreitungsgebiet der Art ist auf die rechtsseitige Niederung der Donau in Bulgarien und Rumänien beschränkt (68)).
- 7 Der Name bezieht sich dagegen auf die schmalen Linien, die sich vertikal an den Zähnen des Delfins befinden (68)), Braunbrustigel (ein Säugetier, dessen Bauchseite graubraun sind (68)), Weißschnauzendelfin (ein Meeressäuger aus der Gattung der Kurzschnauzendelfine, das durch seine kurze kräftige cremefarbene Schnauze gekennzeichnet ist), eine Art der Delfine (Delphinidae), Rundkopfdelfin (eine Art der Delfine, die nach der für die Familie ungewöhnlichen Kopfform benannt ist (68)), Fettschwanz-Beutelmaus (eine Art aus der Familie der Raubbeutler.
- 8 Namensgebendes Merkmal ist der an der Schwanzwurzel stark verbreiterte Schwanz, der als Fettdepot verwendet wird (68)).
- 9 Ihren Namen bekam die Art durch die langen, sich nach hinten verschmälernden, dunkelbraunen Flügel (68)), Federschwanz-Spitzhörnchen (eine Säugetierart aus der Ordnung der Spitzhörnchen.
- 10 Federähnlichen Gebilde des Schwanzes verdankt die Art ihren Namen (68)) **через подібність їхніх частин тіла до частин тіла птахів.**
- 11 Seinen Namen erhielt der Beutelteufel wegen seines schwarzen Felles, seiner Ohren, die sich bei Aufregung rot färben, seines besonders bei Erregung sehr unangenehmen Körpergeruches, seines lauten Kreischens, das über sehr weite Entfernungen noch zu hören ist, und seines aggressiven und neugierigen Verhaltens gegenüber einer geschlagenen Beute und überhaupt allem, was ihm begegnet (68)) **ґрунтується на негативній естетичній оцінці зовнішності та негативній сенсорній оцінці вокалізації тварини у зіставленні з оцінкою диявола у свідомості носіїв німецької мови як такого, що викликає страх.**
- 12 **«під терміном ми розуміємо слово (або словосполучення) спеціальної сфери вживання, яке є найменуванням спеціального поняття й вимагає дефініції»**
- 13 **«притаманна ознака дефінітивності, тобто кожен термін зіставляється з чітким окремим визначенням, що орієнтує на відповідне поняття»**

Коломієць А. магістерська (1)

Завантажено: 12/17/2019 | Перевірено: 12/17/2019

● Плагіат ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

- 14 «термін може мати не одну дефініцію, тому що поняття, яке позначає термін є багатоаспектним, і у різних теоріях тлумачення цього поняття різні»
- 15 «термін слід розглядати не як ізольований об'єкт, а як член певної терміносистеми»
- 16 «слово чи словесний комплекс, співвіднесений з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), які вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом з ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему»
- 17 «сукупність елементів цілого, між якими існує обов'язковий та невід'ємний зв'язок»
- 18 «терміносистема є впорядкованою сукупністю термінів з фіксованими відношеннями між ними»
- 19 «наявність елементів, пов'язаних між собою ustalеними відношеннями і зв'язками, що утворюють єдине ціле, яке існує з метою виконання певної функції»
- 20 «терміносистема хоч і включена до відповідної мовної системи, але не подібна до неї за загальними принципами побудови (у терміносистемі відсутні фонетична, морфологічна, синтаксична специфіка й особливі семантичні процеси»
- 21 «термін має бути системним двічі: він має як «словесне позначення поняття» відповідати системі понять певної галузі науки чи техніки, а як слово – термін має відповідати системі мови»
- 22 «системність у термінах проявляється двічі: системність понять повинна по можливості знайти свою системність у мовній структурі терміна»
- 23 «термінології стихійно формуються з одиниць термінологічної номінації, а терміносистеми свідомо конструюються, як сукупності термінів, які задовольняють мовним, логічним і власне термінологічним вимогам»
- 24 «системно не зв'язаних та не організованих логічними або семантичними зв'язками термінів не існує. Усі терміни так чи інакше організовані в межах своїх предметних сфер»
- 25 «терміни структурно організовані та пов'язані з уявленнями про предмети, які вони представляють»
- 26 «термін слід використовувати в межах терміносистеми, яка вміщує його лише з одним значенням, оскільки семантика кожного терміна пов'язана з семантикою інших термінів»
- 27 «терміни – це слова, які прагнуть моносемічності й існують у складі певних термінологій»
- 28 «слова чи сполуки, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності; складник лексичної підсистеми мови, яка обслуговує сферу спілкування в цій галузі разом із загальноживаним лексиконом»
- 29 «використання терміна у незвичних для нього мовних ситуаціях відбувається нівелювання термінологічної семантики, що призводить до поступового переходу слова зі спеціальним значенням до загальноживаного лексичного фонду»
- 30 «поле для терміна – це певна термінологія, поза якою слово втрачає свою характеристику терміна»
- 31 «термінологічне поле є нічим іншим як лінгвістичним середовищем існування терміна, у якому він може реалізувати власну номінативну функцію»
- 32 «систему абсолютно абстрактних й умовних символів, єдине призначення якої полягає в тому, щоб дати максимально зручні з практичної точки зору засоби для позначення предметів, речей, без прямого відношення до потреб теоретичної думки, яка оперує цими речами»

Коломієць А. магістерська (1)

Завантажено: 12/17/2019 | Перевірено: 12/17/2019

● Плагіат ● Цитата ● Використані джерела ● Заміна символів

- 33 «...немає необхідності поділяти спеціальну лексику на так нечітко виділені сфери термінології та номенклатури. Значно краще знаходити у кожному слові риси які наділяють його властивостями логосу-терміну (наявність сигніфікату) і лексису-терміну (наявність денотату)»
- 34 «Термінологія є засобом закріплення результатів пізнавальної діяльності людини у фазі логічного осмислення, а номенклатура має меншу ступінь абстракції. Номенклатура дає нам просте перерахування специфічних об'єктів, не виявляючи їх суттєвих взаємозв'язків, у той час як термінологія пов'язана з дефініціями, у яких якраз ці взаємозв'язки і виявляються. При цьому до складу термінології і номенклатури можуть входити однакові позначення... Номенклатура – це та ж сама термінологія, але використовується вона не гносеологічному, як термін, а в онтологічному плані»
- 35 «наскрізної лінгвopsихо- ментальної операції формування ономасіологічної структури на підставі вибору мотиватора (-ів) із мотиваційної бази структури знань про позначене у складній системі зв'язків різних пізнавальних функцій етносвідомості»
- 36 «не використовуються механізми уяви»
- 37 «більша частина структури нашого знання має форму пропозиційних моделей, а їхньою особливістю є те, що вони виділяють елементи, надають їм характеристики та вказують на зв'язки між ними»
- 38 «більш реалістична, ніж метафора: вона оперує не образно-асоціативною подібністю, а реальною суміжністю, зіставленням позначень чи їхньою парціальністю»
- 39 «якнайкраще простежується багатоступеневість, ієрархічність і певним чином асоціативність наукового знання»
- 40 «найпродуктивнішим креативним способом збагачення мови, виявом мовної економії, семіотичної закономірності, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, нерідко уподібненої їй у якомусь відношенні або асоційованої з нею. Метафора заперечує належність об'єкта до того класу, у який він насправді включений, і 45 стверджує його входження до категорії, до якої він не може бути віднесений раціонально»
- 41 «ґрунтується на різних пізнавальних функціях: сенсорних механізмах інтеріоризації світу, емоційному сприйнятті, мисленевій раціональній обробці, образно-метафоричному уподібненні з опертям на стереотипи, культурну символіку та архетипи колективного позасвідомого»
- 42 «оцінка мовби «всотеує» у себе відповідну емоцію, а параметри оцінки й емоції збігаються: «приємне» – «

ВСТУП

Магістерську роботу присвячено дослідженню когнітивно-ономасіологічного аналізу зоонімів у німецькій мові.

На сучасному етапі розвитку мовознавства найбільш перспективними підходами до аналізу механізмів і способів відображення явищ навколишньої дійсності є когнітивно-семантичний (Дж. Лакоф, М. Джонсон) та когнітивно-ономасіологічний (О. Кубрякова, О. Селіванова та представники їхніх наукових шкіл). Останній підхід розглядає мову як ментально-репрезентаційну систему та досліджує особливості залучення колективного позасвідомого у процес номіації.

Вивчення номенклатури тварин в науковій лінгвістичній літературі здійснено в різних аспектах. Процеси номіації було розглянуто з погляду теріології (в англійській мові (Л. Рибалка); у російській мові (И. Павлінов); в українській мові (О. Селіванова)). Також дослідженням особливостей номенклатури тварин займалися такі німецькі мовознавці як В. Пфлум, В. Пфайфер.

Актуальність обраної теми визначається загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на з'ясування мотивації німецьких найменувань ссавців. Застосування когнітивно-ономасіологічного аналізу для дослідження німецької номенклатури ссавців є актуальним, тому що дозволяє дослідити мотивацію найменування ссавців з огляду на культуру та етносвідомість народу.

Метою магістерської роботи є аналіз мотивації найменування ссавців у німецькій мові на основі когнітивно-ономасіологічного аналізу.

Досягнення поставленої мети передбачає необхідність вирішення таких завдань:

- обґрунтувати теоретичні засади когнітивно-ономасіологічного аналізу німецьких номенклатурних найменувань ссавців;
- описати типи ономасіологічних структур німецьких назв тварин;

– з'ясувати специфіку німецькомовної номенклатури ссавців у термінологічній системі теріології;

– виокремити та охарактеризувати типи і різновиди мотивації німецьких номенклатурних найменувань ссавців.

Об'єктом дослідження є номенклатура німецьких назв ссавців.

Предмет дослідження становлять мотиваційні відношення, які опосередковують творення ономазіологічних структур німецьких найменувань ссавців на підставі фрагментів знань про позначене.

Матеріал дослідження складають 300 номенклатурних назв ссавців, виокремлених шляхом суцільної вибірки з німецьких атласів, енциклопедій. Допоміжними засобами тлумачення та встановлення ознак тварин є спеціалізовані Інтернет-джерела та німецькомовні тлумачні словники.

Головним **МЕТОДОМ** дослідження німецької номенклатури ссавців є когнітивно-ономазіологічний аналіз, який уможливив встановлення типів та різновидів мотивації німецької номенклатури ссавців на підставі інтерпретації їхньої ономазіологічної структури та когнітивного моделювання структури знань про позначене. Для інтерпретації ономазіологічної структури застосовано методики морфемного, словотворчого, а також етимологічного аналізу. Для диференціації видових назв тварин у німецькій мові та встановлення їхніх видових ознак використано компонентний аналіз.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в роботі вперше визначено типи мотивації німецьких номенклатурних назв ссавців; розкрито особливості мотивування німецьких найменувань ссавців.

Теоретичне значення роботи полягає в подальшій розробці мотиваційних механізмів німецьких найменувань ссавців у когнітивно-ономазіологічному аспекті, що є суттєвим внеском до когнітивної лінгвістики, а саме когнітивної ономазіології. З'ясування специфіки німецьких найменувань ссавців може послужити для дослідження інших номенклатурних назв ссавців у різних **МОВАХ**.

Практичне значення магістерської роботи зумовлене можливістю використання її основних положень у теоретичному курсі лексикології. Також результати дослідження можуть бути використані при підготовці спецкурсів із когнітивної ономазіології, теорії номінації тощо.

Апробація результатів магістерської роботи. Основні положення й результати дослідження висвітлені на двох наукових конференціях: XXI Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених» (Черкаси, 2019 р.); V Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Романо-германські мови в сучасному міжкультурному просторі» (Полтава, 2019 р.).

Публікації. Результати та основні положення дослідження висвітлено в двох тезах доповідей на конференціях. Загальний обсяг публікацій – 0,5 др. арк.

Обсяг та структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та списку джерел фактичного матеріалу.

У вступі обґрунтовується актуальність теми магістерської роботи, характеризуються мета та завдання дослідження, встановлюються його об'єкт і предмет, фактичний матеріал та застосовані методи аналізу, визначаються новизна теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження німецьких номенклатурних найменувань ссавців» викладено основні положення щодо дискусійних проблем сучасного термінознавства, а також охарактеризовано шляхи когнітивно-ономазіологічного аналізу німецьких номенклатурних назв ссавців. Розглядається поняття терміна, його трактування в межах сучасної лінгвістики. Значну увагу приділено проблемам сучасного термінознавства. У процесі дослідження було виділено та описано основні методи та принципи, на основі яких ґрунтуються увесь перебіг вивчення механізмів найменування ссавців.

Другий розділ «Характеристика типів і різновидів мотивації німецьких номенклатурних найменувань ссавців» присвячено визначенню типів і різновидів мотивації німецьких номенклатурних найменувань ссавців, а також когнітивно-ономасіологічному аналізу обраних номенклатурних назв ссавців.

У **загальних висновках** узагальнюються основні теоретичні положення і практичні результати магістерської роботи, окреслюються перспективи подальших досліджень за цією проблематикою.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НІМЕЦЬКИХ НОМЕНКЛАТУРНИХ НАЙМЕНУВАНЬ ССАВЦІВ

1.1 Німецька номенклатура ссавців у ракурсі дискусійних питань сучасного термінознавства

Становлення термінознавства має піввікову історію, але попри це багато питань цієї галузі лишаються дотепер дискусійними. Одним з таких питань є питання дефініції терміна. У своїй праці дослідниця В. П. Даниленко наводить 19 дефініцій терміна й наголошує, що цей перелік є неповним і його можна продовжити [12, с. 83-86]. З одного боку, існування такої значної кількості різноманітних тлумачень пояснюється тим, що існуючі дефініції не завжди й не повною мірою характеризують сутність явища, яке тлумачиться. З іншого боку, термін є об'єктом не лише термінознавства, а й цілої низки наук, кожна з яких намагається виділити істотні, на її погляд, ознаки терміна. Отже, кожна наука розглядає терміни у власному аспекті: логічному, філософському, епістемологічному, історичному, лінгвістичному тощо, – й об'єднання в одній дефініції ознак такого багатоаспектного феномена є практично неможливим і неправомірним.

У переважній більшості праць мовознавців термін трактують як слово чи словосполучення, які позначають спеціальні наукові чи технічні поняття. Окрім цього, у тлумаченнях терміна дослідники підкреслюють ті його властивості (ознаки), які вони вважають найважливішими. До того ж спостерігається постійне змішування ознак терміна з вимогами до нього, що в принципі розмежовує його дефініцію на дефініцію терміна в ідеалі та реально існуючого в мові терміна. Так мовознавці Г. Фелбер і Г. Будін розглядали терміни як мисленнєві представники предметів, яким присвоюються знаки для їх розуміння. Термін може представляти об'єкт поодиноці або, абстрагуючись,

містити набір об'єктів, які мають загальні якості. Основними елементами певного поняття є характеристики, властивості, які присвоюються об'єктам в акті пізнання. Терміни пов'язані через їх характеристики. Контекст цих відносин показаний системами понять, які представлені поняттєвими зв'язками. [57, с. 69]

Мовознавець Д. С. Лотте вважав терміни особливими словами в лексичному складі природної мови і вперше сформулював нормативні вимоги до терміна [31, с. 14]. Він зазначав, що термін завжди виражає фіксоване поняття, мусить бути коротким, позбавленим багатозначності, синонімії, омонімії [там само – с. 18-36, 72-79]. Цей підхід є провідним у працях багатьох вітчизняних, російських та німецьких мовознавців (В. П. Даниленко, Т. Р. Кияк, О. О. Реформатський, В. А. Татарінов, Т. Шипанн та інших), які вважають дефінітивність найвиразнішою ознакою термінів на відміну від загальноживаних слів. Приміром, В. П. Даниленко пропонує таке тлумачення терміна: «під терміном ми розуміємо слово (або словосполучення) спеціальної сфери вживання, яке є найменуванням спеціального поняття й вимагає дефініції» [12, с. 15]. Український термінолог Т. Р. Кияк зауважує, що терміну «притаманна ознака дефінітивності, тобто кожен термін зіставляється з чітким окремим визначенням, що орієнтує на відповідне поняття» [15, с. 12]. Німецький лінгвіст Т. Левандовський визначає термін як поняття або компонентний вираз, значення чи вживання якого чітко визначене [59, с. 267]. За визначенням мовознавців Б. Бартшафт та Р. Гайнемана термін – це позначення для поняття чи факту, що діє лише у певній дисципліні чи галузі науки [53, с. 156].

Однак не всі дослідники поділяють таку позицію. Так, на думку Д. С. Шелова, навряд чи існує сфера знань з розвиненим термінологічним апаратом, у якій би тлумачився кожен без виключення термін [50, с. 3–4]. Серйозні зауваження щодо дефінітивності терміна висуває російський терміознавець В. М. Лейчик. За його словами, «термін може мати не одну дефініцію, тому що поняття, яке позначає термін є багатоаспектним, і у різних

теоріях тлумачення цього поняття різні»[29, с. 24]. Крім того, як зазначає дослідник, «мовне вираження визначення терміна теж є не єдиним, і залишається незрозумілим, яку ж мовну дефініцію обирає термін. Не лише термін, а й узагалі будь-яке слово чи словосполука можуть мати дефініцію, точніше входять до дефініції, тому ця ознака є неспецифічною для терміна»[Там само, с, 25]. На думку вченого, «у спеціальних сферах наявні також терміни, які не мають дефініцій, виражених мовними засобами; відповідно є багато термінів, значення яких не визначене у словесній дефініції». [Там само, с. 24]

У німецькому термінознавстві дослідники проектують теорію терміна на теорію мови для спеціальних потреб (О. Вюстер, Х. Галінські, Г. Будін та інші). Вчені розглядають мову для спеціальних потреб як певний фрагмент національної мови, включаючи в нього окрім термінологій і номенклатур, також і найбільш типові звороти мови [56, с. 63]

Різні підходи до терміна зумовлюють дискусію в термінознавстві щодо ознак або вимог, які висувають до терміна. Однією з найголовніших вимог, на думку багатьох термінознавців, є системність. Ще російський мовознавець Г. Й. Винокур виокремлював системність як одну з конструктивних ознак терміна [8, с. 8]. Д. С. Лотте зауважував, що «термін слід розглядати не як ізольований об'єкт, а як член певної терміносистеми» [31, с. 73]. Термінознавці Б. М. Головін та Р. Ю. Кобрін розрізняли системність щодо понятійного змісту, словесного вираження й відповідності між змістом і формою [9, с. 16–17]. Така позиція впливає на дефініцію терміна. Так, українська мовознавець І. С. Квітко дефінує термін як «слово чи словесний комплекс, співвіднесений з поняттям певної організованої галузі пізнання (науки, техніки), які вступають у системні відносини з іншими словами та словесними комплексами й утворюють разом з ними в кожному окремому випадку та в певний час замкнену систему» [14, с. 21].

Але системність терміна дослідники розуміють по-різному. Так, Т. Р. Кияк розглядає терміносистему як «сукупність елементів цілого, між якими існує

обов'язковий та невід'ємний зв'язок» [16, с. 7]. Російський лінвіст С. В. Гриньов також зауважує, що «терміносистема є впорядкованою сукупністю термінів з фіксованими відношеннями між ними» [10, с. 78], тобто кожен термін займає у цій системі своє суворо визначене місце, а всі терміни так чи інакше, прямо чи опосередковано взаємопов'язані й взаємообумовлені. Однак у цих дефініціях відсутній важливий складник системи – функція, який наявний у визначенні у «Лінгвістичній енциклопедії», де системність кваліфікована як «наявність елементів, пов'язаних між собою усталеними відношеннями і зв'язками, що утворюють єдине ціле, яке існує з метою виконання певної функції» [43, с. 452].

Однак системність терміна для багатьох мовознавців пов'язана не лише з системністю відповідної сфери, а й із системністю мови взагалі, тому що терміносистема є складником мовної системи. Так, за словами О. О. Селіванової, «терміносистема хоч і включена до відповідної мовної системи, але не подібна до неї за загальними принципами побудови (у терміносистемі відсутні фонетична, морфологічна, синтаксична специфіка й особливі семантичні процеси» [44, с. 666].

Для деяких дослідників системність терміна є подвійною: термін як елемент термінологічної системи, з одного боку, і як елемент мовної системи – з іншого. О. О. Реформатський наголошує на тому, що «термін має бути системним двічі: він має як «словесне позначення поняття» відповідати системі понять певної галузі науки чи техніки, а як слово – термін має відповідати системі мови» [41, с. 123]. Із ним погоджується О. В. Суперанська, яка зазначає, що «системність у термінах проявляється двічі: системність понять повинна по можливості знайти свою системність у мовній структурі терміна» [49, с. 130].

Будучи членом терміносистеми, термін володіє ознакою смислової системності, тобто, за своїм значенням термін тісно пов'язаний з усіма іншими членами терміносистеми – як позначення видового поняття відносно родового, як позначення результату дії відносно самої дії і т.д. Залежність терміна від системи понять проявляється також в особливій парадигматиці, у специфічному характері сполучуваності з іншими термінами у межах кожної терміносистеми.

Тут йдеться вже не тільки про змістову системність, а й про лінгвістичну. Сучасні праці із системного аналізу термінології під системними ознаками самої термінології розуміють морфологічні, словотвірні, лексико-семантичні системні зв'язки, що існують між термінами як елементами мовної системи. Смислова системність термінологічної лексики обумовлюється, безсумнівно, системністю наукових понять, оскільки будь-яке поняття, на основі котрого утворюється термін, є складовою частиною досліджуваної системи понять і займає в ній строго фіксоване місце. При цьому предмети і явища дійсності, основні властивості яких фіксуються у наукових поняттях, знаходяться між собою у тісних взаємозв'язках, що відображаються в родо-видових взаємовідношеннях, утворюючи систему. [48, с. 203]

Зважаючи на різноманітні тлумачення системності, у термінознавстві дискусійним питанням є також питання розмежування термінології та терміносистеми.

Більшість дослідників висловлюють думку про розбіжність цих понять і потребу їх розведення (С. В. Гриньов, Т. Р. Кияк, В. М. Лейчик, А. В. Суперанська та інші). Термінознавці розглядають термінологію як сукупність термінів певної галузі знання, а терміносистему як упорядковану сукупність термінів із фіксованими відношеннями між ними. Окрім цього В. М. Лейчик зазначає, що «термінології стихійно формуються з одиниць термінологічної номінації, а терміносистеми свідомо конструюються, як сукупності термінів, які задовольняють мовним, логічним і власне термінологічним вимогам» [29, с. 107].

Дослідники Б. М. Головін та Р. Ю. Кобрін не поділяють такої точки зору й ототожнюють ці поняття. Учені вважають, що «системно не зв'язаних та не організованих логічними або семантичними зв'язками термінів не існує. Усі терміни так чи інакше організовані в межах своїх предметних сфер» [9, с. 78]. Німецький лінгвіст Г. Будін дотримується такої ж позиції та ствержує, що «терміни структурно організовані та пов'язані з уявленнями про предмети, які вони представляють» [54, с. 16]. О. О. Селіванова виділяє окремо ознаки

відкритості і динамізму терміносистеми, що виявляється у процесах термінологізації (переходу загальноживаного слова чи сполуки до терміносистеми), детермінологізації (переходу терміна до загальноживаної лексики) [44, с. 738-739].

Отже, системність є однією з необхідних ознак терміна, як і будь-якого мовного знака й має репрезентувати місце терміна у складі терміносистеми й мовної систем.

Наступною ознакою терміна, яку обстоюють мовознавці, є однозначність терміна або його тенденція до однозначності. Одні дослідники вважають, що термін є завжди однозначним (В. П. Даниленко, Д. С. Лотте). Д. С. Лотте зауважує, що «термін слід використовувати в межах терміносистеми, яка вміщує його лише з одним значенням, оскільки семантика кожного терміна пов'язана з семантикою інших термінів» [31, с. 15]. О. О. Реформатський також наголошував на однозначності терміна, однак підкреслював, що «терміни – це слова, які прагнуть моносемічності й існують у складі певних термінологій» [41, с. 110]. Однак на практиці однозначність терміна не завжди реалізується.

Однозначність терміна є швидше за все вимогою, а не ознакою термінів і терміносистем, оскільки на підставі полісемії відбувається найбільш точний вибір термінопозначення, що зберігає терміносистему й сприяє її розвитку [44, с. 628].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що висунуті мовознавцями ознаки терміна такі як системність, точність є його необхідними інтегральними властивостями на відміну від ознак дефінітивності, однозначності, короткості, милозвучності, які виявляються в терміносистемі непослідовно.

Стосовно досліджуваного матеріалу й наведених вище дефініцій терміна, ми обираємо робочу дефініцію терміна як «слова чи сполуки, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування в науці, виробництві, техніці, мистецтві, у конкретній галузі знань чи людської діяльності; складник лексичної підсистеми мови, яка обслуговує сферу спілкування в цій галузі разом із загальноживаним лексиконом» [44, с. 617].

1.1.1 Межа термінології та загальноновживаної лексики

Однією з дискусійних проблем сучасного термінознавства є межа термінології та загальноновживаної лексики.

Між загальноновживаною і спеціальною лексикою відбувається постійне взаємопроникнення на рівні обміну мовними знаками (термін – загальноновживане слово і навпаки), використанні спільних словотвірних моделей тощо. Саме тому межа між загальноновживаною та спеціальною лексикою є досить умовною.[47, с. 220]

Однак не всі науковці не дотримуються цієї думки. Одні вбачають розрив між терміном і загальноновживаним словом, інші відзначають їхню єдність. Зокрема, О. Веремчук вважає, що внаслідок «використання терміна у незвичних для нього мовних ситуаціях відбувається нівелювання термінологічної семантики, що призводить до поступового переходу слова зі спеціальним значенням до загальноновживаного лексичного фонду» [7, с. 51]. В. М. Перерва дотримується думки, що термін, де б він не вживався, завжди залишається терміном – мовним знаком, який інформує про певний об'єкт дійсності доти, поки є цей об'єкт, він завжди готовий виконувати свою основну функцію – збереження й передавання інформації [38, с. 91-92].

На відміну від загальноновживаної, термінологічній лексиці властивий більший ступінь системності: слова групуються не просто у вільному порядку а виходячи із семантики певної галузі знань, що створює особливу парадигматику, система термінів будь-якої науки знаходиться в прямій залежності від системи наукових понять, зв'язки і відношення, що формуються між ними, залежить від зв'язків і відношень між поняттями, які виражаються досліджуваними термінами [52, с. 203].

Дослідники вважають, що термінологічна лексика є неоднорідною. З одного боку, вона представляє вузько спеціальну лексику, з іншого – складається з достатньо широко відомої лексики, близької за своїм лінгвістичним характером до загальноновживаної лексики літературної мови.

Зважаючи на це, ми пропонуємо розгляд термінологічної системи за принципом поля.

Термін «поле» запозичений із фізики, а із психології, біології й соціології введений до мовознавчих студій німецькими лінгвістами Г. Ібсенем (1924р.) і Й. Тріром (1931 р.). Однак Г. Ібсен і Й. Трір розглядали теорію семантичного поля, яку можна транспонувати на термінологічну лексику, оскільки в лінгвістиці поле розглядалося як угруповання мовних одиниць, поєднаних на основі спільності значення або спільності виконуваних ними функцій, а також на основі комбінації цих двох ознак [38, с. 213]. Головною ознакою поля взагалі є наявність в ньому ядра й периферії. Ядро й периферія розглядаються лінгвістами по-різному. Однак найбільш усталеною думкою є те, що ядро як конститuent поля має ознаки: а) найбільшої спеціалізованості щодо вираження значення; б) найбільшої однозначності передавання змісту; в) систематичного використання [11, с. 10]. Навколо домінанти, як зазначають мовознавці, групуються найбільш тісно пов'язані з нею конституенти, утворюючи ядро поля [там само, 10]. На периферії розташовані конституенти, віддалені від ядра, які є багатозначними [там само, 10]. У концепціях деяких лінгвістів периферія має неоднорідну структуру й розширюється на сфери ближньої, дальшої і найдальшої периферії [45, с. 733].

Варто відзначити, що в термінознавстві поняття термінополя вперше використав О. О. Реформатський, але його зміст зовсім далекий від усталеного в сучасній лінгвістиці значення цього терміна. На думку вченого, «поле для терміна – це певна термінологія, поза якою слово втрачає свою характеристику терміна» [41, с. 51]. Таким чином, вчений прирівнював термінополе до термінології чи терміносистеми. Таке термінополе репрезентувало логічні зв'язки між дефініціями термінів, які виражають систему відношень у певній сфері знань. Отже, на думку О. О. Селіванової, «термінологічне поле є нічим іншим як лінгвістичним середовищем існування терміна, у якому він може реалізувати власну номінативну функцію» [44, с. 738].

Зважаючи на усталену стратифікацію поля, ми розглядаємо термінологічне поле, як таке, що має ядро-периферійну структуру. Ядром такого поля, на нашу думку, є терміносистема, до якої входять терміни, а також номени, які забезпечують класифікаційно-ієрархічну організацію терміносистеми. Номени є найбільш близькими до термінів і входять до ядерної частини термінологічного поля. Усі інші складники термінологічної лексики складають периферію. Периферія містить слова, які виступають у якості загальноживаної лексики або перебувають на межі.

1.1.2 Співвідношення термінів і номенів

Дискусійним є також структура ядра термінологічного поля, оскільки чітко не окресленими в сучасному термінознавстві залишається питання про співвідношення термінів і номенів.

Вперше на це звернув увагу Г. Й. Винокур, який розумів номенклатуру як «систему абсолютно абстрактних й умовних символів, єдине призначення якої полягає в тому, щоб дати максимально зручні з практичної точки зору засоби для позначення предметів, речей, без прямого відношення до потреб теоретичної думки, яка оперує цими речами» [8, с. 9].

Російський філософ Г. Г. Шпет вважав, що ізольоване слово позбавлене змісту. Воно не є словом повідомлення, хоча вже є засобом спілкування. Це лексис – інструмент, за допомогою якого передача змісту може відбуватися в найрізноманітніших напрямках. Як номінативна можливість слово входить до лексику. Слово повідомлення називається логос. Номен, за визначенням Г. Шпета, є емпірична, почуттєво сприймана річ, знак, зв'язаний з річчю, що називається не в акті думки, а в акті сприйняття і представлення. Отже, номен – це лексична одиниця, за допомогою якої ми іменуємо видимий предмет і сприймаємо предмет без реалізації його точного місця в системі класифікацій і без співвідношення з іншими предметами. [51, с. 62]

Погоджуючись з концепцією Г. Шпета, А. Лемов робить такий висновок: «...немає необхідності поділяти спеціальну лексику на так нечітко виділені сфери термінології та номенклатури. Значно краще знаходити у кожному слові

риси які наділяють його властивостями логосу-терміну (наявність сигніфікату) і лексику-терміну (наявність денотату)» [30, с. 28].

Подібної точки зору дотримується також лінгвіст Н. П. Кузьмін: «Термінологія є засобом закріплення результатів пізнавальної діяльності людини у фазі логічного осмислення, а номенклатура має меншу ступінь абстракції. Номенклатура дає нам просте перерахування специфічних об'єктів, не виявляючи їх суттєвих взаємозв'язків, у той час як термінологія пов'язана з дефініціями, у яких якраз ці взаємозв'язки і виявляються. При цьому до складу термінології і номенклатури можуть входити однакові позначення... Номенклатура – це та ж сама термінологія, але використовується вона не гносеологічному, як термін, а в онтологічному плані», відзначає він [25, с. 79].

Номенки відносяться до категорії лексику, внаслідок чого в них ослаблений зв'язок з поняттями. На відміну від них терміни, які відбивають пізнавальний процес і займають певне місце в системі, відносяться до категорії логосу. Термінологія кожної науки кінцева, тому що словесно відбиває систему її понять. Номенклатура, слабо пов'язана з поняттями, більш номінативна й може зовсім не відбивати сутності іменованих речей, спираючись на суто зовнішню подібність. Для терміна важливим є термінологічне поле або термінологічний контекст. Номенки вільно вживаються поза контекстом, оскільки властивості іменованих речей не змінюються від уживання їхніх назв у науковій чи побутовій сфері спілкування. Номенки поза номенклатурними системами легко переходять у побутові слова, зберігаючи свою речовинність чи предметність. [21, с. 64]

Під номенклатурою розуміють системи, які класифікують і називають різноманітні, подібні речі єдиним способом. Терміни пов'язані з концептуальною системою певної науки, номенклатура ж позначає її об'єкти. [52, с. 41-42]

Російський мовознавець О. І. Мойсєєв вважає, що розмежування понять термін – номенклатурне слово насправді зумовлене розмежуванням «поняттєвої» і «предметної» термінології, тобто позначеннями, у яких чіткіше

відображається власне поняттєва орієнтація (тобто терміни), або предметна орієнтація (тобто номенклатурні одиниці) [33, с. 133].

Цю думку поділяють і розвивають Б. М. Головін і Р. Ю. Кобрин. Вони розмежовують уже три типи номінативних одиниць: номенклатурні слова, виробничо-технічні терміни й наукові терміни, хоча й визнають деяку умовність їх розмежування. Номенклатурні слова, на їхню думку, виражають одиничні поняття, які містять відомості лише про один предмет дійсності й реалізують предметні зв'язки. Виробничо-технічні терміни виражають, на відміну від номенклатурних одиниць, загальні поняття, які відображають цілий клас однорідних предметів і актуалізують, подібно до номенклатурних слів, предметну віднесеність. Наукові терміни виражають загальні поняття й реалізують поняттєві зв'язки. Отже, на думку Б. М. Головіна та Р. Ю. Кобрин, номенклатурні одиниці можна розглядати у складі термінології як особливі типи термінів, які співвідносяться з одиничними поняттями й актуалізують предметні зв'язки . [9, с. 17-19]

Влучно зазначає український термінознавець Т. Кияк, що норми в царині номенклатури насамперед мають установлювати фахівці науки й техніки, а потім уже лінгвісти. Автор стверджує: номен – це відносно довільний «ярлик» предмета, «прикріплений» представниками відповідної галузі знання, що не потребує «розкриття» або хоча б часткового тлумачення його у формі лексичного значення. [18, с. 78] Крім того, він припускає, що номенклатура належить до напівтермінів або професіоналізмів, зауважуючи при цьому, що професіоналізми, на протипагу номенклатурним одиницям, здебільшого можна тлумачити [14, с. 3-4].

За твердженням В. М. Лейчика, терміни у плані змісту полярно протилежні власним назвам. На одному полюсі великого класу номінативних одиниць мови – класи предметів, загальні поняття про них і відповідно терміни; на іншому – унікальні предмети, одиничні поняття про них і відповідно власні назви. У плані вираження терміни й власні назви також мають значні розбіжності. Терміни здебільшого – це позначення класу предметів на основі

виявлених загальних, причому суттєвих, їх ознак. Власні назви – це позначення унікальних предметів на основі виявлених несуттєвих, другорядних зовнішніх ознак. [28, с. 17]

Відмінність термінів і власних назв полягає також в тому, що терміни об'єднують в складну й розгалужену систему з ієрархічними відношеннями, а власні назви об'єднують в ряди, можуть виростати в систему, але дуже просту [там само, с. 18].

На думку В. М. Лейчика, до номенклатури можна віднести списки назв, виробів будь-якого підприємства, товарів будь-якого магазину, сортів і т.ін. Номенклатурні знаки, на відміну від власних назв, не пов'язані з одиничними поняттями, а, подібно до термінів, є позначеннями загальних понять, але не будь-яких, а специфічних. Специфіка понять, які служать планом вираження номенклатурних одиниць, полягає в тому, що вони (ці поняття) обов'язково є членами ряду однорідних понять, які різняться несуттєвими, другорядними, зовнішніми ознаками. [там само, с. 19]

Зважаючи на розглянуті дискусійні проблеми, ми обираємо визначення номена як складника термінології й номенклатури, яка залучена до термінології, що позначає одиничні поняття фахової сфери, має описову дефініцію й виконує денотативну функцію.

1.2 Особливості побудови німецької номенклатури ссавців

Номенклатура належить до систематики і також може бути охарактеризована як термінологія таксономії, тобто як свого роду інструмент таксономії. Зоологічна номенклатура, що включає позначення тварин, складається з наукових назв, що використовуються для таксономічних одиниць або таксонів тварин [33, с 198].

Перші наукові дослідження тварин проводилися в Греції, де Арістотель (384-322 рр. До н.е.) заснував зоологію. Він вперше почав методично вивчати тварин та описав і згрупував більше 500 видів тварин, відомих на той час. [60, с. 323]

Основоположником сучасної систематики для всієї біології є шведський ботанік Карл фон Лінней. Він взяв за основу всеосяжну класифікацію флори і фауни, що міститься в його книзі «Systema naturae», яка була опублікована в 1735 році. У цій роботі Лінней описав і назвав всі види, відомі в той час. Окрім чіткої системи класифікації, Лінней створив єдине найменування виду. До нього терміни часто були суперечливими і неясними, було багато синонімів. [Там само, с. 324]

Справжньою датою народження класу Ссавці став 1758 рік, коли вийшло у світ 10-е видання «Systema Naturae». У ньому Лінней ввів для класу нову назву: Mammalia, що підкреслювало, що наявність молочних залоз є відмінна ознака всіх видів класу. Таким чином, в даному назві було закріплено нове розуміння «анатомічної суті» таксона – наявність особливих залоз, за допомогою яких самки ссавців вигодовують своїх дитинчат молоком. [35, с. 10]

У 12-му (останньому прижиттєвому) виданні «Systema Naturae» Лінней представив систему класу в більш розгорнутому вигляді, ввівши проміжну між рядом і класом категорію (яку пізніше багато дослідників іменували «когорта»). Таких когорт було три: Unguiculata («пазуристи»), Ungulata («копитні») і Mutica («німі»). Всього у складі ссавців Лінней в цьому виданні виділив 41 рід і 223 виду. [4, с. 54]

Перші класифікації були суто типологічними, тобто, групи різного рівня виокремлювались на основі деякої морфологічної подібності. Пізніше до класифікаційних параметрів додався біологічний критерій – критерій схрещуваності, а отже родової спорідненості. До новітніх концепцій зоологічної класифікації відносимо так званий кладізм, або філогенетичну систематику, ідеї якого вперше були розроблені німецьким ентомологом та систематиком В. Хеннінгом. Послідовники кладізму пропонують класифікувати організми виключно в залежності від давності походження від спільного предка і тому роблять спроби розробити свою номенклатуру ссавців, відмінну від загальноприйнятої біноміальної. У межах останньої назва виду спирається на латинську мову й утворюється комбінацією двох частин: назви роду і

дескриптора виду. Організований за біноміальним принципом латинський видовий номен має в зоологічному дискурсі статус міжнародного наукового найменування на противагу науковій назві, система останніх утворює національну номенклатуру тварин. Історично національні номенклатури формувалися паралельно з міжнародною латинською, яка виступала для них у якості статичного стандартизованого структурного еталона – на відміну від національних номенклатур, латинська система номенів не схильна до зовнішнього впливу через принцип біноміальності та принцип пріоритетності. Згідно з принципом пріоритетності навіть помилкова назва, дана першовідкривачем, не може бути змінена без суттєвих класифікаційних причин. [42, с. 3]

Карл Лінней застосував дуже вдалу систему подвійних латинських назв живих організмів – бінарну номенклатуру, яка дозволила впорядкувати опис нових видів. Подібні за будовою види Карл Лінней відніс до одного роду. Видова наукова назва, за Ліннеєм, складається із двох слів, перше з яких — назва роду (пишеться з великої літери), а друге (пишеться з малої літери) — вказує на видову належність. В цьому полягає принцип бінарної номенклатури (подвійної назви). Наприклад, *Castor canadensis* (бобер канадський)

Подібні роди Лінней згрупував у ряди (порядки), ряди — в класи, а останні — в царства тварин і рослин. Назви родів, рядів, класів, царств становлять собою одне латинське слово, яке починається із великої літери. Так була створена ієрархічна система категорій. Це означає, що будь-який вид повинен мати наукову назву та належати до кожної із вказаних категорій, причому всяка наступна включає в себе всі попередні. Пізніше послідовники Ліннея ввели категорії родини та типу (відділу).[6, с. 4]

Зоологічна номенклатура є ієрархічною системою, тому найвищим рівнем категорії є царина «Тварини». Клас «Ссавці», зокрема, поділяють на ряди, родини й роди. Найнижчим рівнем є вид, найменування якого співвідноситься з конкретним зоровим образом. Прикладом може бути місце видового зооніма *Eurasisches Eichhörnchen* у зоологічній класифікації. Царина (Reich) *Tiere*, Тип

(Ableitung) *Chordatiere*, Клас (Klasse) *Säugetiere*, Ряд (Ordnung) *Nagetiere*, Родина (Familie) *Hörnchen*, Рід (Gattung) *Eichhörnchen*, Вид (Art) *Eurasisches Eichhörnchen*. Категорійна ієрархія номенклатури спирається на схильність людського розуму до категоризації і тому є суб'єктивною й конвенційною [42, с. 46].

На сьогодні офіційно зареєстровано від 6000 до 6400 видів тварин. Щороку теріологи досліджують і відкривають близько 250 нових видів тварин. Отже, теріологічна класифікація постійно доповнюється за рахунок нових видів або знань про існуючі види. [61, с. 210]

За номінативним статусом німецькі номенклатурні назви тварин представлені непохідними одиницями, дериватами, композитами та складеними найменуваннями. Композити та складені найменування складають основний масив досліджуваного матеріалу.

Непохідні назви не є мотивованими на рівні синхронії та похідними від будь-якого іншого слова. Гіперонімічні назви, наприклад, можуть бути непохідними і їхня мотивація встановлюється за етимологічним словником. Наприклад, назва родини *Igel* походить від слова «змія» (гр. *échis* «змія»), маючи на увазі «поглинач змій», оскільки їжак, крім жаб і мишей, їсть також і змій (70, с. 723).

Деривати є похідними, мотивованими і мають різні типи афіксів, переважно це суфікс *-er*. Суфікс *-er* на думку М. Д. Степанової є давнім німецьким запозиченням, яке отримало широке розповсюдження вже в давньоверхньонімецькій мові [63, с. 125]. Спочатку цей суфікс приєднався до основ іменників, потім все більш розповсюджувався і так були отримані віддієслівні утворення даного типу: *Schläfer*, *Schliefer*.

Німецькі композитні назви ссавців складаються з двох чи кількох твірних основ чи коренів і переважно є двокомпонентними й трикомпонентними (*Hausspitzmaus*, *Fischotter*, *Baumrarder*, *Braunbrustige*). Однак у зоологічній номенклатурі німецької мови наявні також композити, які складаються з чотирьох компонентів: *BreitflügelFledermaus*, *ZweifarbFledermaus*. Композитні

назви ссавців здебільшого не мають з'єднувальних морфем (*Rothirsch*, *Waschbär*) і можуть з'єднуватись за допомогою дефіса (*Eismeer-Ringelrobbe*, *Bechstein-Fledermaus*). Лише деякі композити мають з'єднувальні морфеми *-n-* та *-s-* (*Mückenfledermaus*, *Schweinswal*).

Складені зооніми являють собою синтаксичні конструкції, у яких на підставі підрядного зв'язку поєднуються два чи більше повнозначних слова [45, с. 667]: *Gemeiner Delphin*, *Kanadischer Biber*. У складі сполук можуть бути наявними композити: *Östliche Hausmaus*, *Große Hufeisennase*.

Особливістю німецької номенклатури ссавців є також наявність синонімічних рядів. Наприклад, *Mustelanimalis* має щонайменше 4 зафіксовані німецькомовні синонімічні назви: *Mauswiesel*, *Kleinwiesel*, *Hermännchen*, *Zwergwiesel*. *Lepuseuropaeus* позначається щонайменше трьома лексемами: *Feldhase*, *Mümmler*, *Langohr*.

Дослідження формальної та дериваційної структури номенклатурних назв ссавців повинне бути доповнене когнітивно-ономасіологічним аналізом мотивації, який дає змогу пізнати когнітивне підґрунтя механізмів творення цих номенклатурних назв.

1.3 Методика когнітивно-ономасіологічного аналізу німецьких номенклатурних назв ссавців

З метою з'ясування когнітивної бази мотивацій німецьких назв ссавців було використано методику когнітивно-ономасіологічного дослідження, розробленого О. О. Селіванової, що ґрунтується на принципі двовекторності дослідження від ономасіологічної структури назв до структури знань про позначення і навпаки. [46, с. 120]

Дослідження мотивації саме у проекції на когнітивні структури колективної (етнічної) свідомості дають змогу простежити особливості інтеріоризації світу певним народом, з'ясувати механізми категоризації та концептуалізації емпіричного та внутрішнього рефлексивного досвіду, визначити базові стереотипи етносу, поглибити знання про семіотичні

закономірності природної мови, знакові ресурси її збагачення та розвитку [43, с. 388].

Когнітивно-ономасіологічний аналіз містить два етапи: інтерпретацію ономасіологічної структури (далі – ОС) номінативної одиниці та моделювання відповідної концептуальної структури знань про позначене, із якої на підставі активації у свідомості мотиваційної бази здійснюється вибір мотиватора(-ів). [Там само, с. 382]

Перший етап когнітивно-ономасіологічного аналізу – інтерпретація ономасіологічної структури найменування – передбачає встановлення ономасіологічної ознаки або ознак (мотиваторів) одиниці, ономасіологічного базису, який представляє словотворчу модель або граматичний статус слова (для складених найменувань і фразеологізмів базис інтерпретується як синтаксична модель з урахуванням граматичної та смислової домінант), а також визначення характеру зв'язку ознак – синтактикоподібного чи асоціативного (щодо композитів, складених найменувань і фразеологізмів), їхньої проекції на значення, специфіки акцентологічного оформлення знака. [45, с. 154]

При інтерпретації ОС композитів важливим також є визначення когнітивного зв'язку між мотиваторами, ономасіологічними ознаками й базисом. Інтерпретація ОС складених найменувань потребує з'ясування когнітивного та граматичного зв'язків складників позначення й формально-семантичної моделі його творення. [43, с. 381]

Ономасіологічна структура є знаковим результатом мотиваційного процесу. Термін уведений чеським лінгвістом М. Докулілом у 1962 р. і розглядався як поєднання ономасіологічної ознаки (мотиватора, твірної основи) й ономасіологічного базису (словотворчого форманта) [55, с. 138].

Російська дослідниця О. Селіванова, виходячи з концепції синтаксичної природи деривації, доповнила ономасіологічну структуру композитів предикатом або зв'язкою, які встановлюють між ознаками певний тип відношень [23, с. 14-15].

На думку дослідниці О.О. Селіванової формування ОС потребує залучення мотиваторів, а також знань пропозначене. Оскільки номінативні одиниці мають як природу слова, так і сполуки то проблемним є трактування ономасіологічного базису. Для дериватів ономасіологічним базисом є афікс. За умови відсутності у слові словотворчого форманта, базис реконструюється на підставі частиномовного статусу та словотворчого типу найменування. Ономасіологічним базисом сполук є їхня граматична структура. [46, с. 154]

У масиві досліджуваних нами німецьких номенклатурних назв ссавців (далі – НННС) деривати представлені незначною кількістю. У їхніх ОС відтворенні типові ситуації поведінки й життєдіяльності тварин: приміром ОС деривата *Schläfer* (Nagetier, das Nächte in Nahrungssuche verbringt) іменник з ономасіологічним базисом -er, що поєднується з мотиватором дієслова *schlafen* предикатом у структурі знань про позначене.

Для композитів додається характер концептуального зв'язку між ономасіологічними ознаками. Приміром, ономасіологічна структура композита *Alpenmurmeltier* (Nagetier, das bei Gefahr schrille Pfiffe ausstößt und ist in Alpen verbreitet (68)) є іменником з головним і допоміжним наголосом. Мотиватори композита відповідають предикату *murmeln* і локативу *Alpen* в структурі знань про позначене. Для найменування тваринних сполук крім когнітивної специфіки ономасіологічних ознак базису та їхнього зв'язку передбачено визначення синтаксичної структури сполуки, її граматичної та смислової домінантів. [45, с. 154]

У масиві німецьких складених назв тварин спостерігаються різноманітні ОС. Кількість ономасіологічних ознак у таких сполуках коливається від двох до чотирьох, з перевагою дво та трьохкомпонентних. Базис НННС, що мають статус сполук організований за такими моделями:

Sub1+ Sub2: *David Hirsch* (eine Säugetierart aus der Familie der Hirsche, die nach dem französischen Pater Armand David benannt ist (68)). Іменники в цих моделях можуть бути композитами, що збільшує кількість біологічних ознак.

Sub1+ Sub2 (Komp): *Martino Schneemaus* (Wühlmaus, die von dem Wissenschaftler Martino entdeckt war (68)).

Adj+Sub: *Graues Langohr* (eine Art der Langohrfledermäuse mit langen Ohren und grauer Fellfarbe (67, с. 322)). Ономасіологічні структури складених найменувань поєднують від двох : *Indischer Mungo* (eine Raubtierart aus der Familie der Mangusten (68)), до трьох *Europäisches Kleines Mausohr* (ist eine Fledermaus-Art aus der Gattung der Mausohren, die in Europa verbreitet ist (66, с. 328)) ономасіологічних ознак.

Другий етап когнітивно-ономасіологічного аналізу передбачає моделювання структур знань про позначене та реконструкцію мотиваційної бази обраної для німецьких найменувань тварин. Як модель структури знань про позначене ми обираємо модель ментально-психонетичного комплексу (МПК) розроблену О. О. Селівановою, яка відображає інформаційну структуру свідомості як холістичного психофункціонального континууму поєднання пізнавальних функцій відчуттів почуттів, мислення, інтуїції та трансценденція її колективного несвідомого [42, с. 482].

МПК демонструє синергетичну системну природу свідомості, організованої шляхом взаємодії різних функціональних модулів зі знаковими, граматичними, прагматичними ресурсами природної мови, що сприяє переведенню інформації різних типів у мовний формат [43, с. 155].

Ядро цієї моделі є пропозиційним компонентом, який щодо тварини складається з предикатно-аргументних структур різних типів кваліфікаційного рівня, рівня якості, кількості, партонімії, інтегрована з асоціативно-метафоричної, яка базується на знаковій переінтерпретації знань у термінах інших концептуальних сфер [там само с. 156].

Пропозиційний компонент предметної схеми ТВАРИНА обмежений певними предикатами (способу руху, звучання, харчування та валентними іменними термами)

– суб'єкта, як носія предикативний ознаки;

– об'єкта, як компонента з предметним значенням, що підлягає впливу тварини;

– локатива, що варіюється від конкретного місця, регіону локалізації тварини, місця її розповсюдження;

– інструментива, як компонента зі значенням знаряддя захисту;

– температива, пов'язаного з часом активності тварини.

Під час моделювання структури знань про позначення стосовно кожного номена тварини ми застосовуємо тлумачні словники, визначники та енциклопедії з описом тварин, що дає змогу реконструювати мотиваційну базу.

Асоціативно-метафорична частина МПК теріофауни містить ознаки різних концептуальних сфер, фіксація яких здійснюється на підставі методу метафоричного моделювання запропонованого основоположниками когнітивної семантики Дж. Лакоффом та Джонсом та їхніми послідовниками.

Модусний компонент пов'язаний із психічними функціями відчуттів і почуттів і формує сенсорні та емотивні типи оціночності [43, с. 166].

Оцінка тварин ґрунтується на антиномії «прекрасний — потворний», «хижак – жертва».

Когнітивно-ономасіологічний аналіз дає змогу з'ясувати те, що при творенні номінативних одиниць використовуються різні психічні механізми, пізнавальні можливості свідомості, що зумовлює принципово новий погляд на диференціацію мотиваційних відношень з огляду на нове трактування варіації О. О. Селіванової. Дослідниця трактує мотивацію як «наскрізної лінгвопсихоментальної операції формування ономасіологічної структури на підставі вибору мотиватора (-ів) із мотиваційної бази структури знань про позначене у складній системі зв'язків різних пізнавальних функцій етносвідомості» [43, с. 182].

Такої трактовки і ми дотримуємося у нашому дослідженні.

Залежно від статусу мотивації у структурі знань про позначення ми виокремлює такі типи мотивації німецьких номенклатурних назв ссавців:

- пропозиційну, що характеризується вибором ономасіологічних ознак найменування із пропозиційних структур;
- асоціативно-метафоричну, яка характеризується вибором мотиваторів метафоричного статусу на підставі аналогічних зв'язків з іншими концептуальними сферами свідомості;
- змішану, яка суміщає мотиватори, що позначають різні за статусом фрагменти структури знань про позначене.

Висновки до першого розділу

1. Дискусійним питанням термінознавства є тлумачення терміна. У нашому дослідженні термін розглянуто як слово чи сполуку, що позначає поняття спеціальної сфери спілкування у конкретній галузі знань чи людської діяльності; складник лексичної підсистеми мови, яка обслуговує сферу спілкування в цій галузі разом із загальноживаним лексиконом.
2. На відміну від термінів номені є складниками термінології й номенклатури, яка залучена до термінології, що позначає одиничні поняття фахової сфери, має описову дефініцію й виконує денотативну функцію.
3. Опис термінології здійснюється за принципом термінологічного поля, яке має ядро-периферійну структуру. Ядром термінополя є номенклатура й терміносистема.
4. Номенклатурні назви ссавців є складником теріологічної терміносистеми і разом з нею утворюють ядро термінологічного поля. Особливістю німецької теріологічної номенклатури є наявність впорядкованої латинської номенклатури, яка є найбільш уживаною в науковій літературі. Латинські номені співіснують з національною термінологією й вважаються міжнародною номенклатурою.

5. Дослідження мотивації німецьких назв ссавці здійснюється шляхом когнітивно-ономасіологічного аналізу, який ґрунтується на принципі двовекторного підходу (від думки до слова та від слова до думки) і передбачає два етапи: інтерпретацію ономасіологічної структури та реконструкцію мотиваційної бази у структурі знань про позначене. На першому етапі інтерпретація ономасіологічної структури залежить від номінативного статусу німецьких назв ссавців. За номінативним статусом німецькі номенклатурні назви ссавців поділяються на прості деривати, композити і складені найменування, які становлять основний масив досліджуваного матеріалу.

6. Моделювання структури знань про позначене здійснюється на підставі розробленої О.О. Селівановою моделі ментально-психонетичного комплексу, що містить кореляцію ядерного пропозиційного компоненту з асоціативно-термінальною частиною метафоричних знаків, модусом та психічними функціями відчуттів, почуттів, образів і колективного позасвідомого.

7. Інтерпретація ономасіологічної структури передбачає встановлення ономасіологічної ознаки або ознак (мотиваторів) одиниці, ономасіологічного базису, який представляє словотворчу модель або граматичний статус слова, а також визначення характеру зв'язку ознак – синтактикоподібного чи асоціативного (щодо композитів, складених найменувань), їхньої проєкції на значення, специфіки акцентологічного оформлення знака.

8. Моделювання структури знань про позначене передбачає проєктування ономасіологічної структури на модель ментально-психонетичного комплексу, яка відображає інформаційну структуру свідомості як холістичного психофункціонального континууму поєднання пізнавальних функцій відчуттів, почуттів, мислення, інтуїції та трансценденції й колективного позасвідомого.

9. Мотивацію німецьких номенклатурних назв ссавців розглядаємо як наскрізну лінгвопсихоментальну операцію формування ономасіологічної структури на підставі вибору мотиватора (-ів) із мотиваційної бази структури знань про позначене у складній системі зв'язків різних пізнавальних функцій етносвідомості (О. Селіванова).

10. Залежно від статусу обраного мотиватором компонента МПК у масиві німецьких назв ссавців виокремлюємо пропозиційний, асоціативно-метафоричний, модусний та змішаний типи мотивації.

Розділ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ТИПІВ І РІЗНОВИДІВ МОТИВАЦІЇ НІМЕЦЬКИХ НОМЕНКЛАТУРНИХ НАЙМЕНУВАНЬ ССАВЦІВ

2.1 Пропозиційно-диктумна мотивація німецьких назв ссавців

Когнітивно-ономасіологічний аналіз дає можливість встановити те, що найбільш представленим у німецьких номенклатурних найменувань ссавців є пропозиційно-диктумний тип мотивації.

Таблиця 2.1

Тип мотивації	Кількість найменувань	Відсоткове співвідношення
Пропозиційно-диктумний	162	54%
Асоціативно-метафоричний	52	17%
Змішаний	86	29%

Наведена таблиця демонструє відсоткове співвідношення німецьких номенклатурних найменувань ссавців кожного типу мотивації у складі виконаної вибірки.

Когнітивно-ономасіологічний аналіз уможлиблює встановлення пріоритетності пропозиційно-диктумного типу мотивації щодо утворення німецьких назв ссавців. Пропозиційно-диктумна мотивація характеризується вибором ономасіологічних ознак найменувань із пропозиційних структур як різновиду ідеалізованих когнітивних моделей, у яких «не використовуються механізми уяви» [25, с. 177]. Пропозиційний компонент у складі МПК має відповідати критеріям об'єктивності й несуперечливості інформації,

відтворюючи «об'єктивну семантичну константу», здатну отримувати істинне значення [17, с. 259]

Проблема мотивації, зокрема пропозиційних знань, – один з найважливіших аспектів словотвірних процесів, при цьому метафоричні мотиватори можуть бути корелятами нульових компонентів пропозиційної структури. [23, с. 9]. Пропозиція в когнітивній лінгвістиці більш семантизована і відображає певні онтологічно наявні відношення між предметами або предметом і його властивістю та осмислені як такі у свідомості людини [19, с. 138].

Термін «пропозиція» використовується в лінгвістиці, точніше в лінгвістичній семантиці, для позначення змісту, який проектується на речення (у контексті). Найважливішою властивістю пропозиції є те, що вони припускають значення істини, тобто вона може бути правдивою чи хибною. [58, с. 11]

Термін «пропозиція» був запозичений у лінгвістику з понятійного апарату логіки, де його тлумачили як судження, що виражає істинне знання про ситуацію, подію, факт. Пропозиційну репрезентацію розглядали як опис, який може бути істинним чи фіктивним стосовно реального світу [5, с. 76].

Розвиток когнітології спричинив застосування пропозиції на позначення особливої оперативної структури свідомості чи специфічної одиниці збереження, репрезентації знань у мозку людини, ментальної структури, відображення деякої ситуації, а також типів відношення в ній, узагальнених та організованих у нашій свідомості [35, с. 84].

Пропозиційно-диктумна мотивація відіграє провідну роль, для неї характерна найбільша регулярність в номінативних процесах мови, оскільки значна частина інформації про світ має адекватний, об'єктивний характер; її передають прямі значення мовних одиниць. [18, с. 56]

Основоположник когнітивної семантики американський лінгвіст Дж. Лакофф наголошував на тому, що «більша частина структури нашого знання має форму пропозиційних моделей, а їхньою особливістю є те, що вони

виділяють елементи, надають їм характеристики та вказують на зв'язки між ними» [25, с. 165]. Пропозиційний компонент має відповідати критеріям об'єктивності й несуперечливості інформації, відтворюючи «об'єктивну семантичну константу», здатну отримувати істиннісне значення [17, с. 259].

Американський лінгвіст Дж. Лакофф розглядає пропозиційні структури як різновид ідеалізованих когнітивних моделей, як ментальні сутності, в яких не використовуються механізми уяви [25, с. 177]. Дослідник застерігав проти «об'єктивістського присмаку» пропозиційних структур: хоч вони й містять реально існуючі відношення, вони є результатом інтеріоризації людиною дійсності, тобто «коли людина усвідомлює свій досвід, проектуючи на нього пропозиційні моделі, вона накладає на світ об'єктивістську структуру» [там само, 178].

Найменування, в основі яких лежить пропозиційна структура, кваліфікуються як мотивовані пропозиційно. Пропозиційна мотивація не є однорідною й за загальним механізмом розглядається як метонімічна, адже у процесі номінації здійснюється перенесення позначень одного компонента події на інший, імені класу об'єктів на об'єкт цього класу, позначення частини на ціле й цілого на частину за суміжністю в межах однієї ситуації. Як зазначають дослідники, метонімія загалом «більш реалістична, ніж метафора: вона оперує не образно-асоціативною подібністю, а реальною суміжністю, зіставленням позначень чи їхньою парціальністю». [21, с. 181–182]

Складники пропозиції отримують переносні позначення шляхом інтеграції з іншими концептуальними структурами, що відображається в наявності нелінійних пропозиційних структур позначення однієї події [26]. Такі чужорідні знаки фіксуються в термінальній частині МПК, яка корелює із пропозиційним ядром. Наявність термінальної частини структури знань про позначене зумовлена використанням різних механізмів свідомості людини, як-от: відчуттів, почуттів, оцінок й емоцій, образного сприйняття предмета чи явища, архетипів позасвідомого. [41, с. 385]

Пропозиції різні за природою. Вони можуть мати класифікаційний статус, тобто передавати інформацію стосовно родових відношень, можуть позначати певну ситуацію, тому у пропозиційному компоненті **МПК** теріофауни ми слідом за О. О.Селівановою виокремлюємо такі рівні:

- родо-видових відношень;
- відношення між видами у цій родо-видовій таксономії;
- предикатно-аргументний, який вказує на ситуативне підгрунття пропозиції;

- партитивний, що відображає співвідношення цілого і його частин, якості, що характеризує ознаки, властивості, риси об'єктів, явищ, процесів, кількості як показників розміру та обчислювальної величини. [43, с. 131-140]

Отже, у складі пропозиційно-диктумної мотивації ми виокремлюємо такі різновиди:

- гіперонімічний;
- предикатно-аргументний.

2.1.1 Гіперонімічний різновид мотивації

Гіперонімічний різновид зазвичай спостерігається у змішано мотивованих лексемах і характеризується вибором мотиваторів зі складу гіперонімів у мережі концептуальних ієрархічних зв'язків пропозиційних структур. [41, с. 383]

Мотиватор-гіперонім служить ядрним компонентом термінів, має узагальнене значення і визначає належність поняття до певної категоріальної ієрархії [33, с. 146]. Усі науково-технічні поняття, що є елементами наукової картини світу, підпорядковуються певній ієрархії, перебувають у своєрідних взаємовідношеннях, а місце кожного визначають абстракції, порівняння чи узагальнення понять. Терміни як спеціально створені номінативні одиниці покликані не лише виражати сутність поняття, а й передавати відношення між ними – родо-видові, частини й цілого, суміжності в просторі або часі [36, с. 191]. Родо-видові зв'язки вважаються універсальною моделлю

репрезентації наукових знань, оскільки в ній «якнайкраще простежується багатоступеневість, ієрархічність і певним чином асоціативність наукового знання» [31, с. 33].

У термінознавстві під гіперонімією розуміють вираження підрядності й супідрядності, а також побудову на їхній основі ієрархічної системи термінів, коли термін ширшого змісту (гіперонім) містить у собі термін вужчого змісту (гіпонім). За гіперонімічної організації істотним є те, що кожний вищий клас складається з меншої кількості одиниць з більшим обсягом значень. [там само – с. 146]

У лінгвістичній літературі для визначення родо-видових відношень існує декілька назв: гіпонімічні, гіпер-гіпонімічні, категоріально-специфікаційні й інклюзивно-ексклюзивні. Гіперо-гіпонімічні відношення вважаються фундаментальними семантичними відношеннями, які структурують словниковий склад мови. Загальновідомо, що на основі гіпонімії лексичні одиниці послідовно об'єднуються в тематичні й лексико-семантичні групи і поля. [33, с. 146]

Номенклатурні найменування тварин підпорядковані системі гіперо-гіпонімічних відношень, які містять кластери ряду, родини, роду, виду, класу тварин. Ці відношення є базовим принципом упорядкування будь-якої номенклатури взагалі, зокрема номенклатури теріофауни. [19, с. 101]

Ієрархічна побудова німецькомовної номенклатури «Ссавці» має великий вплив на процеси найменування одиниць цієї номенклатури. Німецьким ННС властивий гіперонімічний різновид мотивації із залученням до позначення виду ссавця елементів назви більш високого класифікаційного рівня. У більшості випадків ізоморфні назви мають не всі родини, що входять до певного ряду. Наприклад, ряд *Wale* класу *Säugetiere* включає не лише родини *Bartenwale*, *Zahnwale*, а і родину *Delfine*.

Назви видів у межах одного роду найчастіше мотивуються найближчим гіперонімом – назвою роду або родини. Наприклад, усі види, що входять до родини *Hörnchen* мають у своїй назві відповідний елемент: *Ferkelhörnchen*,

Borneo-Hörnchen, *Langnasenhörnchen*. Нерідко в родині відбувається повне дублювання гіпероніма як назви виду та назви родини. У такому разі в межах роду існує лише один вид (наприклад, вид *Zwergpottwal* – єдиний у роду *Zwergpottwale*; вид *Puma* – єдиний у роду *Pumas*).

Назви рядів *Alpenmurmeltier* спираються на назву класу тварин найвищого рівня категоризації *Tiere*. Найчастіше на назві родин і родів ґрунтується німецька номенклатура найменування видів ссавців. Так, наприклад назва виду *Asiatische Goldkatze* опирається на родину *Goldkatzen*; назва виду *Eurasisches Eichhörnchen* базується на назві роду *Eichhörnchen*.

Гіперонімічна мотивація може не обмежуватись рівнями роду і виду, а бути наскрізною по вертикалі – найменування елементів усіх нижчих рівнів відбувається шляхом дублювання або залучення назви найвищого рівня. Наприклад, родина *Kammratten* класу *Säugetiere* включає рід *Kammratten* та ВИДИ *Zweifarbige Kammratte* і *Bolivien-Kammratte*.

Таким чином, завдяки гіперонімічному різновиду мотивації німецьких ННС простежується багатоступеневість, ієрархічність німецької номенклатури ссавців.

2.1.2 Предикатно-аргументний різновид

Предикатно-аргументний різновид характеризується вибором мотиваторів, що корелюють із різноманітними компонентами предикатно-актантних рамок, або предикатно-аргументних структур [44, с. 162].

Центром предикатно-аргументної структуриє предикат, який виражає зміст події як процес, стан, відношення, ознаку, притаманні первинному суб'єктові [42, с. 585].

У німецьких номенклатурних назвах ссавців різноманітні предикати вербалізовані такими засобами:

– дієсловом: *Wühlmaus* (unterirdische Gänge grabendes, durch Wurzelfraß schädliches Nagetier (64)),

– віддієслівним іменником, що формує саму назву ссавця: *Schläfer* (kleineres, zu den Hörnchenverwandten gehörendes, nachtaktives Nagetier, das Winterschlaf hält (64));

– віддієслів ним іменником-комполитом, в назві якого спостерігається предикатна проекція: *Springmaus* (Springmaus, die nach ihrer Größe und Sprungkraft benannt ist (68)).

Чимало класифікацій предикатів проектується на класифікацію дієслів певної мови. Найбільш прийнятою для завдань когнітивно-ономасіологічного аналізу є класифікація предикатів розроблена Ф. С. Бацевичем, оскільки дослідник розглядає предикатив в первісному значенні співвідносно з аргументними місцями.

Серед предикатів він виокремлює:

1) дієслова, що позначають поява на світ, способи народження дитинчат і розмноження тварин;

2) дієслова, що позначають життя тварин в цілому, райони їх поширення, проживання;

3) дієслова позначають специфічні рухи, характерні для того чи іншого виду тварин;

4) дієслова, що позначають специфічні дії і спосіб життя тварин;

5) дієслова, що позначають способи прийому їжі тваринами і деякі інші фізіологічні дії;

6) дієслова, що позначають звуки, які видають тварини;

7) дієслова, що позначають специфічні стани тварин;

8) дієслова, що позначають смерть, перехід до небуття. [3, с. 135–136]

Серед цих груп бестіальних предикатів актуальним для досліджуваної нами номенклатури теріофауни є:

– дієслова, що позначають облаштування житла: *Sandgräber* (Nagetier, das in selbst gegrabenen Tunnelsystemen lebt (68));

– дієслова, що позначають специфічні рухи: *Springbeutelmaus* (eine Beuteltierart aus der Familie der Raubbeutler. Sie springen mit den Hinterbeinen ab und landen auf den Vorderbeinen (68));

– дієслова, що позначають спосіб харчування та добування їжі: *Waschbär* (kleiner, nordamerikanischer Bär mit spitzer Schnauze und langem, buschigem Schwanz, der seine Nahrung vor dem Fressen ins Wasser taucht (64)), *Vielfraß* (das Tier seinen Namen der Eigenschaft verdankt, alles halbwegs Genießbare in die Nähe seines Schlupfwinkels zu schleppen und dort große Vorräte anzulegen (68))

Отже, в ономасіологічних структурах німецьких номенклатурних найменувань ссавців, мотиваційною базою яких є предикатно-аргументні структури, де ссавець виступає суб'єктом дії, актуалізовано предикати руху, способу добування їжі, харчування та облаштування житла.

Незважаючи на те, що суб'єкт разом із предикатами становлять ядро пропозиції як мотиватор його рідко використовують щодо творення номенклатурних назв ссавців: *Sowerby-Zweizahnwal* (Walart aus der Gattung der Zweizahnwale, erhielt ihren Namen nach ihrem Erstbeschreiber James Sowerby (68)).

У німецькій номенклатурі теріофауни суб'єкт здебільшого представляє ту людину, яка вперше відкрила певний вид тварини. Так суб'єктний мотиватор назви тварини *Meheley-Hufeisennase* (die Art ist nach dem berühmten ungarischen Zoologen Lajos Meheley benannt, (65, с. 248)) демонструє ім'я вченого, який вивчав хіроптерологію.

Специфіка життєдіяльності тварин пояснює широке представлення об'єкта в логічній структурі німецьких назв тварин. Слідом за О. О. Селівановою, під об'єктом розуміємо мисленнєвий аналог істоти чи неістоти, на яку спрямовано дію, у структурі пропозиції або предикатно аргументній структурі [44, с. 422].

У мотиваційній базі німецьких назв ссавців об'єкт пов'язаний із способом харчування: *Mückenfledermaus* (Sie bekam ihren Namen, weil sie sich vorwiegend von Mücken ernährt (68)) та з рослиною: *Haselmaus* (ein mausähnliches,

nachtaktives Nagetier aus der Familie der Bilche, das sich von Haselnüssen ernährt (68)).

Для німецької номенклатури та теріофауни надзвичайно актуальним є мотиватор локатив. Диференціація видів тварин твориться на підставі їхнього поширення, диференціації сторін світу, географічних регіонів, континентів, країн та островів, місць розповсюдження. Тут ми виокремили декілька груп.

До першої групи належать німецькі номенклатурні назви савців, які мотивовані назвами сторін світу як місця їхнього поширення: *Ostscherm Maus* (e. Das Verbreitungsgebiet reicht im Osten (69)), *Nordische Wühlmaus* (ein Säugetier aus der Unterfamilie der Wühlmäuse. Das Verbreitungsgebiet der Nordischen Wühlmaus umfasst große Teile der nördlichen Holarktis (68)).

Другу групу представлено локативом на позначення певного географічного регіону розповсюдження тварин: *Kaukasus-Wühlmaus* (Nagetier aus der Unterfamilie der Wühlmäuse, lebt in der Kaukasus-Region (68)), *Sibirische Katze* (eine halblanghaarige Rassekatze, die in Sibirien verbreitet ist (68)).

Третю групу складають назви, що мають локативний статус на позначення континенту, як одного з місця, де розповсюджений певний вид тварин: *Afrikanische Goldkatze* (eine wilde Katze der Regenwälder Afrikas (68)), *Europäische Ziesel* (ein bodenbewohnendes Nagetier aus der Familie der Hörnchen, das kommt in den Steppen Südosteuropas von Österreich in Teilen des Balkans sowie in der Türkei vorkommt (68)).

До четвертої групи віднесено назви країн, що обрані мотиваторами ННС і відповідають локативу еквонімічного статусу: *Kanadischer Biber* (Die ursprüngliche Heimat ist ganz Kanada und fast ganz Nordamerika (70)), *Rumänische Hamster* (ein Säugetier aus der Unterfamilie der Hamster. Das kleine europäische Verbreitungsgebiet der Art ist auf die rechtsseitige Niederung der Donau in Bulgarien und Rumänien beschränkt (68)).

Іноді мотиватор локатив позначає назву острова в територіальних водах котрого розповсюджений певний вид тварин: *Sardischer Pfeifhase* (ist eine Art der Hasen, die auf den Mittelmeerinseln Sardinien und Korsika beheimatet ist (68)).

Локативні мотиватори міста і штату також можуть бути обрані для диференціації місця поширення тварин: *Florida-Waldkaninchen* (Das Verbreitungsgebiet reicht von Kanada (Florida) bis nach Kolumbien und Venezuela vor (68)).

П'яту групу утворюють німецькі номенклатурні назви тварин, в яких локативний мотиватор вказує на назву типу водойми існування тварини: *Mittelmeer-Mönchsrobbe* (eine Robbenart aus der Familie der Hundsrobben, leben nur noch im östlichen Mittelmeer, vor Marokko, Mauretanien und um die Insel Madeira (70)).

До шостої групи належить НННС, у мотиваційній базі яких імплікація локатива супроводжується вибором мотиватора з термів комітатива позначеного назвами місця, де розповсюджений певний вид тварин: *Baumschläfer* (Nagetier, das seinen Winterschlaf vorzugsweise in Baumhöhlen hält (64)).

Наступним термом вербалізованим в ОС німецьких назв тварин є темпоратив, що детермінує імплікацію предикатів на позначення різних аспектів життєдіяльності ссавців – насамперед добування їжі та харчування. Найчастіше темпоратив позначає частину доби як період найбільшої активності тварини. Наприклад, мотиватор німецького композита *Abendsegler* (eine Fledermaus, die am Abend auf Nahrungssuche fliegt (68)) фіксує, що тварина активна у вечірню пору. Невелика кількість мотиваторів температива свідчить про неважливість для німецької спільноти теологів якихось проміжків часу життєдіяльності тварин.

Досить рідкісним явищем у процесі номінації тварин є вибір мотиватора інструментива, який у тварин вилучається з партетивного рівня. Саме партетив дає можливість частину тіла тварини застосувати як знаряддя захисту: *Kleine Lanzennase* (eine Fledermausart aus der Familie der Blattnasen hat eine Nase in Form einer Speers, die er benutzt, um sich zu schützen (66 с. 854)).

У назвах німецької номенклатури теріофауни мотиватори партонімічного рівня надзвичайно широко представлені. Партонім є позначенням частини тіла

тварин. У німецькій номенклатурі ссавців партитиви представлені іменниками (64):

- *Ohr* (Gehörorgan bei Mensch und Wirbeltier, dessen äußerer Teil je ein meist an beiden Seiten des Kopfes ansitzendes, bei Tieren häufig bewegliches, muschelartig gebogenes, knorpeliges Gebilde ist);
 - *Brust* (vordere Seite des Rumpfes bei Mensch und Wirbeltieren);
 - *Zahn* (in einem der beiden Kiefer wurzelndes, gewöhnlich in die Mundhöhle ragendes knochenähnliches Gebilde, das besonders zur Zerkleinerung der Nahrung dient);
 - *Maul* (dem Aufnehmen der Nahrung dienende Öffnung an der Vorderseite des Kopfes bei Tieren);
 - *Schwanz* (Verlängerung der Wirbelsäule über den Rumpf hinaus, meist als beweglicher, schmaler Fortsatz des hinteren Rumpfes, der zum Fortbewegen, Steuern, Greifen o. Ä. dienen kann);
 - *Kopf* (oft rundlicher [durch den Hals mit dem Rumpf verbundener] Körperteil des Menschen und vieler Tiere, zu dem Gehirn, Augen, Nase, Mund und Ohren gehören);
 - *Fuß* (durch das Sprunggelenk mit dem Unterschenkel verbundener unterster Teil des Beines beim Menschen und bei Wirbeltieren);
 - Schnauze (hervorspringendes, mit der Nase verbundenes Maul bestimmter Tiere), які вживаються у складі композитів: *Rauzahndelfin* (der einzige Vertreter der Gattung *Steno* innerhalb der Delfine. Der Name bezieht sich dagegen auf die schmalen Linien, die sich vertikal an den Zähnen des Delfins befinden (68)), *Braunbrustigel* (ein Säugetier, dessen Bauchseite graubraun sind (68)), *Weißschnauzendelfin* (ein Meeressäuger aus der Gattung der Kurzschnauzendelfine, das durch seine kurze kräftige cremefarbene Schnauze gekennzeichnet ist), eine Art der Delfine (Delphinidae), *Rundkopfdelfin* (eine Art der Delfine, die nach der für die Familie ungewöhnlichen Kopfform benannt ist (68)), *Fettschwanz-Beutelmaus* (eine Art aus der Familie der Raubbeutler.

Namensgebendes Merkmal ist der an der Schwanzwurzel stark verbreiterte Schwanz, der als Fettdepot verwendet wird (68)).

Належність цих мотиваторів до пропозиційного мотиватора ми визначаємо за словником [Duden – Das Bedeutungswörterbuch] з метою усунення можливості метафоричного перетворення, тобто запозичення назви частин тіла тварин з інших концептуальних сфер.

Вибір партонімічних мотиваторів є досить поширеним явищем у межах досліджуваної номенклатури – найчастіше при диференціації видів і родів ссавців у якості визначних ознак виступають окремі частини тіла або їхні різноманітні характеристики.

Партонімічні мотиватори в німецькій номенклатурі теріофауни виконують функції кореляції на позначення якості частин тіла тварини зокрема вказують на:

- колір частини тіла (*Weißbrustigel* (ein Säugetier aus der Familie der Igel mit heller Färbung der Brust (64)),

- конфігурації частини тіла (*Breitfußbeutelmaus* (Namensgebendes Merkmal sind die breiten Füße mit großen Ballen auf den Fußsohlen (68)).

Мотиватор партитив на позначення тварин тіла використовується в ОС структурі у поєднанні з мотиваторами рівня кількості: *Sowerby-Zweizahnwal* (eine Walart aus der Familie der Schnabelwale, die zwei Zähne des Unterkiefers aus dem geschlossenen Maul hervorrägt (68)).

Портативний мотиватор корелюючи з мотиватором рівня кількості може вказувати на розмір: *Langohrfuchs* (die kleinste aller Hundarten und verfügt über sehr große Ohren (68)).

Партитивний мотиватор є доволі поширеним у німецькій номенклатурі теріофауни. Він може бути універсальним за значенням і властивим тільки тваринам. Цей мотиватор виконує багато функцій, здебільшого виступає у співвідношенні з мотиваторами кількості і якості, позначаючи зовнішній вид тварини, і дає змогу класифікувати тварину в залежності від певного роду чи

родини або передати особливості будови тіла ссавця тієї чи іншої родини чи роду.

Мотиватор рівня кількості може бути представлений в ономасіологічних структурах ННС простими похідними прикметниками *klein, groß: Großes Mausohr* (eine Fledermaus-Art aus der Gattung der Mausohren mit langen und breiten Ohren (68)), *Kleine Bartfledermaus* (eine Fledermaus-Art aus der Gattung der Mausohren mit einer Kopf-Rumpf-Länge von etwa vier Zentimetern (68)).

Рівень якості представлений в ономасіологічних структурах ННС прикметниками у складі композитних назв ссавців, які вказують на забарвлення всього або більшої частини тіла тварини: *Blauwal* (bis 30 Meter langer, bläulicher Wal (64)), *Brauner Mausmaki* (eine Primatenart, ihr Fell ist an der Oberseite rotbraun und an der Unterseite weiß oder hellgrau gefärbt (68)).

Загалом, пропозиційно мотивовані німецькі номенклатурні найменування ссавців характеризують усталену в науковій спільноті систему знань про ссавців, що відображено у виборі мотиваторів німецьких ННС із предикатно-аргументних структур, рівнів якості, кількості, партитивів та ієрархічної системи гіпо-гіперонімічних відношень.

2.2 Асоціативно-метафорична мотивація німецьких назв ссавців

На відміну від пропозиційно-диктумного типу мотивації, асоціативно-метафоричний тип за загальним механізмом позначення структур знань про тварину у свідомості німецькомовної теріологічної спільноти є метафоричним, тобто знаки з різних предметних схем використані як мотиватори теріологічної номенклатури [44, с. 210].

Метафоричний спосіб позначення є одним з найбільш продуктивних у теріологічній номенклатурі німецьких найменувань тварин, зважаючи на те, що метафора є «найпродуктивнішим креативним способом збагачення мови, виявом мовної економії, семіотичної закономірності, що виявляється у використанні знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої, нерідко уподібненої їй у якомусь відношенні або асоційованої з нею. Метафора заперечує належність об'єкта до того класу, у який він насправді включений, і

стверджує його входження до категорії, до якої він не може бути віднесений раціонально». [44, с. 97]

З'ясування механізму метафоричної номінації є одним із дискусійних питань мовознавства. Протягом століть метафора поступово перетворювалася із фігури мовлення, стилістичний засіб на підставі порівняння й перенесення на спосіб мислення людини, знаряддя поповнення знакових ресурсів мови, засіб буття людини в працях представників когнітивної семантики [Енц, с. 603].

Сучасне пояснення механізму метафори здійснено в межах когнітивного аспекту, де найбільш прийнятною є діяльнісна теорія концептуальної метафори, запропонована американськими мовознавцями Дж. Фом і М. Джонсоном. Науковці визначають метафору як повсякденну операцію людського мислення, що використовується з метою структурування навколишнього світу, керує інтелектуальною діяльністю людини, її поведінкою [25, с. 3-14].

Згідно з теорією американських дослідників, метафора є використанням знака однієї предметної сфери на позначення складника іншої [54, с. 224]. Предметна сфера, що постачає знаки, які переносяться до іншої сфери, названа джерелом (source domain). Сфера, яка ї джерела, є мішенню (target domain)[там само]. Послідовники теорії Дж. Лакоффа і М. Джонсона розробили різні аспекти поєднання донорських і реципієнтних зон на прикладі різноманітних метафоричних номінацій (Д. Герартс, Л. Ліпка, Б. Рудзка-Остін, І. Світсер, А. Ченкі).

Асоціативно-метафорична мотивація відзначається вибором мотиватора похідного найменування з асоціативної частини фреймової когнітивної моделі, що містить метафоричні позначення, сформовані внаслідок аналогічних зв'язків різних концептів чи концептосфер. Такі зв'язки можуть ґрунтуватися на симіляції – мисленнєвій операції уподібнення певних складників двох концептів або синестезії – використанні знаків одних відчуттів для позначення інших. За загальним механізмом асоціативно-метафорична мотивація є метафоричною, оскільки дієслівний мотиватор обирається зі сфери знань, що не

відповідає сфері знань про позначену ситуацію. Згідно з положеннями когнітивної семантики, сфера знань, із якої обирається мотиватор-предикат, є донорською, або сферою-джерелом, а царина знань про позначене іменником – реципієнтною, або сферою-мішенню. [38, с. 375]

2.2.1 Різновиди асоціативно-метафоричної мотивації

Дискусійною проблемою є виділення типів метафори. Метафоричний процес тлумачать **різні** дослідники по-різному. І чим більше думок, тим більше класифікацій метафор. Наприклад, відповідно до класифікації, запропонованої Н. Д. Арутюновою, метафори поділяють на:

1. номінативні, що полягають у **заміні одного дескриптивного значення іншим і омонімії, що служать джерелом;**
2. образні метафори, що служать **розвиткові фігуральних значень і синонімічних засобів мови.**
3. когнітивні метафори, що виникають у **результаті зрушення в сполучуваності предикатних слів (перенесення значення) і які створюють полісемію.**
4. генералізуючі метафори (як кінцевий результат когнітивної метафори), що стирають у лексичному значенні слова **межі між логічними порядками і стимулюючим виникненням логічної полісемії.** [1, с. 34]

Однак існують й інші погляди на класифікацію метафор. Наприклад, Дж. Ф і М. Джонсон виділяють **два типи метафор, розглянутих щодо часу і простору: онтологічні, тобто метафори, що дозволяють бачити події, дії, емоції, ідеї тощо як якусь субстанцію, і орієнтовані, або орієнтаційні, тобто метафори, які не визначають один концепт у термінах іншого, але організують всю систему концептів у відношенні друг до друга** [26, с. 19].

Однак ці типи метафор не пояснюють когнітивний механізм її творення, тому для такого пояснення ми обираємо класифікацію метафор розроблену О. О. Селівановою. Дослідниця виокремлює такі механізми метафори: структурно-метафоричний, дифузно-метафоричний та гештальтний [44, с. 484]

Таким чином, асоціативно-метафорична мотивація німецьких номенклатурних найменувань ссавців передбачає використання неналежних до предметної сфери ССАВЦІ знаків, запозичених із інших предметних сфер, як-от, ЛЮДИНА, АРТЕФАКТ тощо. Залежно від способу взаємодії сфери-джерела та сфери-мішені у процесі позначення, слідом за О.О. Селівановою, виділяємо такі різновиди асоціативно-метафоричної мотивації німецьких ННС: структурно-метафоричний, дифузно-метафоричний, гештальтний.

Структурно-метафоричний різновид, відповідно до кваліфікації тричленної природи деяких метафор, характеризується інтеграцією сфер джерела й мішені на підставі одного суміжного компонента. Зважаючи на це термінал структури знань про позначене отримує знак іншого концепту і формує реляцію з відповідним пропозиційним компонентом цієї структури [44, с.164]

Наприклад, німецька номенклатурна назва *Riesenmuntjaks* (der größte Vertreter der Muntjaks, der sich vor allem durch sein großes und charakteristisch gebogenes Geweih auszeichnet (68)) мотивована іменником Riese, тобто знаком донорської сфери ЛЮДИНА на основі суміжного компонента великий.

Дифузно-метафоричний різновид асоціативно-метафоричної мотивації німецьких назв ссавців ґрунтується на дифузному поєднанні концептів [42, с. 484]: метафора, що лежить в основі перенесення назви деякого об'єкта на позначувану тварину, має нечітке, розпливчате підґрунття: *Stachelschwein* (lange Stacheln tragendes Nagetier, das wegen seiner Grunzlaute an ein Schwein erinnert (64)).

Гештальтний (образний) різновид застосовує знаки інших концептів при позначенні тварин на підставі подібності зорових, слухових, одоративних, тактильних, смакових образів (гештальтів) [42, с. 484]. Так, підставою для назви *Schneeleoparde* (eine Großkatze; die Fellfarbe ist leicht rauchweiß mit dunklen Flecken (68)) є уподібненням білого забарвлення тварини та снігу на підставі зорових образів. Також мотивація найменувань *Stinktier* (in Amerika beheimateter, auffällig gefärbter Marder mit langem, buschigem Schwanz, der aus

Drüsen am After ein widerlich riechendes Sekret auf seine Angreifer verspritzt (64)) та *Stinkdachse* (sind nach ihrer Fähigkeit benannt, aus den Anldrüsen einem Angreifer stinkende Sekrete entgegenspritzen (68)) – зумовлена різко неприємним запахом, який випускає ссавець;

Використання знаків із предметної сфери ІНША ТВАРИНА щодо позначення ссавців ґрунтується на принципі зооморфізму, який передбачає те, що найменування тварин, їхніх частин тіла, ознак та дій за аналогією використовується на позначення інших предметних сфер, зокрема людини, явищ природи, штучного світу, рослин, духовного коду культури тощо[40, с. 67].

Використання цих знаків відбувається різним шляхом. Задіяними є структурно-метафоричний, дифузно-метафоричний або гештальтний механізми перенесення.

Мотиватором німецьких назв ссавців можуть виступати партоніми залучені з донорської сфери ПТАХИ, що знаходимо у визначниках (64):

- Schnabel – «aus Ober- und Unterkiefer) gebildeter vorspringender, spitzer, von einer Hornschicht überzogener Fortsatz am Kopfdes Vogels, mit dem er die Nahrung aufnimmt»
- Flügel – «paariges, am Rumpf sitzendes Organ, mit dessen Hilfe Vögel und Insekten fliegen»
- Feder – «auf dem Körper von Vögeln (ingroßer Zahl) wachsendes, dem Fliegen und dem Schutz vor Kälte dienendes Gebilde»

Найменування окреслених частин тіла птахів є мотиватором німецьких номенклатурних назв ссавців: *Cuvier-Schnabelwal* (Der Schnabel dieses Wals ist kürzer als bei anderen Schnabelwalen und ähnelt tatsächlich dem Schnabel einer Gans (68)), *LangflügelFledermaus* (eine Fledermausart aus der gleichnamigen Gattung. Ihren Namen bekam die Art durch die langen, sich nach hinten verschmälernden, dunkelbraunen Flügel (68)), *Federschwanz-Spitzhörnchen* (eine Säugetierart aus der Ordnung der Spitzhörnchen. Federähnlichen Gebilde des Schwanzes verdankt die Art ihren Namen (68)) через подібність їхніх частин тіла до частин тіла птахів.

АРТЕФАКТИ як рукотворні предмети використовуються як донорські зони у процесі номінації теріофауни. Подібність зорових гештальтів пов'язаних із зовнішньою схожістю тіла тварини або його частини до певного артефакту за формою є основою метафоризації їхніх назв у психологічній структурі теріонімів. Шляхом аналізу номенів теріофауни з мотиватором обраним із сфери АРТЕФАКТІВ ми встановили 3 групи номенів.

Перша група метафорично мотивованих НННС представлена найменуваннями тварин, що отримали свої назви на підставі схожості тіла тварини або його частини до столових приборів: *Löffelhund* (ein Wildhund der afrikanischen Savanne, benannt ist er nach seinen auffälligen, großen Ohren, die dem Aufspüren leisester Geräusche von Termiten in deren Bauten dienen (68)). Специфічна форма тіла тварини зумовила метафоричну мотивацію цієї назви ссавця.

Метафоричний мотиватор НННС може бути обраний із назв предметів домашнього вжитку, приміром: *Kammratte* (unterirdisch lebende, grabende Tiere, an den Hinterpfoten befinden sich kammartige Borsten, die dazu dienen, das Fell von Erde zu säubern (68)) з огляду на подібність щетинок на задніх лапах ссавця до гребеня.

З мотиватором, що позначає графічні артефакти підґрунтям метафоризації теріонімів є подібність зорових гештальт-образів фрагмента забарвлення тварини або графічної позначки: *Kleinfleckkatze* (eine südamerikanische Art innerhalb der Familie der Katzen, gezeichnet ist das Fell mit kleinen, schwarzen Flecken (68)).

Для найменування тварин обрано також метафоричні мотиватори на позначення інструментів, знарядь праці людини: *Großer Pinselschwanzbeutler* (ein mittelgroßer Vertreter aus der Familie der Raubbeutler, der lange Schwanz endet in einer Quaste mit deutlich längeren Haaren und ist dem Pinsel ähnlich (69)).

У деяких номенклатурних найменуваннях тварин мотиватор обрано із військової сфери, у номені *Spießhirsch* (Art der Hirsche, deren Geweih nur als

Spieß ausgebildet ist; im Westteil von Südamerika in Dickichten (70)) зафіксовано схожість форми частин тіла ссавця до списа.

Застосування мотиваторів донорської сфери АРТИФАКТ на позначення НННС, з огляду на один з принципів метафоризації – предметоцентризм, гоунтується здебільшого на зовнішній подібності до рукотворних предметів навколишнього світу, забарвлення, форми й будови тіла тварин.

2.3 Змішана мотивація

Змішана мотивація німецьких номенклатурних найменувань ссавців характеризується поєднанням мотиваторів із різних фрагментів МПК. Цей тип мотивації встановлюється щодо композитних та складених найменувань. Одну з ономасіологічних ознак у складі НННС цього мотиваційного типу номінатори обирають із диктуму пропозиції, що відображає отриману у процесі пізнавальної діяльності номінаторів відносно істинну інформацію про ссавців; а другу ономасіологічну ознаку – з модусу чи асоціативно-метафоричної частини структури знань про позначене. [45, с. 175] Таким чином, у складі змішаної мотивації можна виокремити три різновиди: пропозиційно-модусний, пропозиційно-асоціативний та пропозиційно-асоціативно-модусний.

2.3.1 Пропозиційно-модусна мотивація. Цей різновид змішаної мотивації характеризується поєднанням в ОС німецьких ННС пропозиційного та модусного компонентів. Модусний компонент, корелюючи з мисленневою сферою МПК, представляє раціональну оцінку, а його зв'язок із психічними функціями відчуттів та почуттів формує сенсорний та емоційний (афективний, емотивний) типи оціночності [46, с. 166].

Модусний компонент актуалізує оцінку позначеного в мотиваційній базі номенів, що «ґрунтується на різних пізнавальних функціях: сенсорних механізмах інтеріоризації світу, емоційному сприйнятті, мисленнєвій раціональній обробці, образно-метафоричному уподібненні з опертям на стереотипи, культурну символіку та архетипи колективного позасвідомого» [44, с. 484]. О.О. Селіванова вважає, що модусний (оцінно-емотивний)

компонент не міститься у складі пропозиції, а носить наскрізний характер, оскільки корелює як із пропозиційною складовою МПК, так і з його термінальною частиною [46, с. 169-172]. У результаті кореляції модусного компонента з мисленневою сферою МПК формується раціональна оцінка, а зв'язок модусу з психічними функціями відчуттів та почуттів є підставою для виокремлення сенсорного типу оцінності.

У розробленій Н.Д. Арутюновою класифікації оцінних значень раціональна оцінка охоплює утилітарний, нормативний і телеологічний різновиди, пов'язані з практичною діяльністю людини, її практичними інтересами та повсякденним досвідом. Сенсорна оцінка є найбільш індивідуалізованим видом, оскільки спирається на процеси, що забезпечують найтісніший пізнавальний контакт людини з об'єктивним світом і служать підґрунтям для подальшої мисленневої обробки й мовного позначення. [2, с. 76] Сенсорна оцінка, визначена Н. Д. Арутюновою, подібна до емоційної оцінки у термінах інших концепцій оцінки, у яких раціональний та емоційний механізми оцінювання, з одного боку, протиставлено, з іншого боку, обидва типи оцінки інтегровані між собою через те, що «оцінка мовби «всотує» у себе відповідну емоцію, а параметри оцінки й емоції збігаються: «приємне» – «добре», «неприємне» – «погано» [там само с. 45]. У розробленій нею класифікації оцінних значень сенсорна оцінка є найбільш індивідуалізованим видом оцінок. Проте в масиві номінативних одиниць мови мотиватори сенсорного типу базуються на стереотипних аксіологічних антиноміях етносвідомості, що передають позитивні й негативні наслідки відчуттів людини. Сенсорні процеси безпосередньо забезпечують найтісніший пізнавальний контакт людини з об'єктивним світом і служать підґрунтям для подальшої ментальної обробки й мовного позначення. Оцінка безпосередньо впливає з того відчуття, яке незалежно від волі й самоконтролю переживає людина. [46, с 166]

Оцінка тварин здебільшого ґрунтується на наївному світобаченні, зокрема на сприйнятті тварини як дружньої чи ворожої (небезпечної) або за зовнішнім

естетичним виглядом. Естетична оцінка зовнішності тварини зумовлює їхній розгляд як красивих чи потворних.

У німецькій номенклатурі теріофауни знаки оцінки є здебільшого метафоричними, оскільки вони запозичені із концептуальної сфери якостей людини і перенесені на тварину. Так, в ономаціологічній структурі назви *Schönhornchen* (Die Bezeichnung Schönhörnchen leitet sich dabei von den teilweise sehr variantenreichen Fellfarben ab) ядерний компонент представлений гіперонімом *Hornchen*, а залежний компонент *schön* (*schön* – von einem Aussehen, das so anziehend auf jemanden wirkt, dass es als wohlgefällig, bewundernswert empfunden wird) ґрунтується на позитивній сублімованій естетичній оцінці, сформованій унаслідок зорового враження від зовнішнього вигляду тварини.

Із цієї ж концептосфери до номенклатури ссавців для вираження позитивної оцінки ссавців номінатори залучають і позначення монархічних осіб. Приміром, у ННС *Königstiger* (*sehr großer Tiger mit kurzhaarigem, glänzendem, prachtvollem, gelblich braunem Fell mit tiefschwarzen Streifen* (64)) метафоричний мотиватор *König* репрезентує позитивну утилітарну оцінку тварини за її надзвичайно цінним м'яким і розкішним хутром тварини.

Для вираження негативної аксіологічності в номенклатурі ссавців використовуються також образи ірреального світу з релігійної концептосфери, що в прямому значенні є назвами злих духів. Наприклад, мотивація найменування *Beutelteufel* (eine Tierart aus der Familie der Raubbeutler. Seinen Namen erhielt der Beutelteufel wegen seines schwarzen Felles, seiner Ohren, die sich bei Aufregung rot färben, seines besonders bei Erregung sehr unangenehmen Körpergeruches, seines lauten Kreischens, das über sehr weite Entfernungen noch zu hören ist, und seines aggressiven und neugierigen Verhaltens gegenüber einer geschlagenen Beute und überhaupt allem, was ihm begegnet (68)) ґрунтується на негативній естетичній оцінці зовнішності та негативній сенсорній оцінці вокалізації тварини у зіставленні з оцінкою диявола у свідомості носіїв німецької мови як такого, що викликає страх.

2.3.2 Пропозиційно-асоціативний мотивація. Цей різновид змішаної мотивації властивий німецьким назвам тварин, одну ономазіологічну ознаку яких обрано із диктуму пропозиції, а другу з асоціативно-термінальної частини МПК.

ОС таких назв характеризується поєднанням синтаксично несумісних компонентів, один з яких застосовується у прямому значенні, а інший у переносному, метафоричному, що потребує уточнень при декодуванні. Залежно від місця фіксації метафоричного складника в ОС німецьких теріонімів ми виокремлюємо дві групи.

Першу групу утворюють німецькі назви ссавців, ядерний компонент яких, представлений пропозиційним гіперонімом, а залежні компоненти є метафоричними знаками і співвідносяться із терміналами асоціативної частини МПК і мають переважно гештальту природу уподібнення. Залежні компоненти цього типу мотивації виражені різними, за номінативною природою, метафоричними знаками, перенесеними до номенклатури ссавців із інших предметних сфер. Так, репрезентовані простими іменниками залежні компоненти номенів ссавців бувають мотивовані знаками із донорської зони ЛЮДИНИ. Застосовується позначення частини тіла людини, наприклад, у німецькій назві *Wimperfledermaus* (Ihren Namen bekam die Fledermaus aufgrund von spärlichen feinen Haaren an der Dorsalseite der Schwanzflughaut, die den freien Rand der Schwanzflughaut überragen (68)) метафоричний мотиватор ґрунтується на уподібненні виростів на тілі тварини до вій людини.

Рукотворні предмети запозичені із донорської зони АРТЕФАКТІВ використовують на позначення тіла тварини або його частин на підставі зовнішньої схожості за формою. Так, у назві *Kegelrobbe* (*Der Name leitet sich von den kegelförmigen Zähnen und der Kopfform der Robbe* (68)) метафоричний мотиватор пояснюється подібністю міцних зубів тварин до кеглів.

Донорська зона НАТУРФАКТ постачає метафоричний мотиватор з гештальтного різновиду. Наприклад, залежний компонент назви *Goldschakal*

(eine eng mit dem Wolf verwandte Art der Hunde, das Fell ist normalerweise goldgelb gefärb (68)) мотивований метафоричним знаком на підставі візуальної подібності кольору хутра на тілі тварини до золота.

На відміну від першої групи пропозиційно-асоціативного різновиду змішаної мотивації до другої групи належать німецькі назви ссавців, в яких метафоричний компонент поєднаний із пропозиційним у складі композита. У межах цієї групи переважають теріоніми в яких метафоричний мотиватор суміщений в ОС з мотиватором партитивною та кількісного рівня.

Так, в ОС назви *Große Hufeisennase* (eine Fledermausart, der vordere Teil der Nase erinnert an ein Hufeisen, worauf der Name dieser und verwandter Fledermausarten zurückzuführen ist (68)) складник гіперонім та знак запозичений з донорської зони АРТЕФАКТІВ за аналогією пропозиційно мотивований компонент представлений партонімом на позначення частини тіла тварини, а метафоричний компонент із донорської зони АРТЕФАКТІВ спирається на візуальне уподібнення шкіряних носових складок до підкови.

Залежний складник ННС може бути локативом на позначення місця перебування тварини. Приміром, в назві *Afrikanischer Goldwolf* (ein Vertreter der Wolfs- und Schakalartigen (*Canis*) im nördlichen Afrika (68)) локативний мотиватор із безпосереднього місця перебування тварини поєднаний з метафоричним знаком трансформованим із сфери НАТУРФАКТ з огляду на деяку зовнішню подібність із іменованою твариною.

Найменування, мотиваційна база яких містить локативні мотиватори пропозиційного типу в комбінації з асоціативно-метафоричними мотиваторами, можна розділити на три загальні класи. До першого належать ННС, мотивовані локативами на позначення географічного регіону поширення ссавця: приміром, у номені *Kap-Stachelmaus* (ein Nagetier aus der Familie der Mäuseartigen, das im südwestlichen Südafrika in der Provinz Westkap und anliegenden Landstrichen verbreitet ist und das auf dem Rücken sie grobe Borstenhaare, die Stacheln hat (68)), а метафоричний знак *Stachel* мотивований візуальною подібністю елементів тіла тварини до шипа.

Для другого класу цієї групи характерне значення пропозиційно мотивованого локатива як позначення території існування тварини. Наприклад, у найменуванні *Russischer Pferdespringer* (eine Nagetierart aus der Gattung der Pferdespringer, die nach ihrer Größe und Sprungkraft benannt ist und ist in Russland verbreitet (66, с. 1357)), використання метафоричного мотиватора ґрунтується деякій візуальній та поведінковій подібності цієї тварини до коня.

Третій клас характеризується значенням мотиватора локатива як безпосереднього середовища перебування ссавця. Так, у найменуванні *Südafrikanisches Stachelschwein* (Es ist das größte Stachelschwein und damit auch das größte Nagetier Afrikas, es ist durch die langen zu Stacheln umgebildeten Haare geprägt (68)) локатив із таким значенням поєднано з метафоричним знаком за зовнішньою подібністю.

2.3.3 Пропозиційно-асоціативно-модусна мотивація

Цей різновид змішаної мотивації характеризується вибором мотиваторів із різних фрагментів МПК, одну з ономаціологічних ознак у складі таких найменувань цього мотиваційного типу номінатори обирають із диктуму пропозиції, другу ознаку з модусу, а третю з асоціативно термінальної частини МПК.

До цього різновиду мотивації належать німецькі назви тварин, в ОС яких ядерний компонентом є гіперонім пропозиційного типу, метафоричний компонент відповідає терміналу МПК, пов'язаний із зоровими образами тварин, а модусний компонент обрано із донорської зони ЛЮДИНА або АРТЕФАКТ: *Zwergspitzmaus* (eines der kleinsten Säugetiere der Welt, das sehr scharfe Zähne hat (66, с. 1595)), *Knirpsstachelmaus* (ein kleines Säugetier in der Familie der Stachelmäuse mit groben Borstenhaaren auf dem Rücken (67, с. 526)).

Зважаючи на те, що модусний складник у німецьких ННС є метафоричним за своєю знаковою природою, то можна констатувати значну перевагу пропозиційно-асоціативного різновиду змішаної мотивації німецьких номенклатурних назвах ссавців. Це зумовлює те, що, з одного боку, номінатори

мають надати назві певного класифікаційного статусу, з іншого – диференціювати видові назви шляхом вибору мотиваторів із різних донорських зон. Таким чином, у цьому різновиді змішаної мотивації суміщується наукова й наївна картини світу.

Отже, дослідження мотиваційних механізмів є однією з актуальних проблем сучасного словотвору та теорії номінації, що на вербальному рівні виявляються у структурно-семантичних зв'язках між похідними та твірними одиницями мовної системи, а на когнітивному рівні є способом мовної репрезентації концептуальних реляцій синергетичної системи етносвідомості. Аналіз мотивації номінативних одиниць уможливує експлікацію цієї системи, вияв психічних процесів, які опосередкують зв'язок мовного й концептуального, процедури отримання, обробки та переробки інформації, набутої чуттєво-емпіричним шляхом, внутрішньою мисленнєвою рефлексією при взаємодії з позасвідомими процесами. [42, с. 379] Застосування когнітивно-ономасіологічного аспекту дослідження Мотиваційних механізмів номінації німецьких ННС розкриває роль використання різних психічних механізмів та пізнавальних можливостей свідомості німецькомовної етноспільноти при творенні номінативних одиниць.

Висновки до розділу 2

1. Когнітивно-ономасіологічний аналіз виконується у два етапи: перший етап передбачає встановлення ономасіологічної ознаки та ономасіологічного базису; другий – моделювання структури знань про позначене та реконструкцію мотиваційної бази для ННС. Ми виокремили три типи мотивації ННС: пропозиційно-диктумний, асоціативно-метафоричний, модусний та змішаний.

2. Пропозиційно-диктумний тип мотивації представлений найбільше у НННС. Цей тип мотивації не передбачає механізми уяви, а відтворює істинне знання.
3. Гіперонімічний різновид пропозиційно-диктумного типу мотивації розглядає номенклатуру савців у ракурсі гіперо-гіпонімічних відношень, які містять кластери ряду, родини, роду, виду, класу тварин. Центром предикатно-аргументного різновиду пропозиційно-диктумного типу мотивації є предикат, який виражає процес, стан, відношення, притаманні суб'єктові.
4. Асоціативно-метафоричний тип мотивації характеризується використанням знаків однієї концептуальної сфери на позначення іншої.
5. Структурно-метафоричний різновид асоціативно-метафоричного типу мотивації характеризується інтеграцією сфер на підставі суміжного компонента. Дифузно-метафоричний різновид асоціативно-метафоричної мотивації німецьких назв ссавців представляє дифузну природу інтеграції концептів. Гештальтний різновид застосовує мотиватори на підставі подібності зорових, слухових, тактильних гештальтів.
6. Змішана мотивація ННС базується на використанні мотиваторів із різних фрагментів МПК. Цей тип мотивації передбачає поєднання ознак, які обираються із предикатно-аргументної частини диктуму пропозиції, а інша з модусу чи асоціативно-метафоричної частини структури знань про позначене.
7. Пропозиційно-модусний різновид змішаної мотивації характеризується поєднанням мотиваторів пропозиційного і модусного статусу. За пропозиційно-асоціативним різновидом одна ономасіологічна ознака обирається із диктуму пропозиції, а друга з асоціативно-термінальної частини МПК. Пропозиційно-асоціативно-модусний різновид характеризується вибором мотиваторів із різних фрагментів МПК, при цьому одна з ономасіологічних ознак обирається із диктуму пропозиції, друга – з модусу, а третя – з асоціативно термінальної частини МПК.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Становлення термінознавства має довгу історію, але попри це багато питань виступають дискусійними у цій сфері мовознавства. Одним з таких питань є питання дефініції терміна. Існування такої значної кількості різноманітних тлумачень пояснюється тим, що наявні визначення не характеризують досліджуване явище, яке трактується. З іншого боку, термін є об'єктом не лише термінознавства, а й цілої низки наук, кожна з яких розглядає терміни у власному аспект.

У термінознавстві дискусійним питанням є також питання розмежування термінології та терміносистеми.

Більшість дослідників висловлюють думку про розбіжність цих понять і потребу їх розведення (С. В. Гриньов, Т. Р. Кияк, В. М. Лейчик, А. В. Суперанська та інші). Дослідники Б. М. Головін та Р. Ю. Кобрін не поділяють такої точки зору й ототожнюють ці поняття.

Однією з дискусійних проблем сучасного термінознавства є межа термінології та загальноновживаної лексики. На відміну від загальноновживаної, термінологічній лексиці характерна більша системність. Термінологічна лексика є також неоднорідною. Одна її частина представляє вузько спеціальну лексику, інша – складається з лексики, що наближує її до загальноновживаної лексики літературної мови.

Основоположником сучасної систематики для всієї біології є шведський ботанік Карл фон Лінней. Зоологічна номенклатура є ієрархічною системою, тому найвищим рівнем категорії є царина «Тварини». Клас «Ссавці», в свою

чергу, поділяють на ряди, родини й роди. Найнижчим рівнем є вид, найменування якого співвідноситься з конкретним зоровим образом. За номінативним статусом німецькі номенклатурні назви тварин представлені непохідними одиницями, дериватами, композитами та складеними найменуваннями.

Дослідження структури номенклатурних назв ссавців повинне бути доповнене когнітивно-ономасіологічним аналізом мотивації, який дає змогу пізнати когнітивні механізми творення цих номенклатурних назв. Когнітивно-ономасіологічний аналіз містить два етапи: інтерпретацію ономасіологічної структури номінативної одиниці та моделювання відповідної концептуальної структури знань про позначене.

Залежно від статусу мотивації у структурі знань про позначення ми слідом за О. О. Селівановою виокремлюємо такі типи мотивації німецьких номенклатурних назв тварин: пропозиційно-диктумну, асоціативно-метафоричну, модусну та змішану мотивації.

Найбільш представленим у німецьких номенклатурних найменувань ссавців є пропозиційно-диктумний тип мотивації. Ця мотивація характеризується вибором ономасіологічних ознак найменувань із пропозиційних структур як різновиду ідеалізованих когнітивних моделей, у яких не використовуються механізми уяви. Для пропозиційно-диктумної мотивації характерна найбільша регулярність в номінативних процесах мови, оскільки значна частина інформації про світ має адекватний, об'єктивний характер; її передають прямі значення мовних одиниць.

На відміну від пропозиційно-диктумного типу мотивації, асоціативно-метафоричний тип за загальним механізмом позначення структур знань про тварину у свідомості німецькомовної теріологічної спільноти є метафоричним, тобто мотиваторами теріологічної номенклатури є знаки з різних предметних схем. Ця мотивація відзначається вибором мотиватора похідного найменування з асоціативної частини когнітивної моделі, до якої входять метафоричні позначення, утворені внаслідок подібних зв'язків різних концептів чи

концептосфер. Такі зв'язки ґрунтуються на уподібненні певних складників двох концептів або використанні знаків одних відчуттів для позначення інших.

Змішана мотивація ННС характеризується вибором мотиваторів із різних фрагментів МПК. Цей тип мотивації характерний для композитних та складених найменувань, одна ономасіологічна ознаки яких, обирається із предикатно-аргументної частини диктуму пропозиції, яка відображає реальну суть інформації про тварин, а інша з модусу чи асоціативно-метафоричної частини структури знань про позначене